

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาลักษณะความเป็นครูวิชาชีพของนิสิตครุศาสตร์ศึกษาศาสตร์ ผู้วิจัยได้ศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎี จากบทความ วารสาร หนังสือ และงานวิจัยต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางในการวิจัย โดยรวบรวมสาระสำคัญและนำเสนอตามลำดับ ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะความเป็นครู
2. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนานิสิตนักศึกษาครู
3. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนานิสิตนักศึกษา
4. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับกิจกรรมนิสิตนักศึกษา
5. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบ
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิชาชีพครู

แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะความเป็นครู

วิชาชีพครูเป็นวิชาชีพที่สำคัญและมีบทบาทมากในการพัฒนาคนและพัฒนาชาติ ครูจึงเป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องถือเป็นปุชนิยบุคคลของสังคม เป็นผู้ที่มีความดีพร้อมทั้งความรู้ ความประพฤติและคุณธรรมตามหลักธรรมของพุทธศาสนา และทัศนะของนักวิชาการต่อไปนี้

1. ความหมายและความสำคัญของครู

คำว่า ครู คือ ครู มาจากคำว่า ครูชาตุ หรือ ครชาตุ หรือคริชาตุ ซึ่งมีความหมายดังนี้ (สิริพร ทิพย์คง, 2536 : 84)

ครูชาตุ หมายถึง คนที่หนักในวิชาความรู้ หนักในคุณธรรมและหนักในการกิจการงานที่จะควบคุมพฤติกรรมของตนให้เป็นไปในทิศทางที่พึงประสงค์

ครชาตุ หมายถึง คนที่ทำหน้าที่ยกย่องเชิดชูศิษย์ของตนเอง จากผู้ที่ไม่รู้ให้กลายเป็นผู้รู้ จากผู้ที่ไม่มีความสามารถให้เป็นผู้ที่มีความสามารถ จากผู้ที่ไม่มีความคิดให้เป็นผู้ที่มีความคิด จากผู้ที่มีความประพฤติไม่เหมาะสมให้เป็นผู้มีความประพฤติเหมาะสม และจากผู้ที่ไม่พึงปรารถนาให้เป็นผู้พึงปรารถนา

คริชาตุ หมายถึง ผู้มีหน้าที่ในการเปล่งวาจาถ้อยคำชี้แจง อบรมสั่งสอนให้ผู้อื่นเกิดความเข้าใจและมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์

ตามสารานุกรมภาษาอังกฤษ ได้ให้ความหมายคำว่าครูไว้ว่า ครู คือ ผู้ที่ต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้ (คณาจารย์ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา, ม.ป.ป. : 2)

1. Preparing for the class คือ เตรียมการสอน
 2. Setting a good example to student คือ ยกอุทาหรณ์สอนสิ่งยาก ๆ ให้
 เข้าใจง่าย

3. Checking student program คือ ติดตามการเรียนของศิษย์
 4. Guiding learning of student คือ แนะนำการเรียน

เมื่อดูจากศัพท์ภาษาอังกฤษคำว่า ครู มาจากคำว่า TEACHERS (อ้างถึงใน
 คณาจารย์ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา, ม.ป.ป. : 2) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าครู คือ ผู้ที่มีบทบาทหน้าที่
 ดังนี้

T (Teaching)	หมายถึง	มีหน้าที่สอนศิษย์
E (Ethics)	หมายถึง	เป็นผู้มีจริยธรรม
A (Academic)	หมายถึง	ความเป็นนักวิชาการ
C (Cultural Heritage)	หมายถึง	การสืบทอดวัฒนธรรม
H (Human Relationship)	หมายถึง	ความเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี
E (Evaluation)	หมายถึง	การวัดผลและประเมินผลการสอน
R (Research)	หมายถึง	การให้ความสำคัญต่อวิชาชีพในฐานะ เป็นนักวิจัย
S (Service)	หมายถึง	การให้บริการ

นอกจากนี้ยังมีนักปราชญ์และนักการศึกษาได้ให้ความหมายของครูไว้อีกจำนวน
 มาก เช่น ครูคือแม่พิมพ์ของชาติ ครูคือทหารเอกของชาติ ครูคือแสงเทียนในป่าเขา ครูคือผู้ยก
 วิญญาณของศิษย์ ครูคือเรือจ้าง ครูคือผู้นำทางปัญญา ครูคือปูชนียบุคคล ครูคือวิศวกรผู้สร้างโลก
 ครูคือผู้ให้แสงสว่างแก่มวลมนุษยในโลก เป็นต้น (พุทธทาสภิกขุ, 2524; พุทธทาสภิกขุ, 2526;
 สายัณห์ ผาน้อย, 2530) และตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 4 ให้
 ความหมายว่า ครู หมายถึง บุคลากรวิชาชีพซึ่งทำหน้าที่หลักทางด้านการเรียนการสอน และ
 ส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วยวิธีการต่าง ๆ ในสถานศึกษาทั้งของรัฐและเอกชน (สำนักงาน
 คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542 : 4)

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า คำว่า ครู ได้มีการให้ความหมายไว้อย่างเดียวกันซึ่งหมายถึง
 บุคลากรวิชาชีพที่ทำหน้าที่หลักในด้านการเรียนการสอน และส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียนใน
 สถานศึกษา เป็นผู้ที่มีความหนักแน่นในด้านวิชาความรู้ มีคุณธรรม จริยธรรม มีความสามารถในการ
 การสอน การฝึกฝนอบรมและถ่ายทอดวัฒนธรรมให้แก่ศิษย์ให้เป็นผู้มีความรู้ ความสามารถใน
 ด้านต่าง ๆ และเป็นผู้มีความประพฤติเป็นที่พึงปรารถนาของสังคม ครูจึงเป็นบุคคลที่มีความ
 สำคัญยิ่งต่อสังคม

2. ลักษณะของครูที่ดี

ครูเป็นบุคคลที่สังคมหวังว่าจะต้องเป็นคนดี มีคุณลักษณะที่เปี่ยมล้นไปด้วยความเมตตา กรุณา มีคุณธรรม มีความสามารถ คนที่จะประกอบอาชีพครู จึงควรเป็นบุคคลที่มีความศรัทธาในวิชาชีพครู เพื่อที่จะทำให้ประกอบอาชีพครูด้วยความเต็มใจ และตั้งใจที่จะศึกษาค้นคว้าหาความรู้ที่จะนำมาเผยแพร่ให้แก่ศิษย์ ครูทุกคนย่อมมีความปรารถนาที่จะเป็นครูที่ดี แต่จะเป็นครูที่ดีมากน้อยเพียงไร สามารถที่จะประเมินได้จากลักษณะของครูที่ดี ครูที่พึงประสงค์ จากหลักธรรมของพุทธศาสนา ทัศนะของนักการศึกษา จากผลงานวิจัย และมาตรฐานวิชาชีพครูของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งของไทยและต่างประเทศ ดังนี้

2.1 ลักษณะของครูดีตามหลักธรรมของพุทธศาสนา

ในธรรมบทที่เรียกว่า “กัลยาณมิตร 7 ประการ” ซึ่งเป็นธรรมบทที่นักปราชญ์ไทยยึดถือมาแต่โบราณจนถึงปัจจุบันว่าเป็นคุณลักษณะของบุคคลที่จะเป็นครูที่ดี ที่จะต้องดำรงตนในฐานะกัลยาณมิตรของศิษย์ 7 ประการ คือ (พระพุทธเจ้า, อ้างถึงใน พระราชวรมณี, 2528 : 238)

1. บีโย คือ น่ารัก ในฐานะเป็นที่สบายใจและสนิทสนมชวนให้เข้าปรึกษาไต่ถาม
2. ครู คือ นำเคารพ ในฐานะประพุดติสมควรแก่ฐานะให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย
3. ภวานีโย คือ นำเจริญใจ หรือน่ายกย่อง ในฐานะทรงคุณ คือ ความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง เป็นทั้งผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ การเอาอย่าง ทำให้ระลึกและเอ๋ยอ้างด้วยความซาบซึ้งภูมิใจ
4. วัตตา คือ รู้จักพูดให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรจะพูดอะไร อย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือนเป็นที่ปรึกษาที่ดี
5. วจนักขโม คือ อดทนต่อถ้อยคำ หมายถึง พร้อมทั้งจะรับฟังคำปรึกษาซักถามเสนอแนะ วิพากษ์วิจารณ์ อดทนฟังได้ไม่เบื่อ ไม่ฉุนเฉียว
6. คัมภีริญจะ กถัง กัตตา คือ แฉลงเรื่องได้ลึกล้ำ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อนให้เข้าใจ และให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป
7. โนัจฐาเน นิโย คือ ไม่ชักนำในทางที่ต่ำ ไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงไปในทางที่เสื่อม

นอกจากนี้ยังมีหลักธรรมอื่น ๆ ที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้ สำหรับผู้สอนที่ดี หรือคุณลักษณะของครูที่ดี ที่ครู อาจารย์ หรือผู้แสดงธรรมควรจะยึดถือ ได้แก่ หลักธรรม ดังต่อไปนี้ (พระราชวรมณี, 2527 : 62-64)

1. ธรรมเทศกธรรม 5 การตั้งใจประสิทธิ์ความรู้ ได้แก่
 - 1.1 อนุพพิกธา สอนให้มีขั้นตอนถูกต้องลำดับความง่ายยาก ลุ่มลึก มีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันโดยลำดับ
 - 1.2 ปริยายทสสาวิ จับจุดสำคัญมาขยายให้เข้าใจเหตุผล คือ ชี้แจง ยกเหตุผลมาแสดงให้เข้าใจในแต่ละแง่แต่ละประเด็น
 - 1.3 อนุทยตา ตั้งจิตเมตตา สอนด้วยความปรารถนาดี คือ สอนเขาด้วยจิตเมตตาเพื่อมุ่งประโยชน์แก่ผู้รับคำสอน
 - 1.4 อนามัยสันดร ไม่มีจิตเพ่งเล็งมุ่งเห็นอามิส คือ สอนเขามีใช้มุ่งที่ตนจะได้ลาภ สินจ้าง หรือผลประโยชน์ตอบแทน
 - 1.5 อนปหัจจ วาจจิตตรงไม่กระทบตนและผู้อื่น คือ สอนตามหลักตามเนื้อหาไม่ยกตน ไม่เสียดสีผู้อื่น
2. ลีลาของนักสอน 4 ครูสามารถมีลีลาของนักสอน ดังนี้
 - 2.1 สันทสสนา ชี้ให้ชัดเจน คือ จะสอนอะไร ก็ชี้แจงเหตุผล แยกแยะอธิบายให้ผู้ฟังเข้าใจแจ่มแจ้ง
 - 2.2 สมาปทา ชวนให้ปฏิบัติ คือ สิ่งใดควรทำก็บรรยายให้มองเห็นความสำคัญและซาบซึ้งในคุณค่า เห็นสมจริง จนผู้ฟังยอมรับ อยากลงมือทำหรือนำไปปฏิบัติ
 - 2.3 สมุตเตชชา ไร้ให้กล้า คือ ปลุกใจให้คิดค้นเกิดความกระตือรือร้นมีกำลังใจ แข็งขัน มั่นใจที่จะทำให้สำเร็จ ไม่กลัวเหน็ดเหนื่อย หรือความยากลำบาก
 - 2.4 สัมปหังสนา ปลุกให้รำเริง คือ ทำบรรยายภาคให้สนุก สดชื่น แจ่มใส เบิกบานใจให้ผู้ฟังชุ่มชื่น มีความหวัง มองเห็นผลดีและทางสำเร็จ
3. มีหลักการตรวจสอบ 3 ครูอาจตรวจสอบตนเองด้วยลักษณะการสอนของพระบรมครู 3 ประการ คือ
 - 3.1 สอนด้วยความรู้จริง คือ รู้จริง ทำได้จริง จึงสอนเขา
 - 3.2 สอนอย่างมีเหตุผล คือ ให้เขาพิจารณา เข้าใจแจ้งด้วยปัญญาของเขาเอง
 - 3.3 สอนให้ได้ผลจริง คือ ให้สำเร็จความมุ่งหมายของเรื่องที่สอนนั้น ๆ เช่น ให้เข้าใจจริง เห็นความจริง ทำได้จริง นำไปปฏิบัติได้ผลจริง เป็นต้น

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ลักษณะของครูที่ดีตามแนวของพระพุทธศาสนานั้น ครูที่ดีจะต้องเป็นกัลยาณมิตรของศิษย์ 7 ประการ เป็นผู้ที่มีความตั้งใจประสิทธิ์ความรู้ เป็นผู้ที่มีความสามารถในการสอน และเป็นผู้ที่ตรวจสอบตนเองในการสอน

2.2 ลักษณะของครูที่ดีจากทัศนะของนักการศึกษา

นักการศึกษาไทยได้ให้ทัศนะถึงลักษณะของครูที่ดีไว้จำนวนมาก จึงขอนำเสนอเป็นลำดับ ดังนี้

ธนู แสงศักดิ์ (2505 : 85-100) กล่าวถึง ลักษณะของครูที่ดีไว้ 5 ประการ ดังนี้

1. มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับนักเรียนดี เช่น ต้องเอาใจใส่ปัญหาของนักเรียน ตอบปัญหาได้แจ่มแจ้ง ไม่แสดงอารมณ์ ไม่เยาะเย้ย มีความอดทน มีน้ำใจเป็นนักกีฬา และรู้จักชมเชย เป็นต้น

2. มีความรักในอาชีพครู เช่น ปรับปรุงการสอนให้ทันสมัยอยู่เสมอ รับฟังคำแนะนำ ทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อทางราชการและอาชีพครู และสนับสนุนสมาคมอาชีพการศึกษา เป็นต้น

3. มีจรรยาครู เช่น มีความซื่อสัตย์ต่ออาชีพ ไม่ให้ร้ายผู้อื่น ไม่ขโมยผลงานของผู้อื่น มีมารยาทในการติดต่อราชการตามลำดับสายงาน ไม่โฆษณาชวนเชื่อ ไม่นำผู้อื่นมาฉ้อโกงให้นักเรียนฟัง ไม่เรียกร้องเงินเดือนเพื่อตนเอง และไม่ใช้อิทธิพลทางส่วนตัวในทางราชการ เป็นต้น

4. มีคุณสมบัติทางส่วนตัวดี เช่น มีความซื่อตรง มีความเชื่อมั่นในตัวเอง มีความคิดริเริ่มและกระตือรือร้น มีความสุภาพอ่อนโยนและรู้จักผ่อนหนักผ่อนเบา พุดชัดแต่ไม่ตะโกน ตรงต่อเวลา และเข้าใจกฎระเบียบและปฏิบัติโดยเคร่งครัด เป็นต้น

5. มีรูปร่างท่าทางดี เช่น สวมเสื้อผ้าเหมาะสมกับกาลเทศะ และสะอาด เรียบร้อยรักษาท่าทางให้งดงาม มีใบหน้าสะอาด ดัดผมเรียบร้อย สุภาพ โทนหนวดเคราเรียบร้อย รักษาเล็บ รักษาฟันให้สะอาด และซ่อมฟันให้เรียบร้อย รองเท้าขัดมันสะอาด และแต่งกายสุภาพ รูปทรงสีสันทันเหมาะกับการเป็นครู

ก่อ สวัสดิพานิชย์ (2513) กล่าวถึง ลักษณะครูดีไว้ว่า

1. ครูต้องรักเด็ก เข้าใจเด็ก และเห็นอกเห็นใจเด็ก
2. ครูต้องมีความรู้ในวิชาที่ตนสอนอย่างลึกซึ้ง
3. ครูต้องสามารถจัดหลักสูตรหรือบทเรียนให้เหมาะสมกับวุฒิภาวะของเด็ก
4. ครูต้องเชี่ยวชาญในการสอนวิชาประเภทต่าง ๆ ซึ่งวิชาที่สอนในโรงเรียนแบ่งออกได้ 4 ประเภท คือ ประเภทเนื้อหาวิชา (Content Subject) ประเภททักษะ (Skill Subject) ประเภทพึงพอใจ (Appreciation Subject) และประเภทคุณค่า (Value Subject)

5. ครูต้องเอาใจใส่ต่อเด็กทั้งตัว มิใช่ว่าจะเอาใจใส่เพียงแต่เด็กจะเรียนวิชานั้นวิชานี้ได้หรือไม่ ครูที่ดีจะต้องดูแลสุขภาพ อารมณ์และการสังคมของเด็กในห้องไปด้วยตลอดเวลา
6. ครูต้องเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็กในด้านวัฒนธรรม ศิลธรรม กิจนิสัย สุขนิสัยและอุปนิสัย

เกรียง กิริติกร (2529) กล่าวถึงลักษณะของครูดีว่ามีอยู่ 3 เติม คือ

1. สอนเต็มเวลา หมายความว่า ต้องไม่เข้าห้องสอนช้ากว่าปกติ ถึงเวลาก็ต้องเข้าสอนเลยและไม่เลิกก่อนเวลา
2. สอนเต็มหลักสูตร ครูจะต้องศึกษาหลักสูตรที่ตนสอนว่า จะต้องสอนอะไรบ้างจะสอนเรื่องใดก่อนหลังก็ได้ แต่สอนให้ครบให้เต็มหลักสูตร
3. สอนเต็มความสามารถ ครูทุกคนมีความสามารถประจำตน ยิ่งสอนนานประสบการณ์มากขึ้น ความสามารถของครูย่อมมากขึ้น ต้องสอนให้เต็มความสามารถของตน เพราะผลของการศึกษาออกมาที่ตัวเด็ก

ลักษณะของครูที่ดีในอีกความหมาย ซึ่งท่านพุทธทาสภิกขุ (2531 : 57) ได้แสดงปาฐกถาเกี่ยวกับลักษณะของครูดีไว้ คือผู้ยกสถานะทางวิญญาณของโลกให้สูงขึ้น ครูจึงเป็นบุชนิยบุคคลที่โลกต้องบูชา ด้วยเหตุนี้ครูจึงต้องเป็นผู้เสียสละ ต้องปักใจแน่วแน่ในการที่จะปฏิบัติหน้าที่โดยไม่หวังผลตอบแทนเงินเดือนเป็นเพียงเครื่องสักการะบูชามิใช่ค่าจ้าง ยิ่งกว่านั้นครูจะต้องพยายามลดกิเลสตัณหา ความเห็นแก่ตัวลง มีความเมตตากรุณามากขึ้น จึงจะดำเนินไปสู่อุดมคติของการเป็นครู

คุณลักษณะของครูที่ดี ยนต์ ชุ่มจิต (2533 : 139) ได้สรุปคุณลักษณะของครูที่ดีว่า ครูที่ดีนั้นจะต้องประกอบด้วยคุณลักษณะที่สำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้

1. บุคลิกภาพดี เช่น รูปร่างท่าทางดี แต่งกายสะอาดเรียบร้อย พุดจาไพเราะ นุ่มนวล น้ำเสียงชัดเจน มีลักษณะเป็นผู้นำ เป็นต้น
2. คุณสมบัติส่วนตัวดี เช่น สติปัญญาดี เฉลียวฉลาด เชื้อมั่นในตนเอง มีความคิดสร้างสรรค์ กระตือรือร้น และสุขภาพอนามัยดี เป็นต้น
3. สอนดีและปกครองดี เช่น อธิบายได้รวบรัดชัดเจน สอนสนุก ปกครองนักเรียนให้อยู่ในระเบียบวินัยตลอดเวลา เป็นต้น
4. ประพฤติดี เช่น เว้นจากอบายมุขทั้งปวง กระทำแต่สิ่งที่ดีที่สุจริตทั้งกาย วาจาและใจ

5. มีจรรยาบรรณและคุณธรรมสูง เช่น มีความซื่อสัตย์สุจริต เลียสละ มีเมตตากรุณายุติธรรม และมานะอดทน เป็นต้น

6. มีมนุษยสัมพันธ์ดี คือ มีอัธยาศัยไมตรีกับบุคคลทุกเพศ ทุกวัย ทุกภูมิชั้น

ถ้าจะแบ่งคุณลักษณะของครู สุমন อมรวิวัฒน์ (2536 : 33-36) ได้แบ่งคุณลักษณะอันมีคุณค่าของความเป็นครูไว้ 2 ด้าน คือ

1. รูปลักษณ์ (Appearance) ได้แก่ ลักษณะภายนอกที่มองเห็นว่า คนเช่นนี้เองที่เป็นครูที่พึงประสงค์ และรูปลักษณ์ของความเป็นครูในสังคมข่าวสารควรมีลักษณะ 7 ประการ ดังต่อไปนี้

1.1 สดชื่น แจ่มใส สะอาดตา (pleasant) ครูเป็นแบบอย่างที่ดีที่ศิษย์คอยเลียนแบบอยู่เสมอ ครูควรมีสุภาพดี ร่างกายแข็งแรง แต่งกายสะอาด และมีท่าทางยิ้มแย้มแจ่มใส

1.2 ตื่นตัว หนักเอาเบาสู้ (alert) ครูจะต้องมีการตื่นตัวอยู่เสมอ จะต้องสนใจใฝ่รู้กระฉับกระเฉงพร้อมที่จะรับรู้ถึงความเปลี่ยนแปลงและเผชิญกับปัญหาอย่างมีสติ

1.3 มั่นใจในตนเอง (confident) ครูต้องกล้าแสดงความคิดเห็นที่สนับสนุนหรือตอบโต้อย่างมีเหตุผล

1.4 รู้รอบเนื่องจากได้อ่านมากฟังมาก (well informed) ครูเป็นผู้ที่มีความรอบรู้และรู้จักใช้วิจารณญาณวินิจฉัยตามความรู้และประสบการณ์ของตน

1.5 เป็นกัลยาณมิตร (friendly or being intimate friend) ครูเป็นผู้ที่มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีน้ำใจ มีความใกล้ชิดผูกพันกับศิษย์ และเพื่อนร่วมงาน

1.6 ฉลาด (intelligent, clever) ครูเป็นคนฉลาด สามารถใช้ภาษาโต้ตอบกับบุคคลอื่นได้อย่างถูกต้อง รับฟังเรื่องราวต่าง ๆ ได้เข้าใจ รวดเร็ว จับประเด็นได้ว่าอะไรสำคัญอะไรเป็นประเด็นหลักและประเด็นย่อย ฟังคำสั่ง คำถามครั้งเดียวเข้าใจ

1.7 สุภาพ (courteous) ครูเป็นคนสุภาพเรียบร้อย มีกิริยาที่เหมาะสมกับบุคคลและกาลเทศะ

2. กิจลักษณะ (Performance) หมายถึง ลักษณะภารกิจที่ครูต้องปฏิบัติเพื่อพัฒนาตนเองให้มีความเจริญสมกับความเป็นครู มี 4 ประการ ตามหลักพุทธธรรม เรียกว่า กาวานา 4 คือ

2.1 กายกาวานา การพัฒนาทางกาย (physical development)

2.2 ศิลกาวานา การพัฒนาความประพฤติ (moral development)

2.3 จิตตกาวานา การพัฒนาจิตใจ (emotional and mental development)

2.4 ปัญญาภาวนา การพัฒนาปัญญา (intellectual development)

แนวคิดของครูที่ดีเรียงลำดับอักษรจาก ก ถึง ช ลิริพร ทิพย์คง (2536 : 87-89) เสนอไว้ดังนี้

ก.....กอบกิจ	ครูดีต้องตั้งใจทำงาน ไม่หลีกเลี่ยงหน้าที่ ตรงต่อเวลา
ข.....ชวนชวย	ครูดีต้องมีความซื่อสัตย์ เพียร เสาะแสวงหาความรู้ อยู่เสมอ
ค.....ครุ่นคิด	ครูดีต้องเป็นคนช่างคิด ช่างนึก ช่างสังเกต ช่างพิจารณา มีความคิดสุขุมรอบคอบ ตัดสินใจด้วยความมีเหตุผลปราศจากอารมณ์
ฅ.....ฆราวาส	ครูดีต้องทำตัวเป็นผู้ครองเรือนที่ดี เข้าใจชีวิตครอบครัว และดำรงชีวิตได้อย่างราบรื่น ผาสุก
ง.....งดงาม	ครูดีต้องมีความเหมาะสมในทุก ๆ ด้านอย่างงดงาม น่าดู เช่น การเดิน การพูด กิริยามารยาท การแต่งกาย และความประพฤติ เป็นต้น
จ.....จริงจัง	ครูดีต้องเป็นคนทำงานจริงจัง ไม่รวนเร หรือ เปลี่ยนแปลงง่าย ๆ ไม่เหลวไหลทำให้ขาดความน่าเคารพนับถือ
ฉ.....ฉลาดฉาน	ครูดีต้องพูดจาคล่องแคล่ว ฉลาดฉาน มีสง่า ไม่พูด อ้อมแอ้มชนิดไม่เชื่อตัวเอง
ช.....ชี้ช่อง	ครูดีต้องรู้จักนักเรียนและแนะนำช่วยเหลือนักเรียนได้ตามความสามารถ ความถนัดของนักเรียน ครูจึงเป็นที่ปรึกษาของนักเรียน เป็นผู้ชี้ช่องนำทางให้นักเรียน เดินทางไปสู่จุดหมายที่ดีที่พึงประสงค์
ซ.....ซื่อสัตย์	ครูดีต้องเป็นผู้ซื่อตรง อยู่ในศีลธรรม เคารพต่อความเป็นจริง ซื่อต่อตัวเองทั้งด้านความคิดและการกระทำ ไม่คดโกงหลอกลวง
ฌ.....ฌาน	ครูดีต้องมีสมาธิในการคิดนึก มีการเพ่งอารมณ์แบบ เข้าฌาน ไม่เอนเอียงอ่อนไหวตามคำประจบสอพลอ ปราศจากอคติ
ญ.....ผู้ใหญ่	ครูดีต้องทำตัวเป็นผู้ใหญ่อย่างสมบูรณ์ มีวุฒิภาวะทางอารมณ์และสังคม สมกับอายุและสภาพของการเป็นครู ให้ความยุติธรรม

- ด.....ดูแลนักเรียน ครูดีต้องไม่ทอดทิ้งนักเรียน มีใจรักนักเรียนอย่างแท้จริง เพราะครูเปรียบเสมือนพ่อ เป็นพี่ และเป็นเพื่อนของนักเรียนในโอกาสต่าง ๆ กัน
- ต.....ติดตาม ครูดีต้องคอยสอดส่องดูแลนักเรียนทั้งในเวลาเรียนและนอกเวลาเรียน พยายามติดตามนักเรียนในทุก ๆ ด้าน เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนเจริญเติบโตอย่างสมบูรณ์
- ค.....ถามไถ่ ครูดีต้องเป็นคนพูดเก่ง เสาะแสวงหาความรู้และประสบการณ์ใหม่ ๆ โดยการสนทนา สัมภาษณ์ พูดคุย เพราะเป็นการช่วยในด้านมนุษยสัมพันธ์ อีกโสดหนึ่งด้วย
- ท.....ท่องเที่ยว ครูดีย่อมชอบเดินทางท่องเที่ยว ทัศนอาจรไปยังแหล่งวิชาต่าง ๆ ทำให้เกิดความรู้กว้างขวาง
- ช.....ธรรม ครูดีต้องมีศีลธรรมประจำใจ ตั้งมั่นในธรรม ประพฤติปฏิบัติไม่ผิดธรรมเนียม ประเพณีและวัฒนธรรม
- น.....นอบน้อม ครูดีต้องมีมารยาทอ่อนหวานนุ่มนวล ไม่โอหังวางท่าเป็นที่น่ารังเกียจ พูดจาไพเราะ มีความสุภาพ อ่อนโยน
- ฎ.....กฎเกณฑ์ ครูดีต้องมีการทำงาน วางแผนงานและประพฤติปฏิบัติตัวอย่างมีเกณฑ์ ไม่ปล่อยเรื่องราวต่าง ๆ ไปตามยถากรรม ในการสอนก็สอนไปตามหลักวิชา มีหลักในการปกครองแนะแนวและรักษาตัวให้ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ เป็นต้น
- ฏ.....ปฏิบัติ ครูดีย่อมทำจริง โดยการทดลองค้นคว้า ไม่หลงงมงายตามทฤษฎีเท่านั้น กล้าเผชิญกับความจริง และแสวงหาผลอันเกิดจากการกระทำทดลอง
- ฐ.....ฐานะ ครูดีต้องมีฐานะมั่นคง อาจจะไม่ร่ำรวยแต่ก็พอมีพอใช้ สภาพทางเศรษฐกิจไม่เดือดร้อน ดังนั้นจึงไม่เป็นคนใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย รู้คุณค่าของเงินและใช้เงินเป็น
- ฑ.....ครูภัณฑ์ ครูดีต้องสะสมรวบรวมอุปกรณ์การสอน เครื่องมือเครื่องใช้ในการทำงานให้พอเพียง เป็นคนขยันขันแข็ง เป็นนักคิดสร้างสรรค์และริเริ่ม

- ณ.....วุฒิ ครูดีควรพยายามศึกษาเรียนรู้ ส่งเสริมวิทยฐานะ
ตัวเองอยู่เสมอ ๆ มีความทะเยอทะยานในการเรียน
อยากมีคุณวุฒิสองกว่าที่เป็นอยู่ ไม่เป็นคนเฉื่อยชา
ซังกะตายในการทำงาน
- ณ.....คุณค่า ครูดีต้องเห็นคุณค่าและประโยชน์ของสิ่งทั้งหลาย
ทั้งมนุษย์และธรรมชาติแวดล้อม มองเห็นความงาม
และซาบซึ้งในศิลปดนตรี ระบุญคุณ เป็นคนกตัญญู
กตเวที
- บ.....บากบั่น ครูดีต้องอดทน มีมานะพยายามไม่ถอยหลังหรือ
ยอมแพ้ต่อปัญหาง่าย ๆ ต้องคิดและต่อสู้อย่างมี
หลักการ
- ป.....ปกป้อง ครูดีต้องเป็นคนระมัดระวังดูแลสิ่งของเครื่องใช้
ให้ความอบอุ่นแก่นักเรียนและเพื่อนฝูง สามารถเป็น
ที่พึ่งของคนอื่น ๆ ได้พอสมควร
- ผ.....ผึ่งผาย ครูดีต้องเป็นผู้มีสง่าผ่าเผยเป็นที่น่าเคารพนับถือต่อ
ผู้ที่พบเห็น มีบุคลิกภาพน่าชม
- ผ.....ไฝ่ฝัน ครูดีต้องเป็นผู้มองเห็นการณ์ไกล วาดภาพอนาคต
อย่างแจ่มใส ถูกต้อง เป็นคนช่างคิดช่างนึกและไฝ่ฝัน
ความเจริญก้าวหน้าของชีวิต
- พ.....พรรคพวก ครูดีต้องรู้จักวิธียศมิตร เป็นคนเปิดเผย มีเพื่อนฝูง
มาก ไม่อยู่คนเดียว อย่าตัดขาดโลกภายนอก
สามารถในการสมาคมสังคมได้ดี
- พ.....พินเพื่อน ครูดีต้องไม่หลงไหล พินเพื่อนในสิ่งซึ่งมลายเป็นโทษ
มีสภาพร่างกายและจิตสมบูรณ์ปราศจากความเข้าใจ
ผิดหรือหลงผิดทั้งปวง
- ภ.....อภิมรย์ ครูดีมีความอภิมรย์ในชีวิต และการทำงานของครู
เห็นชีวิตและโลกน่าอยู่ สดชื่น ไม่เป็นคนหงุดหงิด
มองคนในแง่ร้าย เป็นคนรักสนุก มีอารมณ์ขัน
ชื่นชมในผลงานของตัวเอง
- ม.....มุ่งหมาย ครูดีย่อมมีความมุ่งหมายและจุดหมายในการทำงาน
มีกฎเกณฑ์ทำตามหลักวิทยาศาสตร์ ไม่ทำอะไรโดยไร้
จุดหมายเป็นอันขาด

- ย.....ยับยั้ง ครูดี ต้องรู้จักพิจารณาเห็นสิ่งใดดีงามเหมาะสมหรือไม่ รู้จักระยับยั้ง หักห้ามใจ ไม่วุ่นวาย มีสติสัมปชัญญะดี
- ร.....รอบรู้ ครูดีย่อมมีความรู้กว้างขวาง มีความสนใจในเรื่องต่าง ๆ ทั่วไป ไม่รู้และเรียนแคบเกินไป และเป็น **ผู้ที่รู้จริงด้วย**
- ล.....ลิสลา ครูดีต้องมีลิสลา ท่วงทีในการกระทำทุกอย่างเป็นไปอย่างเหมาะสม ถูกต้อง ตามกาลเทศะต่าง ๆ น่านิยมกลมกลืนกับภาวะของตัวเอง
- ว.....ว่องไว ครูดีย่อมกระฉับกระเฉง รู้จังหวะจะโคนในการทำงานและการสอน สามารถรู้และตัดสินใจได้ว่องไวเหมาะสมกับเหตุการณ์เสมอ
- ศ.....ศรัทธา ครูดีมีศรัทธาความเชื่อในการทำงานและดำเนินชีวิต เชื่อในความเปลี่ยนแปลงของการศึกษา เข้าใจปรัชญาของการศึกษาและการเรียนรู้ตั้งใจมั่นต่ออาชีพครู
- ช.....ศึกษา ครูดีต้องเป็นนักศึกษาค้นคว้าหาความรู้อยู่เสมอ ไม่ถือว่าตนเก่งแล้ว วิเศษแล้ว สนใจต่อวิทยาการสมัยใหม่และติดตามเรื่องราวต่าง ๆ ให้ทันกับภาวะการณ์ของโลก
- ส.....สดใส ครูดีต้องมีอารมณ์สดชื่น หน้าตาขี้มยิ้มแจ่มใส ไม่เป็นคนวิตกกังวลใจ นักเรียนเรียนด้วยความรู้สึกปลอดภัยไม่หวาดกลัว
- ท.....ทุนหัน ครูดีต้องมีความคิดสุขุมรอบคอบ ไม่เป็นคนใจอ่อนใจน้อยหรืออาฆาตมาดร้าย ไม่ทุนหันพลันแล่น ไม่มอโหง่าย โกรธง่าย เป็นคนมีใจหนักแน่น อดทนต่อสิ่งที่ขวางหูขวางตาได้บ้างพอควร
- พ.....กีฬา ครูดีต้องเป็นนักกีฬา และมีน้ำใจนักกีฬา รู้แพ้รู้ชนะ ไม่เอาแต่ใจตัวเอง รู้จัก Give (ให้) และ Take (รับ) ให้อภัยต่อผู้ผิด
- อ.....โอ้อวด ครูดีต้องเป็นนักแสดง ไม่ใช่อาชย กล้าแสดงตัวเป็นคนเปิดเผย ยอมรับคำวิจารณ์ของคนอื่นเพื่อเอามาปรับปรุงตัวเอง ไม่เก็บความดีที่ตัวมีเอาไว้ตามลำพัง ซ้ำงพูด ซ้ำงคุย

ช.....เฮฮา ครูดี เป็นคนรักสนุก ไม่เคร่งขรึมแข็งตึง รู้จักทำตัวให้
สดชื่น ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ สนุกสนาน
ตามกาลเทศะ มองเห็นสิ่งจำเป็นที่เกิดขึ้น มีความ
เป็นกันเอง ไม่ไวศ ไม่ถือตัวเกินไป

ส่วนหลักสลิปประการของการเป็นครูที่ดี วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา
(2540) ได้เสนอดังนี้ มุ่งมั่นวิชาการ รักงานสอน อาหารศิษย์ คิดดี มีคุณธรรม นำสังคม
อบรมจิตใจ ใฝ่ก้าวหน้า วาจางาม และรักความเป็นไทย

สำหรับ สุจริต เพ็ชรขอบ (2541) ได้เสนอข้อคิดเกี่ยวกับครูดีต้องมีอะไรไว้
15 ประการ ดังนี้ ความรู้ดี มีคุณธรรม นำให้คิด เป็นกัลยาณมิตรของผู้เรียน เพ็ชรจัด
กิจกรรมหลากหลาย ใช้การสอนมากวิธี มีวัฒนธรรม เป็นผู้นำและมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มี
มนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีจิตใจกว้างขวางเป็นประชาธิปไตย มีความสนใจและความสามารถพิเศษ
เป็นคนช่างสังเกตไหวพริบดี สามารถชี้แหล่งวิทยาการ มีความเข้มแข็ง กล้าหาญ ชยัน และ
มานะบากบั่นพัฒนาตนเอง

เนื่องจากครูเป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องจากศิษย์และประชาชนทั่วไป ในฐานะที่
เป็นผู้สั่งสอนอบรม ถ่ายทอดความรู้ให้แก่ศิษย์ได้มีความรู้และเป็นคนดีมีคุณภาพต่อไปในอนาคต
ครูยังเป็นผู้สร้างให้เยาวชนเก่งและมีการพัฒนานุคลิกภาพเหมาะสม สามารถเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในวัน
ข้างหน้า ฉะนั้นครูจึงต้องเป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพที่ดีด้วย จุฬา บุรีภักดี (2535 : 4-5) ได้เสนอ
บุคลิกภาพที่ดีของครูไว้ดังนี้

1. ครูควรเป็นผู้มีจิตใจดีมีน้ำใจ
2. ครูควรเป็นผู้มีคุณธรรม
3. ครูจะต้องเข้าใจตนเองและเข้าใจผู้อื่น
4. สามารถเข้าถึงจิตใจคน
5. แต่งกายเหมาะสม
6. มีความร่าเริง แจ่มใส
7. มีการมองโลกในแง่ดี
8. มีทัศนคติที่ดีต่อผู้อื่น
9. มีความอุตสาหพยายาม
10. มีความกระตือรือร้น
11. รู้จักใช้ถ้อยคำ พูดเหมาะสม ชัดเจน เสียงไพเราะ ดัง
12. มีความสุภาพอ่อนน้อม

13. มีจิตใจมั่นคง สม่่าเสมอ
14. มีสีหน้าเป็นมิตรกับบุคคลทั่วไป ไม่เย่อหยิ่ง
15. มีสุขภาพกายและสุขภาพใจดี
16. มีศิลปะในการสนทนาและมีวิธีการพูดดี
17. มีความรับผิดชอบ
18. มีการทำงานร่วมกัน วางแผนร่วมกัน
19. มีการยกย่องซึ่งกันและกัน มีน้ำใจเป็นนักกีฬา
20. ให้ความรักแก่กัน
21. กระทำตนให้เป็นที่เชื่อถือและเคารพจากผู้อื่น
22. ทำตนให้ผู้อื่นศรัทธา
23. ไม่อิจฉาริษยาซึ่งกันและกัน
24. มีความขยันหมั่นเพียร
25. สร้างค่านิยมที่ดี ๆ ให้บังเกิดขึ้นในสังคม
26. ช่วยพัฒนาสังคมให้เจริญ
27. ไม่มีอารมณ์โลก โกรธ หลง
28. วางตนเหมาะสมให้เป็นที่รักของบุคคลทั่วไป ไม่คุยโม้อวดเกินไป
29. ควรให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
30. สร้างรูปแบบที่ดีในสังคม
31. ไม่นิยมวัตถุมากเกินไป
32. ควรเป็นผู้มีเหตุผล
33. เป็นผู้รู้จักแก้ปัญหาที่ดี
34. ทำงานเป็นระบบ
35. ทำอะไรควรมีสติ
36. ทำงานใด ๆ ถึงแม้จะยากก็ควรสู้งานและคิดว่างานสนุก และทำงานด้วยความสุขพอใจ ก็จะทำให้งานสำเร็จได้
37. ควรมีความเสียสละตามอัตภาพ
38. ไม่เป็นผู้ดูตาย เฉยเมย
39. เป็นผู้ศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ
40. มีความสามารถในการถ่ายทอดวิชาความรู้ให้ผู้อื่น

นอกจากครูที่ดีจะต้องมีบุคลิกภาพที่ดีแล้ว ครูที่ดีจะต้องเป็นผู้มีคุณธรรมด้วย
 สุนน อมรวิวัฒน์ (2536 : 7) ได้เสนอคุณธรรมของครูไว้ 36 ประการ ดังนี้

1. ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน
2. มีเหตุผล
3. รู้จักความพอดี
4. ยอมรับการเปลี่ยนแปลง
5. มองตน มองคน มองโลกในแง่ดี
6. ไม่ลำเอียง
7. ไม่เห็นแก่ตัว
8. เคารพความคิดเห็นของผู้อื่น
9. ให้ความร่วมมือแก่ผู้อื่น
10. รู้จักเห็นอกเห็นใจผู้อื่น
11. รู้จักให้อภัย
12. มีมนุษยสัมพันธ์
13. มีความสามัคคี
14. พูดจริง ทำจริง และจริงใจ
15. ละเอียดและเกรงกลัวต่อการทำชั่ว
16. มีความมั่นใจในตนเอง
17. กล้าหาญกระทำในสิ่งที่ถูกต้อง
18. รับผิดชอบต่อหน้าที่
19. มีน้ำใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
20. มีความเสียสละ
21. มีความเมตตากรุณา
22. มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
23. ไม่พูดร้าย พูดแต่วาจาที่ชวนฟังและมีประโยชน์
24. มีระเบียบวินัย
25. ตรงต่อเวลา
26. ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี
27. แก้ไขข้อบกพร่องที่ควรแก้อยู่เสมอ
28. กระทำทุกอย่างด้วยความประณีต รอบคอบ
29. ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต
30. มีชีวิต ประหยัด เรียบง่าย
31. ไม่ตกเป็นทาสของสิ่งชั่วร้าย
32. มีความขยันหมั่นเพียรอยู่เสมอ
33. รู้จักยับยั้งชั่งใจและควบคุมตนเองได้

34. มีความอดทน อดกลั้น
35. มีอารมณ์สดชื่น แจ่มใส
36. ทำงานทุกอย่างด้วยความตั้งใจแน่วแน่

นอกจากนี้ ความคาดหวังของคุณลักษณะของครูในแต่ละท้องถิ่น อาจจะไม่เหมือนกัน ทั้งนี้เพราะความแตกต่างกันของสภาพภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรม ดังเช่น ลักษณะที่ดีของครูที่ชนบทต้องการมีลักษณะดังนี้ (ภาควิชาพื้นฐานทางการศึกษา วิทยาลัยครูสวนสุนันทา, ม.ป.ป. : 37-38)

1. ออกชนบทได้ ครูที่ออกชนบทได้ต้องมีน้ำใจกล้าหาญ เด็ดเดี่ยว เสียสละ
2. มีความรักอาชีพครู ต้องมีทัศนคติที่ดีต่ออาชีพครู มีความศรัทธาต่ออาชีพครู ด้วยความสมัครใจ
3. มีบุคลิกลักษณะท่าทางดี รู้จักวางตัวได้เหมาะสม แต่งกายสะอาด เรียบร้อย ถูกกาลเทศะ จะเป็นเครื่องเสริมเสน่ห์แก่ครูให้ผู้นั้นมีสง่า น่ารัก น่าเคารพของผู้พบเห็น
4. สุขภาพทางกายดี มีร่างกายสมบูรณ์ แข็งแรง ปราศจากโรคภัย สามารถทำงานได้เต็มที่
5. สุขภาพจิตดี มีจิตใจสบาย สดชื่น มีชีวิตชีวา มีอารมณ์สม่ำเสมอ ไม่เป็นคนอารมณ์ร้าย
6. มีมนุษยสัมพันธ์เข้ากับประชาชนในท้องถิ่นได้ทุกเพศทุกวัย สามารถผูกไมตรีกับคนทั่วไปได้อย่างดี
7. มีความรอบรู้ในวิชาการ โดยเฉพาะครูประถมศึกษาจะต้องมีความรู้ด้านจิตวิทยา รู้ระเบียบวิธีสอน รู้จักทำอุปกรณ์การสอนได้ และสามารถใช้เป็น
8. มีทัศนคติที่ดีต่อนักเรียน คือ มีความรัก ความเมตตาต่อนักเรียนทั่วไป ทั้งในและนอกชั้นเรียน
9. มีลักษณะที่ชอบเด็ก คือ เป็นคนใจดีและมีความสามารถในการสอน
10. มีอุปนิสัยเหมาะสมที่จะเป็นครู คือ มีความรักเด็ก มีความยุติธรรมและซื่อ
11. มีความประพฤติดี มีกิริยาวาจาสุภาพ มีศีลสัตย์ เพื่อให้เป็นตัวอย่างแก่นักเรียนและบุคคลอื่น
12. รู้ระเบียบปฏิบัติราชการของหน่วยงานที่ตนสังกัด โดยการศึกษาจากหนังสือตำราหรือจากผู้รู้
13. รู้หลักจิตวิทยา เพื่อนำไปใช้ในการสอนให้ได้ผลดีและสามารถนำมาใช้แก้ปัญหาต่าง ๆ ได้
14. มีอารมณ์ขัน มองโลกในแง่ดี เพื่อคลายความตึงเครียดของครูและนักเรียนได้

15. เป็นคนมีหลักฐาน คือ เป็นผู้ประหยัดและสร้างหลักฐานมั่นคง อาศัยอยู่เป็นหลักแหล่ง และมีคูครองเป็นหลักฐาน

16. เป็นผู้ยึดมั่นในระเบียบวินัยโดยเคร่งครัด สามารถเป็นตัวอย่างอันดีแก่บุคคลอื่น สิ่งสำคัญที่สุดคือ การตรงต่อเวลา

17. การทำตัวเป็นนักบุญ มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ พร้อมทั้งจะช่วยเหลือเด็กและผู้อื่นทุกเมื่อ

18. ครูควรเป็นนักพัฒนาชนบทเป็นอย่างดี เพราะถ้าครูเป็นนักพัฒนา เข้าใจและสนใจเรื่องการพัฒนา และมีความเสียสละเพื่อส่วนรวม ก็จะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาเป็นอย่างดี

19. มีความคิดริเริ่ม เพราะท้องถิ่นจะก้าวหน้าได้ก็ต้องอาศัยความคิดริเริ่มสร้างสรรค์จากครูส่วนหนึ่งด้วย

20. มีความรู้พิเศษ เพราะเป็นการเพิ่มคุณค่าให้แก่ครูผู้นั้น

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า จากทัศนะเกี่ยวกับลักษณะของครูที่ดีของนักศึกษามีลักษณะใกล้เคียงกัน ซึ่งครูที่ดีจะต้องมีความรู้ดีในด้านวิชาการ มีความรู้ดีในศาสตร์การสอน มีความรักและศรัทธาต่อวิชาชีพครู มีคุณธรรมและจริยธรรมสูง ตลอดจนมีบุคลิกภาพที่ดีที่เป็นแบบอย่างให้แก่ศิษย์และบุคคลทั่วไป นอกจากนี้ลักษณะของครูที่ดีอาจจะมีลักษณะที่ดีที่แตกต่างกันออกไปบ้างตามความเหมาะสมของสภาพท้องถิ่นและวัฒนธรรม

2.3 ลักษณะที่ดีของครูยุคใหม่

จากสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว จึงทำให้เด็กต้องเรียนรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมากขึ้น ต้องรู้จักการทำงานเป็นกลุ่ม มีมนุษยสัมพันธ์ ใจกว้าง ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น และต้องอดทนต่อความยากลำบาก ฉะนั้นลักษณะของครูยุคใหม่ ก็ต้องเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย เพราะเมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงลักษณะของครูที่ดีก็ต้องเปลี่ยนแปลงตามสภาพกาลเวลา (สุรพล วังสินธ์, 2536 : 88) ในเรื่องนี้ ฐะปะนีย์ นาครทรรพ (อ้างถึงใน รุติภัทร ประสิทธิ์ภาพ, 2535) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับลักษณะของครูที่ดีและครูยุคใหม่ในสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไว้ 9 ประการ ดังนี้

1. รักสนุก หมายถึง ต้องมีความศรัทธาในตัวเอง ในงานและในตัวเด็ก เมื่อมีความศรัทธาแล้วก็ตระหนักในความสำคัญของตนเองในการที่จะช่วยพัฒนาเด็กในทุก ๆ ด้าน

2. ปลุกไม่เปื้อน หมายถึง มีความพยายาม มีความตั้งใจ มุ่งมั่นที่จะพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ให้สอดคล้องกับนักเรียน มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่จะหาเทคนิควิธีการใหม่ ๆ มาใช้ในการสอน เพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ให้มากที่สุด

3. เอื้อวิชา หมายถึง การเป็นผู้มีความรอบรู้ โดยศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม อยู่เสมอ เพื่อจะได้นำความรู้เหล่านั้นมาช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนในลักษณะที่ว่า “รู้จัก รู้จริง และรู้แจ้ง”
4. กล้ายืนหยัด หมายถึง การมีความมั่นใจในตนเอง ในการกระทำใด ๆ ก็ตาม ที่ตนได้พิจารณาแล้วว่าเกิดประโยชน์สูงสุดแก่นักเรียน
5. ถนัดกิจกรรม หมายถึง มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับเทคนิคการสอนต่าง ๆ สนใจแสวงหากิจกรรมการสอนที่แปลกใหม่มาใช้ในการจัดการเรียนการสอน โดยกระทำได้อย่างราบรื่น
6. ทำอุปกรณ หมายถึง การทำอุปกรณสื่อการสอนต่าง ๆ เพื่อช่วยให้นักเรียน เรียนรู้ได้ดียิ่งขึ้น ไม่ใช่ครูพูดแต่เพียงอย่างเดียว การพูดประกอบสื่อหรืออุปกรณจะช่วยให้ นักเรียนจำได้รวดเร็วและแม่นยำขึ้น เนื่องจากได้เห็นเป็นรูปธรรมมากกว่า ครูเองก็ไม่เหนื่อยที่จะ อธิบายซ้ำ ๆ
7. สอนการใช้ หมายถึง การรู้จักที่จะถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ต่าง ๆ ให้นักเรียนจะด้วยเทคนิควิธีใดก็ตามจนผู้เรียนเกิดการเรียนรู้สามารถนำความรู้ความสามารถที่ได้รับ ไปใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ตนเอง ครอบครัวและสังคมมากขึ้น
8. ให้หลักเกณฑ์ หมายถึง การที่ครูให้ความรู้ที่ถูกต้องตามหลักวิชา มิใช่ให้ตาม ความรู้สึกของตน
9. เป็นปัจจุบัน หมายถึง การให้ความรู้ที่ถูกต้อง ทันสมัย ทันเหตุการณ์แก่นักเรียน มิใช่ นำความรู้เก่ามาบอกนักเรียน

ในโครงการการศึกษาไทยในยุคโลกาภิวัตน์ อมรวิรัช นาคทรพรพ (2539 : 121-122) ได้สรุปความคิดเกี่ยวกับครูว่า ในปัจจุบันบทบาทของครูในยุคโลกาภิวัตน์ต้องเปลี่ยนแปลงไปจากการเป็นผู้ “บอกวิชา” ที่อาจจะ “ตกรุ่น” ไปในเวลาอันรวดเร็ว มาเป็นผู้ “ชี้ทางแห่งความรู้” ที่ไม่มีวันล้าสมัย แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่า ความสำคัญของครูจะด้อยลง ตรงกันข้ามบทบาทและความรู้แจ้งเห็นจริงของครูกลับจะยิ่งสำคัญต่อเด็ก ๆ ขึ้นอย่างมากมาย เพราะครูไม่เพียงแต่จะรู้เนื้อหาวิชา ยังต้องหุดากว้างเกี่ยวกับแหล่งวิทยาการ เพื่อที่จะสามารถชี้ช่องทางแสวงหาความรู้แก่เด็กต่อไปเมื่อเขาก้าวพ้นจากโรงเรียนแล้ว สิ่งที่ปรารถนาอันท้าทายของครูในอนาคตคือ การสอน “วิชาหาความรู้” ในโลกแห่งความรู้ที่ครูไม่อาจตามไปสอนได้หมด จึงได้เสนอลักษณะของครูในอนาคตว่าควรมีลักษณะดังนี้

1. ครูในอนาคตจะต้องเป็นนักเทคโนโลยีสารสนเทศไปในตัว เป็นนักเทคโนโลยี ที่เป็นสหายนิตกับการศึกษาในปัจจุบัน และการเข้าถึงแหล่งความรู้ใหม่ ๆ ในปัจจุบันที่ล้วนต้องอาศัยเทคโนโลยีทั้งสิ้น

2. ครูในอนาคตจะต้องเชี่ยวชาญภาษาอังกฤษ เพราะภาษาอังกฤษเป็นภาษาสากลภาษาเดียวที่จะช่วยถอดรหัสความรู้ในสื่ออิเล็กทรอนิกส์ทั้งปวง ไม่ว่าจะเป็นอินเทอร์เน็ต มัลติมีเดีย หรือโปรแกรมคอมพิวเตอร์อื่นใด

3. ครูในอนาคตจะต้องติดตามความก้าวหน้าในเทคนิควิธีการสอนต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา ในอนาคตอาจมี “สภากาแฟอินเทอร์เน็ต” หรือ “ชมรมครูอินเทอร์เน็ต” ที่เปิดโอกาสให้ครูแลกเปลี่ยนประสบการณ์และเทคนิคใหม่ ๆ ผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์

4. ครูในอนาคตจะต้องเป็นนักจิตวิทยาการเรียนรู้ชั้นเลิศที่สามารถพัฒนาเด็ก ๆ ให้ก้าวทันความรู้และการปรับตัวกับชีวิตในยุคโลกาภิวัตน์ได้ แนวคิดใหม่ ๆ ในวงการจิตวิทยาการเรียนรู้ เช่น แนวคิดเกี่ยวกับ “ความฉลาดทางอารมณ์ (emotional intelligence)” ในการเผชิญความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ของมนุษย์ อาจกลายมาเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาความสามารถในการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ของคนในอนาคต

ความคิดเห็นสอดคล้องกันกับข้างต้น อารุง จันทวนิช (2540 : 4) ได้เสนอบทบาทของครูในอนาคตที่เป็นความหวังของ ก.ค. (สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครู) ครูต้องเปลี่ยนบทบาทจากผู้ถ่ายทอด เป็นผู้ช่วยให้ผู้เรียนรู้จักการคิดวิเคราะห์มากกว่าการบอกให้จดให้ทำ และต้องเป็นผู้ให้เครื่องมือในการแสวงหาความรู้ หรือผู้จุดไฟในการเรียนรู้ให้กับนักเรียน ครูควรมีความรู้เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นอย่างดี และมีความสามารถในการค้นหาความรู้ เพราะความรู้จะเกิดขึ้นได้เร็วมาก เช่น ความรู้ความก้าวหน้าเทคนิคการสอนจะหาอ่านได้จากอินเทอร์เน็ต ดังนั้น ครูไทยจะต้องเก่งภาษาอังกฤษ และมีความรู้ด้านการใช้อินเทอร์เน็ตเป็นอย่างดี สามารถประมวลความรู้เหล่านั้นมาสอนเด็กได้ ครูควรมีลักษณะเป็นมัลติมีเดีย สเปนเซียลลิสต์ คือสามารถใช้เทคโนโลยีเพื่อการสอนเด็กได้เป็นอย่างดี

ในการปาฐกถาพิเศษงานประกาศเกียรติคุณครูแห่งชาติ ประจำปี 2541 เรื่อง “ครูกับอนาคตของชาติ” ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2541 : 5-8) ได้กล่าวถึงทักษะที่ครูจำเป็นต้องมีไว้ดังนี้

1. ทักษะทางภาษา เพราะความรู้ในอนาคตต้องขยายตัวหลายเท่าทวีคูณอย่างรวดเร็ว หากครูจะมีประโยชน์ต่ออนาคตของชาติ ครูควรมีทักษะความรู้ทางภาษาดีพอที่จะอาศัยเข้าถึงความรู้

2. ทักษะทางการคิด เพราะทักษะทางการคิดช่วยให้เรารู้จักและเข้าใจการเปลี่ยนแปลง ตลอดจนสามารถรักษากิจการกิจของครูที่ใคร ๆ มาทดแทนไม่ได้ ครูยุคใหม่จึงต้องไม่ใช่เป็นเพียงกระบอกเสียงที่ถ่ายทอดความรู้ แต่เป็นนักคิดด้วย เพราะโลกอนาคตไม่ต้องการคนรู้หนังสืออ่านออกเขียนได้ หากต้องการคนรู้จักคิด คือคิดเป็น

3. ทักษะและความคล่องแคล่วทางการใช้คอมพิวเตอร์ เพราะโลกปัจจุบันได้เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายแล้วโดยเทคโนโลยีการสื่อสาร ความรู้ซึ่งเคยบรรจุอยู่ในหนังสือได้เปลี่ยนไปบรรจุอยู่ใน CD-ROM และแหล่งความรู้ คือ Websites ต่าง ๆ ที่เราสามารถเข้าถึงได้ คอมพิวเตอร์ช่วยให้กระบวนการเรียนรู้ (Knowing Process) ของเรามีลักษณะของการใช้ประสาทสัมผัสได้กว้างกว่าเดิม

ดังนั้น ถ้าครูของเราเตรียมตัวให้ดี มีทักษะและความคล่องแคล่วในการใช้คอมพิวเตอร์ ครูก็จะมียุทธวิธีใหม่ เป็นผู้ชี้แนะ ผู้จัดการ ผู้นำ ผู้ช่วยเหลือ ผู้จัดการระบบทรัพยากร การศึกษาและผู้ออกแบบโครงการศึกษาต่าง ๆ เป็นบทบาทใหม่หลายด้านแทนที่ครูจะเป็นผู้สอนแบบเดิมแต่เพียงบทบาทเดียว และได้เสนอลักษณะของครูที่ดีในอนาคตว่า นอกจากต้องมีเมตตา ต้องเสียสละ ต้องหมั่นเพียรศึกษา ทำงานหนัก ปรับปรุงวิธีการสอนอยู่เสมอ เอาใจใส่ เข้าใจรู้จักเด็กเป็นรายบุคคล มีวิถีชีวิตและพฤติกรรมเป็นแบบอย่างให้เด็กแล้ว ได้เน้นลักษณะของครูที่ดี ดังนี้

1. ครูควรมีบทบาทเป็นผู้แนะนำให้เด็กรู้จักเลือกสรรแยกแยะตรวจสอบข้อมูล ข่าวสาร และความรู้ที่มาจากแหล่งความรู้ทั้งหลาย เช่น จากอินเทอร์เน็ต จากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม
2. ครูควรเป็นผู้ช่วยสร้างแรงบันดาลใจให้แก่เด็กที่ตนสอนและต่อชุมชน สังคม ในวงกว้างออกไปได้ ครูที่ดีคือครูที่มีความสามารถในการนำเอาศักยภาพในตัวเด็กออกมา สามารถสร้างแรงบันดาลใจในทางที่ดีที่ชอบให้เด็กได้ ทำให้เด็กรู้จักเข้าใจในศักยภาพของตนเอง และมีความมั่นใจศรัทธาในการใฝ่หาความรู้ ประสบการณ์ เพื่อบรรลุถึงความปรารถนาและตระหนักถึงข้อจำกัดของตนเอง
3. ครูควรเป็นตัวอย่างที่ดี การเป็นตัวอย่างที่ดี คือ การสอนที่ดีที่สุด เป็นสิ่งที่ครูมีได้ในตัวเอง และยอมทำให้ความเชี่ยวชาญรอบรู้ในวิชาชีพมีอารมณ์ประกอบอันงดงาม
4. ครูควรมุ่งสร้างผู้อื่นมากกว่าสร้างความสำเร็จ ความรุ่งโรจน์ให้กับตนเอง ครูที่ดียอมเห็นชื่อเสียงและเงินตราเป็นเรื่องไม่สำคัญเท่าแรงจูงใจที่จะเป็นผู้ให้
5. ครูต้องมีวิถีชีวิตที่หมั่นศึกษาอยู่เสมอ คือ มีนิสัยและความเคยชินที่ใฝ่รู้ใฝ่เรียน
6. ครูต้องเป็น “ผู้รู้จักชาติของตนจนเจนใจ ประหนึ่งว่า คนร่วมชาติเป็นญาติพี่น้องอันสนิททุกคน” ซึ่งเป็นพระบรมราโชวาทที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานแก่อาจารย์ ครู และนักเรียนโรงเรียนมหาดเล็กหลวง เมื่อวันวิสาขบูชา พ.ศ. 2459 เพราะยิ่งโลกเปลี่ยนไป โดยมีความเป็นสากลมากเท่าใด ครูย่อมเป็นป्राการสำคัญในการรักษา วัฒนธรรมของชาติมากเท่านั้น เป็นหน้าที่สำคัญสำหรับผู้เป็นครูที่จะช่วยให้ชนรุ่นที่จะเติบโตต่อไป ได้เกิด “ความวิสาสะในหมู่ชนร่วมชาติของตน” เราจึงจะรักษา “ความเป็นชาติไว้ได้”

ตามเส้นทางปฏิรูปการศึกษาไทย (สมพงษ์ พลเลิศ, 2542 : 1, 11) ได้เสนอ “กงล้อแห่งความดี” และ “กงล้อของความเป็นครู” ไว้ว่า ส่วนขอบรอบนอกของล้อหรือ ล้อเกวียน เรียกว่า “กง” สมัยก่อนกงล้อเกวียนทำด้วยไม้หลายชิ้นมาต่อกันเข้าเป็นวงกลม แต่ละ ชิ้นมีความแข็งแรงและถูกต้องเป็นเนื้อเดียวกันด้วยสลัก คุณภาพของกงล้อย่อมเกิดจากคุณภาพ ของชิ้นส่วนแต่ละชิ้นที่นำมาตรึงเข้าด้วยกันอย่างมีคุณภาพ “กงล้อของความเป็นครู” จะมีคุณภาพ ได้ก็ต้องอาศัยความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันอย่างมีคุณภาพของ “ชิ้นส่วน” ต่าง ๆ ที่มีคุณภาพ ชิ้นส่วนกงล้อของความเป็นครูดี ประกอบด้วย

1. คุณสมบัตินี้ คือ มีคุณสมบัติและลักษณะดี เช่น ความรู้ความสามารถ บุคลิกภาพ สุขภาพ คุณวุฒิ นิสัย วิสัยทัศน์ ค่านิยม คุณธรรมประจำตัวประจำใจของครูแต่ละคน
2. ปฏิบัติตนดี คือ เป็นพลเมืองดีและปฏิบัติตามจรรยาบรรณครู
3. ปฏิบัติงานดี คือ วางแผนดี สอนดี เน้นแนวดี จัดกิจกรรมการเรียนรู้ดี ปกครองดี ประเมินผลดี ทำทุกอย่างด้วยความตั้งใจและเป็นกัลยาณมิตรต่อศิษย์ทุกคน
4. ผลงานดี คือ ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ฉลาด คิดเป็น เก่ง เป็นคนดี มีวินัย มีความสุข พึ่งตนเองได้
5. สวัสดิการดี คือ ได้รับผลตอบแทนเป็นสวัสดิการและความก้าวหน้าทางอาชีพ อย่างเหมาะสมกับการปฏิบัติและผลงานที่เกิดขึ้น
6. ศักดิ์ศรีดี คือ ได้รับการยกย่อง และให้เกียรติจากผู้ร่วมงาน ชุมชน และสังคม ว่าเป็นผู้มีคุณค่าต่อชุมชน สังคม และประเทศ

ชิ้นส่วนทั้ง 6 ชิ้น ประกอบกันเข้าเป็นกงล้อแห่งความเป็นครูดี ไม่ต้องถามว่าจะ เริ่มจากส่วนใดก่อน เพราะมีหลายชิ้นซึ่งสามารถเริ่มและดำเนินไปพร้อม ๆ กันได้

นอกจากนี้ตามเส้นทางปฏิรูปการศึกษาไทย (สมพงษ์ พลเลิศ, 2542 : 1) ได้เปรียบเทียบก่อนจะเป็นครูมืออาชีพกับแพทย์ไว้ว่า ความรู้และทักษะของแพทย์ที่ถือว่าเป็น ทักษะพื้นฐานมี 2 ประการ คือ วิเคราะห์โรค หรืออาการป่วยและการให้การรักษ หรือให้ยาตาม อาการของโรค และสภาพของคนไข้เป็นรายบุคคล แพทย์วิเคราะห์โรคด้วยการซักถามคนไข้ พร้อมกับใช้เครื่องมือตรวจร่างกาย ทั้งที่เป็นเครื่องมือสามัญประจำตัวและเครื่องมือเฉพาะด้านที่มี เทคนิคซับซ้อน เมื่อวิเคราะห์และสรุปผลแล้ว จึงทำการรักษาหรือสั่งยาให้ไปรับประทานหรือ รักษาเอง ในกรณีที่คนไข้รักษาตัวในโรงพยาบาล แพทย์ก็ไปตรวจเยี่ยมเพื่อซักถาม สังเกต ตรวจสอบ และวิเคราะห์อาการของแต่ละคนตามเตียงในห้องต่าง ๆ เป็นรายบุคคล วิเคราะห์แล้ว อาจเปลี่ยนวิธีการรักษา เปลี่ยนยา หรือเพิ่มยาตามสภาพที่วิเคราะห์ได้ และตามรัฐธรรมนูญแห่ง ราชอาณาจักรไทย 2540 กำหนดให้มีการพัฒนาวิชาชีพครูในมาตรา 81 เป็นการประกาศว่า อาชีพครูเป็น “วิชาชีพ” ดังนั้น เพื่อความเป็นวิชาชีพ ครูควรจะต้องมีความรู้และทักษะทำนอง เดียวกับแพทย์อย่างน้อย 2 ประการ คือ

1. สามารถวิเคราะห์ผู้เรียนเป็นรายบุคคล
2. ทำให้ผู้เรียนเรียนรู้ตามศักยภาพของเขาเป็นรายบุคคลหรือรายกลุ่ม

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าแม้สภาพของสังคมเปลี่ยนแปลงไป แต่ความต้องการของลักษณะของครูที่ดีที่เป็นพื้นฐานก็ยังคงมีความจำเป็นทุกยุคทุกสมัย และขณะเดียวกันครูยุคใหม่จะต้องมีความรู้ความสามารถเพิ่มเติมตามการเปลี่ยนแปลงของยุคโลกาภิวัตน์ เช่น ความรู้ความสามารถทางคอมพิวเตอร์ ภาษาอังกฤษ เทคนิควิธีการแสวงหาความรู้ และส่งเสริมการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนได้เรียนรู้ตามศักยภาพของแต่ละบุคคล เป็นต้น

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนานิสิตนักศึกษาครู

เนื่องจากบทบาทของครูมีความสำคัญต่อคุณภาพของสังคม ประสิทธิภาพของการศึกษาและการพัฒนาประเทศ ภารกิจของการผลิตครูเพื่อให้ได้ครูที่มีคุณภาพและเหมาะสมกับความเป็นครูให้มากที่สุด จึงเป็นภารกิจที่ยิ่งใหญ่ของสถาบันฝึกหัดครู และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องร่วมกันผลิตนิสิตนักศึกษาครู หรือบัณฑิตครูให้มีคุณภาพ ซึ่งมีแนวคิดและรูปแบบที่เกี่ยวกับการจัดหลักสูตรครุศึกษา แนวทางการผลิตบัณฑิตครูของสถาบันฝึกหัดครู และสมรรถภาพของนิสิตนักศึกษาครู ดังนี้

1. แนวคิดการจัดหลักสูตรครุศึกษาแบบเน้นสมรรถภาพ

แนวคิดเกี่ยวกับการฝึกหัดครูที่เน้นสมรรถภาพได้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนารูปแบบการฝึกหัดครูของไทยในราวปี พ.ศ. 2518 เพื่อให้สามารถผลิตครูที่มีสมรรถภาพในการเป็นครูออกไปปฏิบัติหน้าที่ของครูได้อย่างเหมาะสม (คณะครุศาสตร์, 2530 : 97) ในเรื่องนี้ ชมพันธ์ุ กฤษร ณ อยุธยา, 2528 : 1-285) ได้สรุปแนวคิดของจุดมุ่งหมายของหลักสูตรการฝึกหัดครูแบบสมรรถฐานไว้ว่า เป็นการฝึกฝนให้ผู้เรียนเกิดสมรรถภาพในการเป็นครูตามที่ระบุไว้ในจุดมุ่งหมายของหลักสูตร โดยจุดมุ่งหมายต้องระบุสมรรถภาพ 5 ด้าน คือ

1. จุดมุ่งหมายด้านความรู้ (Knowledge Based Objectives) ผู้เรียนต้องแสดงความรู้ความสามารถทางสติปัญญา
2. จุดมุ่งหมายด้านการปฏิบัติ (Performance Based Objectives) ผู้เรียนต้องกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดได้ มิใช่รู้แต่เพียงอย่างเดียว
3. จุดมุ่งหมายด้านผลการสอน (Consequence Based Objectives) ผู้เรียนต้องสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวผู้อื่นได้
4. จุดมุ่งหมายด้านเจตคติ (Affective Objectives) ผู้เรียนต้องมีความรู้สึกที่ดีต่ออาชีพครู

5. จุดมุ่งหมายด้านประสบการณ์ (Exploratory Objectives) ผู้เรียนต้องมี ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องต่ออาชีพครู

ปทีป เมธาคณวุฒิ (2530 : 80-84) ได้สรุปรูปแบบการจัดโปรแกรมครูศึกษา แบบเน้นสมรรถภาพ (Competency-Based Teacher Education Program) ซึ่งเป็นโปรแกรมการ เตรียมครูที่กำหนดสมรรถภาพไว้ว่า ผู้ที่ผ่านการเตรียมการเป็นครูจะต้องมีความสามารถอะไรบ้าง พฤติกรรมการสอนของครูควรจะเป็นอย่างไร แล้วมีการกำหนดให้มีการฝึกหัดและประเมินผลเป็น ระบบที่ผสมผสานกัน ทั้งนี้ได้มีข้อเสนอแนะถึงลักษณะสำคัญของการจัดการครูศึกษาแบบ สมรรถภาพว่าควรมีลักษณะดังนี้

1. สมรรถภาพในการเป็นครู (ความรู้ ทักษะ และเจตนาคติ) ที่นักศึกษาจะต้องมี สามารถกำหนดได้จากบทบาทและหน้าที่ของครูที่ต้องระบุไว้อย่างชัดเจน สามารถวัดและประเมิน พฤติกรรมได้ และแจ้งให้นักศึกษาทราบล่วงหน้า
2. หลักเกณฑ์ที่จะใช้ในการประเมินผลสมรรถภาพในการเป็นครู จะต้องสัมพันธ์ กับสมรรถภาพที่ระบุไว้ และต้องระบุไว้อย่างชัดเจน พร้อมทั้งแจ้งให้นักศึกษาทราบล่วงหน้า
3. การวัดและประเมินสมรรถภาพในการเป็นครู หรือการปฏิบัติ (Performance) เป็นสิ่งสำคัญ และเป็น การเปรียบเทียบการปฏิบัติของนักศึกษาผู้นั้น ไม่ใช้การเปรียบเทียบกับ นักศึกษาคนอื่น ๆ

สำหรับสมรรถภาพของครูที่กำหนดขึ้นนั้น ควรจะครอบคลุมอยู่ในองค์ประกอบ 4 ประการ ดังนี้

1. สมรรถภาพทางด้านความรู้ ปัญญา (Cognitive Competencies) ซึ่งรวมถึง ความรู้ความเข้าใจ ที่จะต้องแสดงโดยที่ไม่ต้องมีการปฏิบัติ เช่น ทฤษฎีเกี่ยวกับจิตวิทยาการเรียนรู้ ทฤษฎีเกี่ยวกับพัฒนาการของเด็ก ความรู้เกี่ยวกับวิธีการสอน หรือการวิเคราะห์หลักสูตร เป็นต้น
2. สมรรถภาพทางด้านเจตนาคติ (Affective Competencies) ซึ่งเกี่ยวข้องกับ ค่านิยมทัศนคติ ความสนใจ และความชื่นชม อาจจะกำหนดในรูปที่สัมพันธ์กัน เช่น ตัวประกอบที่ เกี่ยวข้องกับความหวังของครูที่มีต่อการสอนนักเรียน ความสามารถที่ระบุถึงค่านิยมของตนเอง เป็นต้น
3. สมรรถภาพทางการปฏิบัติ (Performance Competencies) เป็น สมรรถภาพที่ครูแสดงออกมา รวมทั้งด้านทักษะต่าง ๆ (Psychomotor Skills) เช่น ครูพลศึกษา ครูทางเทคโนโลยีทางการศึกษา ซึ่งการที่ครูจะปฏิบัติได้จะต้องมีความรู้ความเข้าใจตาม สมรรถภาพที่ 1 ก่อน
4. สมรรถภาพที่แสดงให้เห็นในผลผลิต (Consequence or Product Competencies) คือพฤติกรรมที่ครูแสดงออกมา โดยคำนึงถึงผลการเรียนรู้ที่จะเกิดขึ้นกับผู้เรียน

ดังนั้น ตามแนวความคิดการจัดหลักสูตรครุศึกษาแบบเน้นสมรรถภาพ สรุปได้ว่า การ
จัดหลักสูตรตามแนวคิดดังกล่าว มุ่งเน้นการผลิตครูที่มีสมรรถภาพในการเป็นครูได้อย่าง
เหมาะสมในด้านความรู้ ด้านการปฏิบัติ ด้านการสอน ด้านเจตคติ ประสพการณ์ในการสอนของ
นักศึกษา รวมถึงการวัดและประเมินผลสมรรถภาพในการเป็นครู

สำหรับสถาบันฝึกหัดครูแต่ละสถาบันได้มีการกำหนดเป้าหมายและรูปแบบในการ
ผลิตบัณฑิตครูไว้ ซึ่งสามารถพิจารณาได้จากปณิธานและวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ดังตัวอย่าง
เช่น หลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต ของคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร (2537) ที่ได้
กำหนดปณิธานในการผลิตบัณฑิตไว้ว่า มุ่งผลิตบัณฑิตศึกษาศาสตร์ให้เป็นผู้รอบรู้และลึกซึ้งใน
ศิลปวิทยาการ มีทักษะและสามารถประยุกต์ศิลปวิทยาการสู่การปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ มี
จรรยาและศรัทธาในวิชาชีพ ตลอดจนมีคุณธรรมในฐานะผู้ที่เป็นครูที่ดีและสมาชิกที่ดีของสังคม
ไทย และได้กำหนดคุณลักษณะอันเป็นแนวทางสู่กระบวนการผลิตบัณฑิตไว้ในวัตถุประสงค์ของ
หลักสูตร ดังนี้

1. ความเป็นผู้รอบรู้ในศิลปวิทยาการ โดยมีความรู้อย่างลุ่มลึกในศาสตร์สาขาที่
ต้องรับผิดชอบในอนาคต และมีความรู้ทั่วไปในศาสตร์สาขาที่เกี่ยวข้องกับการสอน การอบรม
และการดำเนินชีวิตที่มีคุณภาพในสังคม อันจะเป็นรากฐานของการประกอบวิชาชีพครูหรืออื่น ๆ
ที่เกี่ยวข้อง
2. ความเป็นผู้ใฝ่รู้ และเข้าใจในพฤติกรรมของมนุษย์ โดยเฉพาะพฤติกรรมของ
นักเรียนระดับที่ทำการสอนและพฤติกรรมของบุคคลทั่วไปที่เกี่ยวข้อง อันจะทำให้เข้าใจผู้อื่นและ
เข้าใจตนเองอย่างแท้จริง
3. ความสามารถในการตัดสินใจ โดยมีกระบวนการตัดสินใจอยู่บนรากฐานของ
เหตุและผล บนพื้นฐานของข้อมูลเชิงประจักษ์ที่เพียงพอและทันต่อสถานการณ์ อันส่งผลให้การ
ปฏิบัติงานครูและงานที่เกี่ยวข้องมีความสมเหตุสมผลและมีประสิทธิภาพ
4. ความสามารถในการสื่อสารและการสอน โดยมีเทคนิคและทักษะทางด้านการ
จัดการสอนและการสื่อสารที่มีคุณภาพเหมาะสมกับบุคคล สถานการณ์ ลักษณะของงานและสภาพ
แวดล้อมที่เกี่ยวข้อง
5. ความเป็นผู้มีจริยธรรมแห่งความเป็นครู มีพฤติกรรมที่สะท้อนถึงความเข้าใจ
ธรรมชาติและเอื้ออาทรต่อมนุษย์ ความประพฤติที่เหมาะสมกับวิชาชีพครู ความมีใจกว้างที่จะยอม
รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ความกระตือรือร้นที่จะพัฒนาตนเองอยู่เสมอ ความมีสัมพันธภาพที่ดี
ต่อผู้ร่วมงานและเพื่อนมนุษย์ ตลอดจนความศรัทธาและความตระหนักในคุณค่าแห่งวิชาชีพครูที่
มีต่อคุณค่านุรักษ์และสังคม

สำหรับหลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต ของคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้มีการปรับปรุงหลักสูตร พ.ศ. 2538 ขึ้น โดยกำหนดวัตถุประสงค์ของหลักสูตรเพื่อผลิตให้บัณฑิตครุศาสตร์ให้มีคุณลักษณะดังนี้ (คณะครุศาสตร์, 2538 : 3)

1. มีความสามารถทางภาษาอังกฤษและคอมพิวเตอร์เพื่อเป็นเครื่องมือที่จะนำไปสู่ความเป็นสากลและตามทันเทคโนโลยีอยู่เสมอ
2. มีความรู้และทักษะทางวิชาชีพครู
3. มีความลึกซึ้งในการวิเคราะห์วิจารณ์และมีวิสัยทัศน์ (Vision) ในสาขาวิชาของตนเอง
4. มีความเข้าใจในสังคมและมองเห็นความสัมพันธ์ของการศึกษากับสังคม
5. มีเนื้อหาวิชาการที่เข้มเพียงพอในการดำเนินงานในวิชาชีพ
6. มีคุณธรรม จริยธรรม มีจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพครู สร้างนิสัยใฝ่รู้ และหาความรู้ด้วยตนเอง

เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และสอดคล้องกับปณิธานและนโยบายของมหาวิทยาลัย คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จึงได้กำหนดแนวทางในการจัดการเรียนการสอนในหลักสูตรดังนี้

1. เน้นความรู้เชิงวิชาการและวิชาชีพครูควบคู่กัน
2. เน้นการเรียนการสอนทฤษฎีควบคู่กับการปฏิบัติในระดับโรงเรียน
3. เน้นการฝึกให้ผู้เรียนได้รู้จักคิดวิเคราะห์ คิดการณีกว้าง การคิดเชื่อมโยงสัมพันธ์กับความเป็นจริงของสังคม การคิดแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ และมองประเด็นอย่างรอบด้านสัมพันธ์กับการศึกษาและสิ่งแวดล้อม
4. เน้นการเรียนการสอนให้ผู้เรียนแสวงหาความรู้ด้วยตนเองและวางพื้นฐานความเป็นนักวิจัยในอนาคต
5. เน้นทักษะในการเป็นครูที่มีประสิทธิภาพและทักษะการดำรงชีวิตในสังคมสมัยใหม่
6. จัดการเรียนการสอนที่เน้นกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม ส่งเสริมปฏิสัมพันธ์และการทำงานร่วมกัน
7. จัดกระบวนการเรียนการสอนที่สร้างเสริมบรรยากาศแห่งความรัก ศรัทธาระหว่างครูกับศิษย์ และผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาชาติ และภูมิปัญญาสากล
8. จัดกระบวนการเรียนการสอนที่ส่งเสริมคุณธรรม วัฒนธรรม และค่านิยมอันจะส่งผลให้ผู้เรียนดำเนินชีวิตอย่างกลมกลืนและเอื้ออาทรต่อมนุษย์ สังคมและธรรมชาติมากขึ้น

9. ส่งเสริมให้ผู้เรียนฝึกใฝ่ในคุณธรรม จริยธรรม เสริมสร้างศรัทธาในการประพฤติตามวัฒนธรรมและหลักธรรมของศาสนา เห็นคุณค่าของการรักษาเอกลักษณ์และวัฒนธรรมของชาติ รวมทั้งเข้าใจในวัฒนธรรมของชาติอื่น

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า จากตัวอย่างวัตถุประสงค์ในหลักสูตรของทั้งสองสถาบัน ได้มีการกำหนดคุณลักษณะของบัณฑิตครูไว้เพื่อเป็นแนวทางในการผลิตบัณฑิตครูไว้ใกล้เคียงกัน โดยกำหนดให้บัณฑิตครูเป็นผู้ที่มีความรอบรู้และทักษะในศาสตร์สาขาวิชาที่เรียน และวิชาชีพครู มีความสามารถในการสื่อสาร มีความสามารถทางภาษาและเทคโนโลยี และเป็นผู้ที่มีคุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพครู

2. แนวคิดการปฏิรูปการฝึกหัดครู

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2539 : 16) ได้กำหนดให้มีการปฏิรูปการฝึกหัดครูขึ้น เพื่อกำหนดเป้าหมายและแนวทางการดำเนินงานให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และหน่วยงานที่รับผิดชอบรับไปดำเนินการ สำหรับการปฏิรูปการเรียนการสอนในสถาบันฝึกหัดครู ได้กำหนดเป้าหมายในการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้บัณฑิตครูเป็นผู้ที่มีลักษณะดังนี้

1. ด้านสติปัญญา มีความคิดแก้ปัญหาอย่างมีระบบ มีเหตุผล สามารถใช้ภาษาไทยสื่อสารได้อย่างดี
2. ด้านจิตใจ มีนิสัยใฝ่รู้ใฝ่เรียนอย่างสม่ำเสมอ มีคุณธรรม มีจริยธรรม เป็นแบบอย่างของศิษย์และผู้อื่นได้ มีศรัทธาในการเป็นครู มีจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพครู
3. ด้านร่างกาย มีสุขภาพอนามัยสมบูรณ์และแข็งแรง สามารถที่จะดำรงตนให้เหมาะสมกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและเทคโนโลยี
4. ด้านสังคม มีโลกทัศน์กว้างไกล สามารถประสานสัมพันธ์และปรับตัวได้ในชุมชนที่ต้องปฏิบัติการ มีความตระหนักและรับผิดชอบต่อสังคม
5. ด้านอาชีพ มีความรู้อย่างลุ่มลึกในวิชาที่สอน สามารถจัดการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาปัญญา จิตใจ ร่างกาย และสังคมของศิษย์ คิดประดิษฐ์เพื่อปรับปรุงหลักสูตร สื่อการสอน ทั้งที่เป็นวัสดุและภูมิปัญญาท้องถิ่น

พลสันต์ โพธิ์ศรีทอง (2540 : 1-4) ได้สรุปถึงแนวทางในการผลิตครูแนวใหม่ ในด้านเป้าหมายของการผลิตครูแนวใหม่ตามแนวทางการปฏิรูปการฝึกหัดครูของสถาบันราชภัฏว่า เพื่อให้ได้ทั้งครูเก่งและครูดี ที่มีความรู้ความสามารถที่หลากหลาย และมีทักษะในการปฏิบัติหน้าที่ครูสูง รวมทั้งมีคุณลักษณะที่สังคมพึงประสงค์ สามารถตอบสนองต่อผู้เรียนในสังคมยุคใหม่ได้ดี ส่งผลต่อการพัฒนาทั้งตนเอง โรงเรียนและชุมชน ทำให้อาชีพครูเป็นวิชาชีพที่คนทั่วไปยกย่องศรัทธา ลักษณะประสิทธิภาพความเป็นครูยุคใหม่มีดังนี้

1. ครูเก่ง มีลักษณะดังนี้

1.1 ด้านการทำงาน ประกอบด้วย

1.1.1 มีความรู้ในวิชาชีพครู

1.1.2 มีความสามารถปฏิบัติงานหน้าที่ครู

1.2 ด้านความมุ่งมั่นพัฒนา ประกอบด้วย

1.2.1 มีการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ

1.2.2 มีการพัฒนาโรงเรียนทุกด้านให้ก้าวหน้า

1.2.3 มีการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

1.3 ด้านความรู้ ประกอบด้วย

1.3.1 มีความรอบรู้สถานการณ์บ้านเมืองและความเปลี่ยนแปลงทางด้าน

สังคม เศรษฐกิจ และการเมือง

1.3.2 มีความเป็นผู้นำทางวิชาการที่สามารถอ่านคนออก บอกคนได้

ใช้คนเป็นและเห็นอนาคต

1.3.3 มีการคิดแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบและตัดสินใจอย่างมีเหตุผล

2. คนดี มีลักษณะดังนี้

2.1 ด้านคุณธรรมและจริยธรรม ประกอบด้วย

2.1.1 มีวินัย

2.1.2 มีความซื่อสัตย์

2.1.3 มีความอดทน

2.1.4 มีความประหยัด

2.1.5 มีความยุติธรรม

2.1.6 มีความรับผิดชอบ

2.1.7 มีความกรุณา

2.2 ด้านความเป็นประชาธิปไตย ประกอบด้วย

2.2.1 ประชาธิปไตยในการปฏิบัติงาน

2.2.2 ประชาธิปไตยในการดำรงชีวิต

2.3 ด้านความรักศรัทธาในอาชีพครู ประกอบด้วย

2.3.1 มีเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพครู

2.3.2 มีความรักในอาชีพครู

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้จัดเสวนาระดมความคิดเรื่อง มาตรฐานวัดความเป็นครู : สู่วิชาชีพของนิสิตคณะครุศาสตร์ สรุปผลการเสวนาได้ว่า ครุลักษณะประกอบด้วยไตรลักษณ์ 3 ประการ คือ ความรู้ การสอน และคุณธรรม ซึ่งประกอบด้วยลักษณะ ดังนี้

1. ความรู้ในด้านวิชาพื้นฐานทั่วไป ได้แก่ ความรู้ด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม

2. ความรู้เรื่องการศึกษา
3. ความรู้เกี่ยวกับวิชาที่สอน
4. มีความสามารถในการสอน
5. มีฝีมือ
6. รักอาชีพ
7. มีคุณธรรม
8. มีจรรยาบรรณในวิชาชีพ
9. มีบุคลิกภาพดี
10. รู้จักคิดเป็น
11. รู้วิธีการให้การศึกษา
12. รู้การพัฒนาวิชาการ
13. รู้การพัฒนาผู้รับการศึกษา
14. รู้การพัฒนาสังคม
15. รู้การพัฒนาศิลปวัฒนธรรม
16. มีวิธีการเรียนรู้ด้วยตนเอง
17. สู้งาน อดทน
18. ตรงต่อเวลา
19. ใฝ่รู้อยู่เสมอ
20. มีความทันสมัย
21. มีความกระตือรือร้น
22. มีน้ำใจ
23. รับฟังความคิดเห็นผู้อื่น

ดังนั้น ตามแนวคิดการปฏิรูปการฝึกหัดครู แนวการผลิตครูแนวใหม่ และมาตรฐานวัดความเป็นครู : สู่วิชาชีพ สรุปได้ว่า แนวคิดดังกล่าวได้กำหนดเป้าหมายเพื่อผลิตบัณฑิตครูให้เป็นครูเก่งและครูดี ที่ประกอบด้วยไตรลักษณ์ 3 ประการ คือ ความรู้ การสอน และคุณธรรมที่มีความพร้อมทั้งด้านสติปัญญา ด้านจิตใจ ด้านร่างกาย ด้านสังคม และด้านอารมณ์

3. มาตรฐานวิชาชีพครู

การที่วิชาชีพครูเป็นวิชาชีพที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาคนและพัฒนาชาติ แต่ละประเทศจึงได้กำหนดมาตรฐานวิชาชีพครูขึ้น เพื่อประกันคุณภาพของวิชาชีพดังนี้

3.1 เกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครูในประเทศไทย

คุรุสภา เป็นหน่วยงานที่กำหนดนโยบายและทิศทางในการยกระดับวิชาชีพครูในประเทศไทย ซึ่งดำเนินการทั้งในด้านการควบคุม และการส่งเสริมมาตรฐานวิชาชีพครู ทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพได้กำหนดเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครู พ.ศ. 2537 ขึ้นเป็นเกณฑ์ของการปฏิบัติตนและปฏิบัติงานในหน้าที่ครู เพื่อประกันคุณภาพและการเป็นครูในด้านต่าง ๆ ไว้ 11 มาตรฐาน ดังนี้ (สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา, 2537)

- มาตรฐานที่ 1 ปฏิบัติกิจกรรมทางวิชาการเกี่ยวกับการพัฒนาวิชาชีพครู อยู่เสมอ
- มาตรฐานที่ 2 ตัดสินใจปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ โดยคำนึงถึงผลที่จะเกิดกับผู้เรียน
- มาตรฐานที่ 3 มุ่งมั่นพัฒนาผู้เรียนให้เต็มตามศักยภาพ
- มาตรฐานที่ 4 พัฒนาแผนการสอนให้สามารถปฏิบัติได้เกิดผลจริง
- มาตรฐานที่ 5 พัฒนาสื่อการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพอยู่เสมอ
- มาตรฐานที่ 6 จัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยเน้นผลการที่เกิดแก่ผู้เรียน
- มาตรฐานที่ 7 รายงานผลการพัฒนาคุณภาพของผู้เรียนได้อย่างมีระบบ
- มาตรฐานที่ 8 ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้เรียน
- มาตรฐานที่ 9 ร่วมมือกับผู้อื่นในสถานศึกษาอย่างสร้างสรรค์
- มาตรฐานที่ 10 ร่วมมือกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์ในชุมชน
- มาตรฐานที่ 11 แสวงหาและใช้ข้อมูลข่าวสารในการพัฒนา

3.2 มาตรฐานวิชาชีพครูในสหรัฐอเมริกา

สำหรับในสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นประเทศที่ได้มีการยกระดับวิชาชีพครูมาเป็นเวลานาน โดยมีสถาบันผู้ประกอบวิชาชีพครูแห่งชาติ (National Council for Accreditation of Teacher Education) หรือ NCATE เป็นสถาบันวิชาชีพที่เกิดจากความร่วมมือของสมาคมวิชาชีพ ประมาณ 30 สมาคม ที่ประกอบด้วย องค์กรของครู นักการศึกษา ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขาวิชาชีพ ผู้รับผิดชอบนโยบายการศึกษาของท้องถิ่นและรัฐ ในปัจจุบันมีสมาชิกประมาณ 3 ล้านคน NCATE ทำหน้าที่ในการส่งเสริมและสนับสนุนให้การผลิตครู การเตรียมครูมีคุณภาพยิ่งขึ้น โดยมีกระบวนการรับรองมาตรฐานวิชาชีพครูในโรงเรียน การผลิตครูของสถาบันผลิตครู

ระดับภาควิชา ระดับวิทยาลัย และมหาวิทยาลัย และการรับรองหลักสูตรของสถาบันผลิตครู (<http://www.ncate.org/about/>, 1997)

NCATE ได้ให้ความสำคัญในการเตรียมครูที่มีคุณภาพ เนื่องจากสภาพสังคมในปัจจุบันต้องพบกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว เช่น ในด้านธุรกิจที่ต้องการคนที่มีทักษะในด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สามารถแก้ปัญหาที่เป็นนามธรรมได้ รู้จักสังเคราะห์และวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสาร และสามารถทำงานกับเทคโนโลยีที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้ ทักษะพื้นฐานที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นความต้องการในด้านเศรษฐกิจและท้องถิ่น ไม่สามารถตอบสนองความต้องการส่วนใหญ่ของสังคมได้อีกต่อไป ความต้องการทักษะในระดับชาติจึงเปลี่ยนแปลงไป ดังนั้น ความหวังและความต้องการในการเตรียมครูจึงจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย ในขณะที่เดียวกันปัจจุบันพบว่า สภาพในห้องเรียนมีเด็กจากหลายประเทศที่มีความแตกต่างกันทั้งพื้นฐานวัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ และมีพื้นฐานความรู้ในด้านวิชาการแตกต่างกัน แต่เด็กเหล่านี้มาเรียนร่วมกัน ครูจึงจำเป็นที่จะต้องมีความรู้ในการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพกับเด็กที่มีความแตกต่างกันเหล่านั้น ดังนั้น ภายใต้อิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว โรงเรียนดำเนินงานภายใต้การเคลื่อนไหวของข้อมูล วิธีการสอนใหม่ ๆ โครงสร้างโรงเรียนใหม่ และบทบาทใหม่ของครูจึงต้องเกิดขึ้น ครูในปัจจุบันจะต้องผสมผสานการพัฒนาสิ่งใหม่ด้วยการฝึกปฏิบัติ เลือกวิธีการสอน เครื่องมือ อุปกรณ์การสอนที่มีประสิทธิภาพ และมีความพร้อมในด้านเนื้อหาวิชาเป็นอย่างดี (<http://www.whyprep.html>, 1997)

NCATE ได้มีการรวบรวมข้อคำถามไว้สำหรับให้นักศึกษาได้พิจารณาในการเลือกเข้าศึกษาสถาบันฝึกหัดครูที่มีคุณภาพ ซึ่งข้อคำถามเหล่านี้เป็นคำถามที่ได้รับคำแนะนำจากองค์กรวิชาชีพและความเคลื่อนไหวในการปฏิรูปการศึกษาในสหรัฐอเมริกา ดังนี้ (<http://www.ncate.org/wannable/lookfor.html>, 1997)

1. สถาบันได้จัดให้มีโปรแกรมการศึกษาที่ให้ความสำคัญต่อการเตรียมครูที่มีประสิทธิภาพมากกว่าเป็นการรวบรวมรายชื่อวิชาที่ขึ้นอยู่กับว่าอาจารย์ชอบสอนอะไร และนักศึกษาชอบเรียนอะไรหรือไม่
2. เนื้อหาวิชาในโปรแกรมการศึกษาได้รับการปรับปรุง หรือได้รับการพัฒนาโดยสมาคมผู้เชี่ยวชาญเฉพาะสาขานั้น ๆ เช่น สมาคมครูสอนคณิตศาสตร์หรือไม่
3. คณะศึกษาศาสตร์ได้เตรียมความพร้อมในการผลิตครู เพื่อตอบสนองความต้องการของโรงเรียนในอนาคตหรือไม่
4. สถาบันมีแหล่งทรัพยากรที่จำเป็นเพียงพอในการสนับสนุนการจัดโปรแกรมการศึกษาทุกโปรแกรมหรือไม่
5. สถาบันได้จัดให้มีการศึกษาวิชาศิลปศาสตร์และศาสตร์การสอน อย่างเข้มข้นและอย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่

- เปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ
6. สถาบันได้เตรียมความพร้อมของบัณฑิตในการเข้าทำงานกับการทางด้านเทคโนโลยีที่จะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการเรียนการสอนในโรงเรียนหรือไม่
 7. สถาบันได้จัดให้นักศึกษาได้มีโอกาสเรียนรู้เกี่ยวกับการสอนที่มีประสิทธิภาพภายใต้การดูแลของอาจารย์ที่เชี่ยวชาญในสาขาวิชาชีพหรือไม่
 8. นักศึกษาได้เรียนรู้เกี่ยวกับเนื้อหาของยุทธวิธีและเทคนิคการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ และได้รับการประเมินผลการปฏิบัติงานสอนโดยสถาบันหรือไม่

นอกจากนี้เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมให้แก่เด็กสู่ศตวรรษที่ 21 NCATE ได้จัดทำระบบการประกันคุณภาพวิชาชีพครู สำหรับสถาบันผลิตครู โดยกำหนดเกณฑ์ในการวัดคุณภาพของผู้ที่จะเป็นครูใหม่ในด้านต่าง ๆ ดังนี้ (<http://www.ncate.org/wannable/benefits.html>, 1997)

1. ความรู้ในวิชาศิลปศาสตร์
2. ความลุ่มลึกในเนื้อหาวิชาที่สอน
3. ความรู้ในด้านวิชาชีพครู
4. ประสบการณ์ในการฝึกประสบการณ์วิชาชีพในโรงเรียน
5. ความสามารถในการประเมินผลในหลายรูปแบบ
6. ความสามารถในการประยุกต์ความรู้ด้านทฤษฎีสู่การปฏิบัติ

3.3 มาตรฐานวิชาชีพครูในสหราชอาณาจักร

สหราชอาณาจักรได้ดำเนินการปฏิรูปการศึกษาอย่างกว้างขวางทั้งระบบ เพื่อพัฒนาทักษะของประชาชนให้มีความสามารถในการแข่งขัน และยกระดับมาตรฐานการศึกษาของชาติให้อยู่ในระดับที่ดีที่สุดในโลก ในส่วนที่เกี่ยวกับการปรับปรุงวิชาชีพครูได้กำหนดไว้ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542 : 17-18)

1. งานสำคัญในการยกระดับมาตรฐาน คือ ปรับปรุงวิชาชีพครูให้ทันสมัย รัฐบาลสหราชอาณาจักรประสงค์ให้มีวิชาชีพที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล ทะเยอทะยาน พร้อมทั้งจะเปลี่ยนแปลงและมุ่งมั่นที่จะปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง ที่สำคัญที่สุด คือ ประสงค์จะให้วิชาชีพครูได้รับการเคารพยกย่องเป็นอย่างสูง และจงใจผู้ที่มีความสามารถสูงสุดให้เข้ามาประกอบอาชีพนี้ทางการจึงมีแผนพัฒนาวิชาชีพให้ดีขึ้น และมีวิธีการให้รางวัลตอบแทนสำหรับผลการปฏิบัติงานที่ดี

2. คณะศึกษาศาสตร์ของมหาวิทยาลัยและวิทยาลัยได้ดำเนินการฝึกหัดครูในระยะแรกเป็นมานานมาแล้ว ทางภารกิจได้ใช้ผลการวิจัยที่ดีที่สุด และการปฏิบัติที่ดีที่สุดในการจัดทำหลักสูตรฝึกหัดครูในระยะแรกเริ่ม ครูผู้เพิ่งได้รับวุฒิทุกคนจะต้องทดลองงาน/ฝึกงานในระยะหนึ่งซึ่งรวมทั้งการสนับสนุนในชั้นเรียนอย่างเป็นระบบ ในด้านการประกันคุณภาพมีกระบวนการที่เข้มงวด ซึ่งสำนักงานการฝึกอบรมครู (Teacher Training Agency) เป็นแกนนำได้วางมาตรฐานไว้อย่างสูง มีการกำหนดไว้ในหลักสูตรแห่งชาติสำหรับการฝึกอบรมครูในระยะแรกเริ่ม

3. สภาครู เป็นองค์กรวิชาชีพตามกฎหมาย มีบทบาทสำคัญในการยกระดับมาตรฐานและส่งเสริมฐานะของวิชาชีพครู สภาครูจะให้คำแนะนำแก่รัฐบาลและองค์กรอื่น ๆ ในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการสอน ตั้งแต่การสรรหาและการบรรจุครูไปจนถึงการฝึกอบรมและการเข้ารับตำแหน่ง การพัฒนาวิชาชีพและพฤติกรรม

ดังนั้น จึงกล่าวโดยสรุปได้ว่าในปัจจุบันแต่ละประเทศต่างตระหนักถึงความจำเป็นและความสำคัญในการกำหนดมาตรฐานวิชาชีพครู ทั้งในด้านกระบวนการผลิตครูที่มีคุณภาพของสถาบันผลิตครู การปฏิบัติงานและการปฏิบัติตนของผู้ที่เป็นครู โดยมีองค์กรที่เกี่ยวข้องกับวิชาชีพครูรับรองมาตรฐาน ทั้งนี้เพื่อเป็นการประกันคุณภาพและยกระดับมาตรฐานวิชาชีพครูของชาติให้อยู่ในระดับที่ดีที่สุดในฐานะที่เป็นวิชาชีพชั้นสูง

4. แนวคิดการประเมินครู

ในการพัฒนาวิชาชีพครุนั้น มีความจำเป็นที่จะต้องมีการประเมินคุณลักษณะของครูในด้านต่าง ๆ เพื่อทราบสภาพของครู ความต้องการ ระดับการพัฒนา ในการนำไปกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาครู การประเมินครูมีหลากหลายรูปแบบ เช่น การประเมินด้านสมรรถภาพ ทักษะคิดของครู ภาระหน้าที่ความรับผิดชอบ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ในการประเมินในแต่ละด้าน (Shinkfield and Stufflebeam, 1995) แต่ในที่นี้ขอนำเสนอการประเมินครูในด้านหน้าที่ของครู (Duties of Teacher) ตามแนวคิดของสคริเวน (Scriven, 1994 : 25) ซึ่งเป็นการประเมินเนื้อหาสาระเกี่ยวกับครูทั้งในด้านวิชาการ เทคนิควิธี และคุณลักษณะของครูที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการประเมินนิสิตนักศึกษาครูได้ องค์ประกอบที่สำคัญในการประเมินหน้าที่ของครูมีดังนี้

1. ความรู้ด้านเนื้อหาวิชา
 - 1.1 ความรู้ความสามารถในสาขาวิชาเฉพาะ
 - 1.2 ความรู้วิชาข้ามหลักสูตร

2. ความสามารถเกี่ยวกับการสอน
 - 2.1 ทักษะการสื่อสาร
 - 2.2 ทักษะการจัดการ
 - 2.2.1 การจัดการด้านกระบวนการ
 - 2.2.2 การจัดการด้านความก้าวหน้า
 - 2.2.3 การจัดการในภาวะฉุกเฉิน
 - 2.3 ทักษะการสร้างและการพัฒนาวิชา
 - 2.3.1 การวางแผนวิชา
 - 2.3.2 การเลือกและการสร้างสรรค์สื่อการสอน
 - 2.3.3 การใช้แหล่งทรัพยากร
 - 2.3.4 การประเมินวิชา การสอน อุปกรณ์การสอน และหลักสูตร
3. ความสามารถด้านการวัดประเมินผล
 - 3.1 ความรู้เกี่ยวกับการประเมิน
 - 3.2 ทักษะการสร้างและการบริหารแบบทดสอบ
 - 3.3 การให้ค่าระดับ การจัดอันดับและการให้คะแนน
 - 3.3.1 กระบวนการ
 - 3.3.2 ผลลัพธ์
 - 3.4 การบันทึก และการทำรายงานความสำเร็จของนักเรียน
 - 3.4.1 ความรู้เกี่ยวกับการรายงานผล
 - 3.4.2 กระบวนการรายงานผลแก่นักเรียน ผู้บริหาร และผู้ปกครอง
4. คุณลักษณะของความเป็นวิชาชีพ
 - 4.1 จรรยาบรรณของวิชาชีพ
 - 4.2 ทศนคติต่อวิชาชีพ
 - 4.3 การพัฒนาวิชาชีพ
 - 4.4 การบริการแก่วิชาชีพ
 - 4.4.1 ความรู้เกี่ยวกับวิชาชีพ
 - 4.4.2 การให้ความช่วยเหลือแก่ครูใหม่และเพื่อน
 - 4.4.3 การทำงานให้กับองค์กรวิชาชีพ
 - 4.4.4 การวิจัยเกี่ยวกับการสอน
 - 4.5 ความรู้ในหน้าที่
 - 4.6 ความรู้เกี่ยวกับโรงเรียนและบริบทของโรงเรียน
5. หน้าที่อื่น ๆ ต่อโรงเรียนและชุมชน

นอกจากนี้ เคอตีส (Curtis, 1996 : 32-39) ซึ่งเป็นที่ปรึกษาด้านการศึกษาและอดีตเป็นผู้บรรยายอาวุโสของสถาบันการศึกษาแห่งมหาวิทยาลัยลอนดอน ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการประเมินทักษะและสมรรถภาพที่จำเป็นในด้านวิชาชีพของผู้ที่เป็นครูใหม่ ในระยะแรก ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งครูที่สอนเด็กเล็กที่มีอายุระหว่าง 3-8 ปี จะต้องมีการประเมินทักษะและความสามารถ ดังนี้

1. ความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการของเด็ก ครูใหม่จำเป็นต้องมีความรู้เรื่องพัฒนาการของเด็ก เพราะเด็กเล็ก ๆ มีพัฒนาการที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว และความสามารถในการเรียนรู้ของเด็กจะขึ้นอยู่กับระดับในการพัฒนาในช่วงนี้มากกว่าช่วงอื่น ๆ
2. ความสามารถในการพัฒนายุทธวิธีในการถ่ายทอดความรู้แก่ผู้อื่น ครูใหม่จำเป็นต้องรู้วิธีพัฒนายุทธวิธีในการถ่ายทอดความรู้แก่เด็กเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็ก
3. ความรู้ด้านหลักสูตร ครูใหม่จำเป็นต้องเข้าใจอย่างลึกซึ้งและมีความรู้ในเนื้อหาวิชาในหลักสูตรแห่งชาติ และสามารถนำไปใช้ในห้องเรียนได้
4. ความสามารถในการสังเกต การวัดและประเมินผล ครูใหม่จำเป็นต้องมีความสามารถในการสังเกตเด็ก เพื่อที่จะส่งเสริมให้เด็กได้เรียนรู้ประสบการณ์ที่เหมาะสมในเวลาอันเหมาะสม ขณะเดียวกันครูต้องมีความสามารถในการจัดทำ เก็บรักษา และวัดผลความก้าวหน้าของเด็ก ซึ่งเป็นประโยชน์ในการสังเกตจุดเด่น จุดด้อย สังคม สติปัญญา และพัฒนาการด้านร่างกายของเด็ก เพื่อจัดประสบการณ์ให้แก่เด็กได้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น
5. การรู้และการนับถือต่อวัฒนธรรมและสังคมที่เหมือนและต่างกัน ครูทุกคนจะต้องได้รับการสอนให้รู้และนับถือในวัฒนธรรมที่เหมือนและต่างกัน ในสังคมที่มีความหลากหลาย ครูจำเป็นต้องรู้วิธีการทำให้เด็กได้ตระหนักถึงความแตกต่างของแต่ละบุคคลที่อยู่ในชุมชนที่แตกต่างกัน
6. ความรู้เกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเด็กและครอบครัว ลักษณะที่จำเป็นของวิชาชีพครูอีกอย่างหนึ่งคือ การที่ครูต้องรู้เกี่ยวกับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับเด็กและครอบครัว และสามารถช่วยตอบปัญหาให้กับผู้ปกครองของเด็กได้ นอกจากนี้ครูจำเป็นต้องมีความรู้เกี่ยวกับการเมือง กฎหมายท้องถิ่นและกฎหมายของชาติ
7. ความสามารถในการเป็นทนายแก่ต่างให้กับเด็ก ครูใหม่ควรได้รับการศึกษาและได้รับการฝึกหัดขณะที่อยู่ในสถาบันฝึกหัดครูให้มีความรู้และความสามารถในการเป็นทนายแก่ต่างให้แก่เด็กได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องที่มีสาเหตุเกี่ยวกับการศึกษา
8. ความสามารถในการวางแผนเพื่อความก้าวหน้าของเด็ก ครูจำเป็นต้องมีความสามารถในการวางแผนการจัดโปรแกรม เพื่อความก้าวหน้าอย่างต่อเนื่องให้แก่เด็ก โดยการสังเกตเด็กอย่างใกล้ชิด ทำให้เห็นพัฒนาการของเด็ก ความสนใจของเด็ก เพื่อสร้างกิจกรรมช่วยให้เด็กได้รับการพัฒนาความก้าวหน้าตามศักยภาพของเด็กแต่ละคน

9. ความสามารถในการจัดระบบห้องเรียน ครูใหม่ต้องรับผิดชอบในการจัดระบบในห้องเรียน เพราะเด็กต้องการสภาพแวดล้อมในห้องเรียนที่มีความปลอดภัย มีอุปกรณ์ และข้อมูลที่มีการจัดระบบที่让孩子สามารถใช้ได้ ครูต้องมีทักษะในการสร้างความมั่นใจให้แก่เด็ก ช่วยกระตุ้นและพัฒนาความเป็นตัวของตัวเองของเด็กและการพึ่งพาซึ่งกันและกันของเด็ก ๆ

10. ภาวะความเป็นผู้นำ ในโรงเรียนสอนเด็กเล็ก ครูใหม่จะต้องทำงานกับบุคคลอื่น ๆ เช่น ผู้เชี่ยวชาญ ผู้ช่วยครู ผู้ปกครอง ครูใหม่จึงจำเป็นต้องมีทักษะในการเป็นผู้นำในห้องเรียนในขณะที่ทำงานร่วมกับบุคคลอื่น ๆ

ดังนั้น ตามแนวความคิดการประเมินครูจึงสรุปได้ว่า การประเมินครูเป็นสิ่งที่จำเป็น และมีความสำคัญในการพัฒนาวิชาชีพครู เพื่อจะได้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับสภาพของครู ความต้องการ ระดับการพัฒนา เพื่อนำข้อมูลไปกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาครู โดยมีองค์ประกอบที่สำคัญในการประเมินทักษะและสมรรถภาพ ได้แก่ ด้านความรู้วิชาการ ด้านความสามารถในการสอน ความสามารถในการสังเกต การวัดและประเมินผล ด้านคุณลักษณะของความเป็นวิชาชีพ รวมทั้งความรู้และความสามารถที่จำเป็นด้านอื่น ๆ เช่น ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ชุมชน สังคม และกฎหมายสำหรับเด็ก

แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนานิสิตนักศึกษา

แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนานิสิตนักศึกษามีหลายแนวคิดและทฤษฎี แต่ทฤษฎีที่ได้รับการยอมรับนำมาใช้ในการพัฒนานิสิตนักศึกษาในระดับอุดมศึกษา ในที่นี้จะขอนำเสนอทฤษฎีการพัฒนานักศึกษาของชิคเคอริง (Chickering's Theory of Student Development) ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของนักศึกษาของแอสติน (The Theory of Student Involvement) ดังนี้

1. ทฤษฎีการพัฒนานักศึกษาของชิคเคอริง (Chickering's Theory of Student Development)

ทฤษฎีการพัฒนานักศึกษาของชิคเคอริง (Chickering, 1969; Chickering and Reisser, 1993; วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา, 2537; สำเนา ขจรศิลป์, 2538) เป็นทฤษฎีที่เน้นการพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคลในช่วงอายุ 17-25 ปี โดยชิคเคอริงได้ทำการศึกษาพัฒนาการของนักศึกษาชายและหญิงจากสถาบันอุดมศึกษา ซึ่งเก็บรวบรวมข้อมูลมาเป็นเวลากว่า 20 ปี จึงได้เสนอผลงานวิจัยและเขียนทฤษฎีเพื่อพัฒนานักศึกษาขึ้น ในปี ค.ศ. 1969 ค.ศ. 1972 และปรับปรุงเพิ่มเติม ใน ค.ศ. 1993 มีประเด็นที่สำคัญ คือ การพัฒนาการของบุคคล เกิดขึ้นได้ตลอดชีวิต โดยแต่ละช่วงจะมีการพัฒนาที่เหมาะสมกับบุคลิกภาพบางลักษณะ เช่น ช่วงอายุ 18-23 ปี มีความเหมาะสมกับการพัฒนาบุคลิกภาพในด้านความสามารถ การควบคุมอารมณ์

ของตนเอง และความเป็นตัวของตัวเอง และการพัฒนาดังกล่าวใช้ระยะเวลา 1-5 ปี จึงจะบรรลุผล ขณะเดียวกันผลของการพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคลอาจเกิดขึ้นได้ทั้งทางบวกและทางลบ ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมที่บุคคลนั้นได้รับ และผลของการพัฒนาในขั้นก่อนจะมีอิทธิพลต่อการพัฒนาในขั้นหลัง นอกจากนี้การพัฒนาบุคลิกภาพที่เหมาะสมที่พัฒนาขึ้นในช่วงอายุหนึ่งแล้ว อาจเกิดขึ้นในช่วงหลังของชีวิตได้อีก ดังนั้นการพัฒนาบุคลิกภาพที่ไม่บรรลุผลในช่วงแรก อาจพัฒนาให้บรรลุผลได้ในช่วงหลัง

สำหรับการพัฒนานักศึกษาตามทฤษฎีการพัฒนานักศึกษาของซิคเคอริง พบว่าเมื่อนักศึกษาได้เข้าศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาแล้ว นักศึกษามีการพัฒนาศักยภาพได้ถึง 7 ด้าน ดังนี้

1.1 การพัฒนาความสามารถ (Developing Competence) ประกอบด้วย การพัฒนาความสามารถในด้านสติปัญญา ที่เกี่ยวกับเนื้อหาสาระที่เป็นนามธรรม ความสวยงาม การรวบรวมความคิด การวิเคราะห์ และการสังเคราะห์ ที่เกิดจากการสังเกตและประสบการณ์ของตนเอง การพัฒนาความสามารถด้านร่างกายและการใช้มือ เป็นความสามารถในการใช้พลังกายและพลังใจในการออกแบบและการสร้างสิ่งที่เป็นรูปธรรมในการดำรงชีวิต การพัฒนาความสามารถในด้านสังคม เป็นความสามารถในการสื่อสารกับผู้อื่นอย่างเหมาะสมกับสถานการณ์ โดยนักศึกษาสามารถพัฒนาความสามารถดังกล่าวจากสมรรถภาพต่ำไปสู่สมรรถภาพที่สูงขึ้น

1.2 การพัฒนาการควบคุมอารมณ์ (Managing Emotions) เป็นการทำความเข้าใจอารมณ์ของตนเอง การปรับและการควบคุมอารมณ์ โดยการพัฒนาจากการระงับอารมณ์ไม่ได้ การแสดงออกทางอารมณ์ที่ไม่เหมาะสม จนกระทั่งพัฒนาไปสู่การควบคุมอารมณ์ได้ และแสดงออกอย่างเหมาะสมและรู้กาลเทศะในการแสดงอารมณ์

1.3 การพัฒนาความเป็นอิสระสู่การพึ่งพาซึ่งกันและกัน (Moving Through Autonomy Toward Interdependence) เป็นการพัฒนาความเป็นตัวของตัวเองจากวัยเด็ก สู่วัยรุ่น และสู่วัยผู้ใหญ่ โดยการพัฒนาจากความไม่เชื่อมั่นในตนเอง หรือความเป็นอิสระไม่ขึ้นกับใคร ไม่พึ่งพาผู้อื่น ไปสู่การพัฒนาเป็นผู้มีความมั่นใจในตนเอง มองชีวิตที่กว้างออกไปสู่ชุมชนและสังคม ตลอดจนจนกระทั่งและยอมรับความสำคัญในการพึ่งพาผู้อื่น

1.4 การพัฒนาสัมพันธภาพระหว่างบุคคลอย่างมีวุฒิภาวะ (Developing Mature Interpersonal Relations) เป็นการพัฒนาความอดกลั้น การยอมรับนับถือบุคคลที่มีความแตกต่างกันกับตนเอง ทั้งในด้านภูมิหลัง อุปนิสัย ค่านิยม และเชื้อชาติ โดยการพัฒนาจากการขาดความเข้าใจในความแตกต่างของบุคคล ขาดความอดทน ไม่มีมิตรภาพที่ยั่งยืน ไปสู่การสร้างความสัมพันธ์ที่ถาวรระหว่างบุคคล มีความเข้าใจ มีความอดทน ยอมรับความแตกต่าง และมีความผูกพันกับเพื่อน คนรัก และเพื่อนร่วมงาน

1.5 การสร้างเอกลักษณ์ของตนเอง (Establishing Identity) เป็นการยอมรับการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกายในช่วงวัยรุ่นสู่วัยผู้ใหญ่ตอนต้น เป็นการพัฒนาบุคลิกภาพของตนเองเกี่ยวกับลักษณะท่าทาง และการแสดงบทบาทให้สอดคล้องกับเพศของตน พัฒนาความสนใจในด้านอาชีพ การดำรงชีวิตที่เหมาะสมกับตนเอง โดยการพัฒนาจากการไม่มีความแน่ชัดในตนเอง ไม่พอใจในรูปร่าง บุคลิกภาพของตนเองไปสู่การรู้จักตนเอง ยอมรับตนเอง มั่นใจในตนเองมากขึ้น

1.6 การพัฒนาเป้าหมาย (Developing Purpose) เป็นความสามารถในการบูรณาการเป้าหมายในด้านอาชีพ งานอดิเรก การวางแผนในการดำรงชีวิต โดยการพัฒนาจากความสนใจที่แคบ ๆ กระจัดกระจาย ไม่มั่นใจในอาชีพ ไปสู่การมีเป้าหมายชีวิตของตนเองที่ชัดเจน

1.7 การพัฒนาบูรณาการของชีวิต (Developing Integrity) เป็นการพัฒนาตนเองให้สามารถควบคุมพฤติกรรมของตน มีความเชื่อถือในตนเอง มีความพึงพอใจในชีวิตของตนเอง มีค่านิยมที่ดีต่อความเป็นมนุษย์ โดยการพัฒนาจากความคิดที่ตายตัว ไม่แจ่มแจ้งในความเชื่อของตัวเอง สนใจแต่ตัวเอง จนกระทั่งพัฒนาเป็นคนที่แจ่มชัด ยอมรับและเคารพความคิดของผู้อื่น มั่นคงในค่านิยมของตนเอง และมีความรับผิดชอบต่อสังคมมากขึ้น

2. ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของนักศึกษา (The Theory of Student Involvement)

ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของนักศึกษาของแอสติน (Astin, 1984) เป็นทฤษฎีที่อธิบายให้เห็นถึงบทบาทของกิจกรรมที่มีต่อการพัฒนานักศึกษา แอสตินได้เสนอทฤษฎีนี้ ในปี ค.ศ. 1984 โดยแอสตินได้ทำการวิจัยมาเป็นเวลากว่า 20 ปี เพื่อค้นหาปัจจัยสภาพแวดล้อมที่จะช่วยให้นักศึกษาสามารถศึกษาอยู่ในสถาบันอุดมศึกษาจนสำเร็จการศึกษา จึงได้ค้นพบว่าการมีส่วนร่วมของนักศึกษาสามารถทำให้นักศึกษาอยู่ในสถาบันได้ โดยทฤษฎีหลักการพื้นฐานว่าการมีส่วนร่วมของนักศึกษา หมายถึง จำนวนของพลังกายและพลังใจที่นักศึกษาได้ใช้ให้กับประสบการณ์ต่าง ๆ ดังนั้น ถ้านักศึกษามีส่วนร่วมมากก็จะได้รับการพัฒนาประสบการณ์ทางวิชาการและการพัฒนาบุคลิกภาพมาก ตัวอย่างเช่น นักศึกษาที่มีส่วนร่วมมากในการทุ่มเท พลังกายและพลังใจในการศึกษาค้นคว้าวิชาการ การใช้เวลาจำนวนมากในมหาวิทยาลัยในการทำกิจกรรมนอกหลักสูตร การเข้าร่วมกิจกรรมในองค์กรนักศึกษา การใช้เวลาในการร่วมทำงานกับอาจารย์และเพื่อนนักศึกษา นักศึกษาก็จะได้รับประสบการณ์และการพัฒนาจากสิ่งเหล่านี้มาก ในทางตรงกันข้ามนักศึกษามีส่วนร่วมน้อยก็ได้รับการพัฒนาประสบการณ์น้อย เช่น นักศึกษาที่ไม่สนใจการเรียน ไม่มามหาวิทยาลัย ไม่ทำกิจกรรมนอกหลักสูตร และไม่มีส่วนร่วมในการทำงานกับอาจารย์และเพื่อนนักศึกษา ทั้งนี้ทฤษฎีการมีส่วนร่วมของนักศึกษามีหลักการพื้นฐาน 5 ประการ ดังนี้

2.1 การมีส่วนร่วม หมายถึง การใช้พลังกายและพลังใจของนักศึกษาในการเข้าไป มีปฏิสัมพันธ์ หรือการร่วมกิจกรรมกับผู้อื่น โดยมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกัน เช่น มีวัตถุประสงค์ทั่ว ๆ ไป เพื่อหาประสบการณ์ หรือวัตถุประสงค์เฉพาะ เช่น เพื่อการเตรียมตัวสอบ

2.2 การมีส่วนร่วมของนักศึกษามีผลที่เกิดขึ้นแตกต่างกัน คือ นักศึกษาที่มีส่วนร่วมในปริมาณและคุณภาพที่ต่างกัน ก็จะได้รับผลที่แตกต่างกันตามวัตถุประสงค์และเวลาในการมีส่วนร่วม

2.3 การมีส่วนร่วมของนักศึกษาสามารถวัดได้ทั้งปริมาณและคุณภาพ เช่น การมีส่วนร่วมในด้านวิชาการสามารถวัดได้จากเวลาที่นักศึกษาได้ใช้ในการศึกษา ส่วนในด้านคุณภาพวัดได้จากความสนใจและความเข้าใจในงานที่มอบหมายให้นักศึกษาทำ

2.4 ผลของการเรียนรู้และการพัฒนาบุคลิกภาพของนักศึกษาเป็นสัดส่วนโดยตรงกับปริมาณและคุณภาพในการมีส่วนร่วมของนักศึกษา

2.5 ประสิทธิภาพของนโยบายการศึกษาและการดำเนินงานของสถาบันอุดมศึกษามีความสัมพันธ์โดยตรงกับความสามารถในการเพิ่มปริมาณของการมีส่วนร่วมของนักศึกษาในนโยบายการศึกษาและการดำเนินงานนั้น ๆ

การมีส่วนร่วมของนักศึกษาตามทฤษฎีนี้สามารถกระทำได้หลายลักษณะ สำหรับลักษณะการมีส่วนร่วมที่สำคัญ ได้แก่

1. การมีส่วนร่วมด้านวิชาการ โดยการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมในด้านการจัดการเรียน การสอน การจัดหลักสูตรการศึกษาที่คำนึงถึงทฤษฎีการเรียนรู้ และความแตกต่างระหว่างบุคคล การสอนที่กระตุ้นให้ผู้เรียนมีบทบาทเพิ่มขึ้น ตลอดจนการจัดสรรทรัพยากรที่มีคุณภาพ เช่น อาคารเรียน ห้องเรียน อุปกรณ์การศึกษา ห้องสมุด รวมทั้งการพัฒนาคุณภาพของอาจารย์และการวิจัย

2. การมีส่วนร่วมด้านกิจกรรมนักศึกษา การจัดกิจกรรมนอกหลักสูตรมีความสำคัญเท่ากับกิจกรรมในหลักสูตรที่สถาบันอุดมศึกษาต้องคำนึงถึงกิจกรรมในการพัฒนานักศึกษา เริ่มตั้งแต่กระบวนการรับเข้าเรียน การปฐมนิเทศ การจัดสภาพแวดล้อมในสถาบัน เช่น สถานที่พักผ่อน ร้านอาหาร การจัดเพื่อนร่วมหอพักในมหาวิทยาลัย การจัดตารางกิจกรรมเพื่อให้ นักศึกษาได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมนอกหลักสูตร การจัดหางานให้นักศึกษาทำในมหาวิทยาลัย การจัดกิจกรรมนันทนาการ ตลอดจนการจัดบริการการให้คำปรึกษาและการจัดสรรทุนการศึกษา เป็นต้น

3. การมีส่วนร่วมในการทำงานกับอาจารย์ การที่นักศึกษาได้มีส่วนร่วมในการทำงานกับอาจารย์ทำให้นักศึกษามีความพึงพอใจในการอยู่ในสถาบันมากขึ้น ดังนั้น สถาบันอุดมศึกษาจะต้องหาวิธีการจัดกิจกรรมที่กระตุ้นให้นักศึกษาได้ทำกิจกรรมร่วมกับอาจารย์ทั้งกิจกรรมด้าน วิชาการและกิจกรรมอื่น ๆ ในสถาบัน

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับกิจกรรมนิตินักศึกษา

1. ความหมายและความสำคัญของกิจกรรมนิตินักศึกษา

คำว่า “กิจกรรมนักศึกษา (Student Activities)” มีคำที่เรียกแตกต่างกันออกไป เช่น กิจกรรมนอกหลักสูตร (Extra Curricular Activities) กิจกรรมเสริมหลักสูตร (Extra Curricular Activities) กิจกรรมร่วมหลักสูตร (Co-Curricular Activities) กิจกรรมพิเศษ (Extra-Activities) หลักสูตรที่ 3 (The Third Curricular) และกิจกรรมนอกชั้นเรียน (Out of Classroom Activities) เป็นต้น ส่วนในด้านความหมายของกิจกรรมนักศึกษานั้น นักการศึกษาได้ให้ความหมายไว้คล้ายคลึงกัน แต่มีความแตกต่างกันบ้างในบางประเด็น ดังนี้

กิจกรรมนักศึกษาตามความหมายของเฟรดเดอริค (Frederick, 1959 : 51-52) หมายถึง กิจกรรมที่ครอบคลุมกิจกรรมที่หลากหลายในสถาบันศึกษาที่นักศึกษาสามารถเข้าร่วมกิจกรรมด้วยความสมัครใจ และต้องเป็นกิจกรรมที่สถาบันยอมรับและสนับสนุน โดยมีอาจารย์และผู้บริหารดูแลอย่างใกล้ชิด ทั้งนี้การเข้าร่วมกิจกรรมไม่มีผลในการนับหน่วยกิต หรือคะแนนที่จะช่วยให้นักศึกษาเลื่อนชั้นหรือสำเร็จการศึกษา และกู๊ด (Good, 1970 : 12) ให้ความหมายไว้ใกล้เคียงกันว่า กิจกรรมนักศึกษาเป็นโปรแกรมการจัดดำเนินงาน ซึ่งนักศึกษาหรือสถาบันการศึกษาจัดทำขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความสนุกสนาน เพิ่มพูนความรู้ และส่งเสริมพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ซึ่งเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้แสดงความสามารถ และเป็นการศึกษาที่ไม่มีหน่วยกิต โดยการจัดหาเงินเพื่อดำเนินการภายใต้การควบคุมของสถาบัน ส่วนแมคเคลอ (McClure, 1971 : 495-500) ให้ความหมายกว้างออกไปว่า กิจกรรมนักศึกษา หมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของนักศึกษา ในขณะที่อยู่ในสถาบันการศึกษาในฐานะเป็นนักศึกษา

ส่วนในประเทศไทย นักการศึกษาได้ให้ความหมายของกิจกรรมนักศึกษาไว้เช่นกัน ดังนี้ วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา (2528 : 130) ให้ความหมายของกิจกรรมนักศึกษาว่า หมายถึง กิจกรรมที่จัดขึ้นเพื่อการพัฒนา นิตินักศึกษาด้านต่าง ๆ นอกเหนือไปจากสิ่งที่บังคับให้ทุกคนต้องเรียนในชั้นเรียน กิจกรรมดังกล่าวเป็นไปตามความสมัครใจและไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของคะแนนในวิชาหนึ่งวิชาใด และสำเนา ขจรศิลป์ (2538 : 120) ให้คำจำกัดความที่สอดคล้องกันว่า กิจกรรมนักศึกษาเป็นกิจกรรมที่ไม่เกี่ยวกับกิจกรรมการเรียนการสอนในชั้นเรียนโดยตรง นักศึกษาร่วมกันจัดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของนักศึกษา

จากความหมายของนักการศึกษาดังกล่าวแล้ว จึงสรุปได้ว่า กิจกรรมนิสิตนักศึกษา หมายถึง กิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้น โดยนิสิตนักศึกษาหรือสถาบันการศึกษา เพื่อพัฒนานิสิตนักศึกษาในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมของนิสิตนักศึกษา โดยให้นิสิตนักศึกษาเข้าร่วมกิจกรรมด้วยความสมัครใจ ความสนใจ และไม่มีการนับหน่วยกิต กิจกรรมดังกล่าวอาจจัดในรูปของความสนุกสนาน การเพิ่มพูนความรู้ และการส่งเสริมพัฒนาการในด้านต่าง ๆ แต่ทั้งนี้ต้องเป็นกิจกรรมที่ได้รับการยอมรับและสนับสนุนจากสถาบันการศึกษา โดยมีอาจารย์และผู้บริหารดูแลอย่างใกล้ชิด

ดังนั้น กิจกรรมนิสิตนักศึกษาจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและจำเป็นที่สถาบันอุดมศึกษาจะต้องให้การสนับสนุน เนื่องจากการศึกษาระดับอุดมศึกษาเป็นการพัฒนาคนในด้านสติปัญญา สังคม ศิลปะ และร่างกาย จึงต้องสร้างบรรยากาศในสถาบันอุดมศึกษาในด้านการเรียน การสอน การกีฬา ศิลปะ เพื่อให้นิสิตนักศึกษาได้รับความรู้ความชำนาญในด้านต่าง ๆ ตามต้องการของแต่ละบุคคล (Tayler, 1949) และกิจกรรมนิสิตนักศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของการให้การศึกษแก่นิสิตนักศึกษาที่นอกเหนือไปจากการเรียนในชั้นเรียนหรือห้องปฏิบัติการทดลอง การเข้าร่วมกิจกรรมของนิสิตนักศึกษาจึงเปรียบเสมือนการฝึกปฏิบัติการในสังคมที่เขาเป็นสมาชิกอยู่ (วชิรญา บัวศรี, 2528 : 77) กิจกรรมนิสิตนักศึกษายังเป็นกระบวนการทางการศึกษาที่นิสิตนักศึกษาเกิดการเรียนรู้ โดยการลงมือปฏิบัติจริง (Learning by Doing) นิสิตนักศึกษาได้เรียนรู้ตามความถนัด ความสนใจ ทำให้นิสิตนักศึกษาได้รับประสบการณ์ เกิดความประทับใจและสามารถลงมือปฏิบัติให้เกิดผลบรรลุจุดมุ่งหมายได้ (John Dewey อ้างถึงใน ไกรนุช ศิริพูล, 2531 : 51)

2. วัตถุประสงค์ของกิจกรรมนิสิตนักศึกษา

เนื่องจากกิจกรรมนิสิตนักศึกษาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการพัฒนานิสิตนักศึกษาในด้านต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว การจัดกิจกรรมนิสิตนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาจึงมีหลายประเภท กิจกรรมแต่ละประเภทมีวัตถุประสงค์เฉพาะแตกต่างกัน แต่สำหรับวัตถุประสงค์โดยทั่วไปที่สำคัญของการจัดกิจกรรมนิสิตศึกษานั้น นักการศึกษาได้เสนอความเห็นไว้ดังนี้

เฟรดเดอริก (Frederick, 1959 : 51-52) กล่าวถึงการจัดกิจกรรมนิสิตนักศึกษาว่ามีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. การเตรียมตัวนิสิตนักศึกษาในการดำเนินชีวิตในสังคมประชาธิปไตย
2. ส่งเสริมให้นิสิตนักศึกษามีระเบียบวินัยในตนเอง
3. ให้นิสิตนักศึกษารู้จักวิธีการทำงานร่วมกัน
4. เพิ่มพูนความสนใจของนิสิตนักศึกษาให้กว้างขวางขึ้น

5. ให้นิสิตนักศึกษาเกิดความสำนึกในการปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนและ
ข้อบังคับต่าง ๆ

6. ให้นิสิตนักศึกษาได้พัฒนาความสามารถพิเศษ
7. ส่งเสริมแรงขับพื้นฐานที่สำคัญในการศึกษา
8. พัฒนาความสามัคคีนิสิตนักศึกษาในสถาบัน

สำหรับความเห็นในด้านวัตถุประสงค์ในการจัดกิจกรรมนิสิตนักศึกษา ของ
จาไมอัส (Jamias, 1969 : 98) ส่วนใหญ่ใกล้เคียงกับ เฟรดเดอริก แต่มีประเด็นที่เพิ่มเติม
ออกไป คือ

1. เพื่อการพัฒนาสติปัญญาและสร้างความกระตือรือร้นในตัวนิสิตนักศึกษา
2. เพื่อฝึกนิสิตนักศึกษาในด้านศิลปะและความงามของสังคม
3. เพื่อเสริมสร้างขวัญและกำลังใจให้นิสิตนักศึกษา

ส่วน พรakash (Prakash, 1969 : 113) ให้ทัศนะที่กว้างออกไปว่า การจัด
กิจกรรมนิสิตศึกษามีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาคุณภาพและการเปลี่ยนแปลงบุคลิกภาพของ
บุคคล และเพื่อส่งเสริมความรับผิดชอบให้สูงขึ้น เพื่อการเป็นพลเมืองที่ดีในอนาคต

สำหรับในประเทศไทย ทบวงมหาวิทยาลัย (อ้างถึงใน มหาวิทยาลัยศิลปากร,
2539 : 9) ได้กำหนดวัตถุประสงค์ทั่วไปของการส่งเสริมการจัดกิจกรรมนิสิตนักศึกษาไว้ดังนี้

1. เพื่อพัฒนาตัวนิสิตนักศึกษา
2. เพื่อให้นิสิตนักศึกษาได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ โดยการเข้าร่วมกิจกรรม
เสริมหลักสูตรในด้านบำเพ็ญประโยชน์ ศิลปวัฒนธรรม จริยธรรม กีฬา และสัมมนากิจกรรม
3. เพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และรักษาไว้ซึ่งค่านิยมนักศึกษาทางด้านศิลป
วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และเอกลักษณ์อันดีงามของชาติ
4. เพื่อให้นิสิตศึกษานำความรู้ทางวิชาการและบริการไปสร้างสรรค์และ
พัฒนาสังคมให้เกิดความเจริญก้าวหน้า ทั้งในด้านถาวรวัตถุและการดำเนินชีวิตของประชาชน และ
เสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างนิสิตนักศึกษา ประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
5. เพื่อให้นิสิตนักศึกษาได้เรียนรู้ และมีประสบการณ์ตรงในสภาพที่เป็นจริงของ
สังคมอันจะก่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจ สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพการเปลี่ยนแปลงของ
เศรษฐกิจและสังคม มีจิตสำนึกที่ถูกต้องดีงามและตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสังคม
6. เพื่อเสริมสร้างค่านิยมด้านความร่วมมือ สามัคคี รับผิดชอบ และเสียสละเพื่อ
ส่วนรวม ฝึกการเป็นผู้นำ และผู้ตามที่ดี รู้จักการวางแผน กำหนดวิธีการและขั้นตอนการทำงาน
ร่วมกันเป็นหมู่คณะ

7. เพื่อส่งเสริมพละนามัยและพัฒนาบุคลิกภาพ
8. เพื่อเผยแพร่ชื่อเสียงและเกียรติคุณของมหาวิทยาลัย

ทั้งนี้ สำเนา ขจรศิลป์ (2538 : 120-121) ได้สรุปวัตถุประสงค์ของกิจกรรมนิสิตนักศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย ว่ามีลักษณะคล้ายคลึงกัน ดังนี้

1. เพื่อเสริมสร้างความรู้และประสบการณ์ทางด้านวิชาการให้นิสิตนักศึกษา
2. เพื่อเป็นการเตรียมตัวนิสิตนักศึกษาสำหรับการดำเนินชีวิตในสังคม
ประชาธิปไตย
3. เพื่อพัฒนานิสิตนักศึกษาทางด้านสังคม อารมณ์ ร่างกายและจิตใจ
4. เพื่อพัฒนาความสนใจของนิสิตนักศึกษาให้กว้างขวางยิ่งขึ้น
5. เพื่อให้นิสิตนักศึกษาได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์
6. เพื่อพัฒนาความสัมพันธ์และการทำงานร่วมกับผู้อื่น
7. เพื่อพัฒนาความสามารถพิเศษของนิสิตนักศึกษา
8. เพื่อส่งเสริมให้นิสิตนักศึกษาได้มีความรู้ไปประยุกต์ให้เกิดประโยชน์แก่สังคม
9. เพื่อส่งเสริมให้นิสิตนักศึกษาได้รู้จักทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรมไทย
10. เพื่อเสริมสร้างความสามัคคีในหมู่นิสิตนักศึกษา

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า การกำหนดวัตถุประสงค์ในการจัดกิจกรรมนิสิตนักศึกษา ก็เพื่อการพัฒนา นิสิตนักศึกษาในทุก ๆ ด้าน ตั้งแต่ด้านสติปัญญา อารมณ์ สังคม ร่างกายและจิตใจ เพื่อให้ นิสิตนักศึกษามีความพร้อมในด้านการศึกษา การใช้ชีวิตในสถาบันการศึกษา การประกอบอาชีพและการเป็นพลเมืองที่ดีของสังคมประชาธิปไตย

3. ประเภทของกิจกรรมนิสิตนักศึกษา

การจัดกิจกรรมนิสิตนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาแบ่งออกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้หลายประเภท ซึ่งขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมและพัฒนา นิสิตนักศึกษาในด้านต่าง ๆ กัน ทั้งนี้ นักการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้แบ่งประเภทของกิจกรรมนิสิตนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาไว้ดังนี้

กิจกรรมนักศึกษานี้ อาร์บัคเคิล (Arbuckle, 1968 : 250-258) ได้แบ่งกิจกรรมนิสิตนักศึกษาในระดับอุดมศึกษาเป็น 3 ประเภท ได้แก่ กิจกรรมด้านกีฬา กิจกรรมเฉพาะ นิสิตนักศึกษาชายหรือนิสิตนักศึกษาหญิง และกิจกรรมเสริมหลักสูตร ได้แก่ ชุมนุมต่าง ๆ เช่น ชุมนุมทางศาสนา ชุมนุมทางวิชาการ ชุมนุมละคร ชุมนุมหนังสือพิมพ์ ชุมนุมปาฐกถาและโต้วาที และ ชุมนุมการเมือง เป็นต้น ส่วน พรากาช (Prakash, 1969 : 113) แบ่งประเภทของกิจกรรมนิสิต

นักศึกษาไว้ 8 ประเภท ได้แก่ กิจกรรมด้านการติดต่อสื่อสาร เช่น การอภิปราย การปาฐกถา การโต้วาที กิจกรรมเกี่ยวกับการแสดง เช่น การแสดงละคร กิจกรรมด้านสังคม เช่น กิจกรรมงานรื่นเริง เต้นรำ ทักษนาจร กิจกรรมด้านกีฬาและดนตรี กิจกรรมชุมนุมทางวิชาการ เช่น ชุมนุมวิทยาศาสตร์ ชุมนุมคณิตศาสตร์ กิจกรรมด้านสังคมสงเคราะห์ เช่น การช่วยเหลือชุมชน การช่วยเหลือผู้ประสบอุบัติเหตุต่าง ๆ กิจกรรมระหว่างมหาวิทยาลัย และกิจกรรมช่วยเหลือพิเศษต่าง ๆ

สำหรับการแบ่งประเภทกิจกรรมนิสิตนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทยได้มีนักการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง แบ่งประเภทกิจกรรมนิสิตนักศึกษาไว้ดังนี้

ประเภทกิจกรรมนิสิตนักศึกษาตามรูปแบบการพัฒนานิสิตนักศึกษา วัลลภา เทพหัสดิน ณ อยุธยา (2528 : 133-134) แบ่งไว้ 10 ประการ ดังนี้

1. กิจกรรมพัฒนาการปกครองตนเอง ได้แก่ สโมสรนักศึกษา องค์การนิสิตนักศึกษา สภานักศึกษา เป็นกิจกรรมที่ฝึกให้นิสิตนักศึกษาได้รู้จักทำงานร่วมกัน ฝึกการตัดสินใจ และรับผิดชอบงานต่าง ๆ โดยฝึกวิธีการระบบประชาธิปไตย
2. กิจกรรมพัฒนาสติปัญญา ได้แก่ กิจกรรมชมรมวิชาการต่าง ๆ เช่น ชมรมวิทยาศาสตร์ ชมรมภาษาอังกฤษ ชมรมภาษาไทย ชมรมโต้วาที ชมรมรัฐศาสตร์ เป็นต้น ซึ่งส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับศาสตร์สาขาที่นิสิตนักศึกษาสังกัดอยู่
3. กิจกรรมพัฒนาทักษะทางสังคม ได้แก่ กิจกรรมที่มุ่งพัฒนามารยาทและระเบียบประเพณีในการอยู่ร่วมกันในสังคม การเข้าสมาคม เช่น ชมรมสุภาพสตรี ชมรมสุภาพบุรุษ และชมรมพัฒนาบุคลิกภาพ
4. กิจกรรมพัฒนาบุคลิกภาพและความพร้อมเพรียง ได้แก่ ชมรมกีฬาต่าง ๆ เช่น ชมรมรักบี้ ชมรมบาสเกตบอล และชมรมฟุตบอล เป็นต้น
5. กิจกรรมพัฒนาความเสียสละเพื่อสังคม เป็นกิจกรรมที่มุ่งฝึกหัดให้นิสิตนักศึกษาระหนักถึงบทบาทการมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือสังคมหรือประเทศ เช่น ชมรมบริจาคโลหิต ค่ายอาสาพัฒนา ชมรมพิทักษ์ธรรมชาติ และชมรมผู้บริโภครักษ์โลก
6. กิจกรรมพัฒนาศีลธรรม เป็นกิจกรรมที่มุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตของนิสิตนักศึกษาให้มีความประพฤติและจริยาวัตรตรงดงามเป็นที่พึงประสงค์ของสังคม ได้แก่ ชมรมพุทธศาสตร์ และชมรมสมาธิ
7. กิจกรรมพัฒนาศิลปวัฒนธรรม เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ให้ภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมของชาติ เช่น ชมรมนาฏศิลป์ ชมรมวรรณศิลป์ ชมรมศิลปะ ชมรมชาวเหนือ ชมรมทักษิณ และชมรมเอกลักษณ์ไทย

8. กิจกรรมสันทนาการ เป็นกิจกรรมที่มุ่งพัฒนาให้นิสิตนักศึกษาใช้เวลาว่างพักผ่อน หรือทำในสิ่งที่ตนเองสนใจ เช่น ชมรมถ่ายภาพ ชมรมทัศนศึกษา ชมรมสะสมแสตมป์ และชมรมต่างประเทศ

9. กิจกรรมพัฒนาอาชีพ เป็นกิจกรรมที่เตรียมนิสิตนักศึกษาไปสู่อาชีพในอนาคต เช่น ชมรมนักธุรกิจ ชมรมครุวิทยาศาสตร์ และชมรมนักประชาสัมพันธ์

10. กิจกรรมทางการเมือง เป็นกิจกรรมที่มุ่งส่งเสริมสนับสนุนให้นิสิตนักศึกษาเกิดความสนใจทางการเมือง เพื่อปลูกฝังอุดมการณ์ทางการเมืองได้มีส่วนร่วมในการเมืองมากขึ้น

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ประเภทของกิจกรรมนิสิตนักศึกษาที่จัดขึ้นในสถาบันอุดมศึกษามีหลากหลายรูปแบบโดยมีวัตถุประสงค์ในการส่งเสริมและพัฒนานิสิตนักศึกษาที่แตกต่างกัน เช่น กิจกรรมเพื่อการพัฒนาสติปัญญา กิจกรรมเพื่อการพัฒนาด้านอารมณ์ และกิจกรรมเพื่อการพัฒนาทางด้านสังคม เป็นต้น

4. การจัดประสบการณ์วิชาชีพครูเสริมสำหรับนักศึกษาโครงการคุรุทายาท

การจัดประสบการณ์วิชาชีพครูเสริมสำหรับนักศึกษาคุรุทายาท เป็นการปฏิบัติ หรือ การจัดกิจกรรมหรือการดำเนินโครงการเสริมสมรรถภาพทางด้านความรู้ เทคนิควิธี และคุณลักษณะให้แก่นักศึกษาคุรุทายาทระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ของกระทรวงศึกษาธิการ ประสบการณ์ที่จัดขึ้นมีรายละเอียดดังนี้ (กรมการฝึกหัดครู, 2537 : 11-17)

4.1 การจัดประสบการณ์วิชาชีพครูเสริมระดับประถมศึกษา

4.1.1 ประสบการณ์เสริมที่ก่อให้เกิดสมรรถภาพด้านความรู้ มี 2 ลักษณะคือ

ลักษณะที่ 1 ประสบการณ์ที่จัดเสริมในภาคเรียนปกติ
ตลอดโปรแกรม 4 ปี ประสบการณ์ที่ส่งเสริมมีดังนี้

ประสบการณ์ที่ 1 : การปฐมนิเทศ (ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษาที่ 1)

ประสบการณ์ที่ 2 : การศึกษาดูงานโรงเรียนประถมศึกษา
(ทุกภาคเรียนในปีการศึกษาที่ 1, 2 และ 3)

ประสบการณ์ที่ 3 : การร่วมงานนิทรรศการ “วันประถมศึกษา”
(ทุกปี)

ประสบการณ์ที่ 4 : การเสริมความรู้ความสามารถพิเศษ
(ทุกภาคเรียน)

ประสบการณ์ที่ 5 : การนำหลักสูตรไปใช้ให้สอดคล้องกับสภาพ
ท้องถิ่น

ประสบการณ์ที่ 6 : กระบวนการแก้ปัญหาเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน
 ประสบการณ์ที่ 7 : กฎหมายและระเบียบสำหรับครู
 ประสบการณ์ที่ 8 : การวิจัยเบื้องต้น (ภาคเรียนที่ 8 หรือภายหลัง
 การออกฝึกประสบการณ์วิชาชีพครู)

ประสบการณ์ที่ 9 : การปัจฉิมนิเทศ (ปลายภาคเรียนที่ 8)

ลักษณะที่ 2 ประสบการณ์ที่จัดเสริมในภาคฤดูร้อน

ประสบการณ์ที่ 1 : ความรู้เรื่องโรงเรียนประถมศึกษา

(ภาคฤดูร้อนที่ 1)

ประสบการณ์ที่ 2 : การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

(ภาคฤดูร้อนที่ 1)

ประสบการณ์ที่ 3 : ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

(ภาคฤดูร้อนที่ 2)

ประสบการณ์ที่ 4 : การศึกษานอกระบบ (ภาคฤดูร้อนที่ 2)

ประสบการณ์ที่ 5 : การวางแผนโครงการเพื่อการพัฒนา

(ภาคฤดูร้อนที่ 3)

ประสบการณ์ที่ 6 : โครงการพิเศษ (ภาคฤดูร้อนที่ 3)

ประสบการณ์ที่ 7 : การพัฒนางานในหน้าที่ครู (ภาคฤดูร้อนที่ 4)

4.1.2 ประสบการณ์เสริมที่ก่อให้เกิดสมรรถภาพด้านเทคนิควิธี มี 2 ลักษณะ
 คือ

ลักษณะที่ 1 ประสบการณ์ที่จัดเสริมในภาคเรียนปกติ

ประสบการณ์ที่ 1 : ทักษะในการใช้และการสอนภาษาไทย

(จัดภาคเรียนใดภาคเรียนหนึ่งในปีที่ 1-4)

ประสบการณ์ที่ 2 : การสร้างแบบทดสอบโดยใช้ทักษะกระบวนการทาง
 วิทยาศาสตร์ (จัดภายหลังจากนักศึกษาผ่านการอบรมภาคฤดูร้อนที่ 1 เรื่องการพัฒนาทักษะ
 กระบวนการทางวิทยาศาสตร์และหลังจากเรียนวิชาการประเมินผลและการสร้างแบบทดสอบแล้ว)

ประสบการณ์ที่ 3 : การสอนเด็กพิเศษ (จัดในภาคเรียนใด
 ภาคเรียนหนึ่งในปีที่ 3 หรือปีที่ 4)

ประสบการณ์ที่ 4 : การแนะแนว (จัดในภาคเรียนใดภาคเรียนหนึ่ง
 ในปีที่ 3 หรือปีที่ 4)

ประสบการณ์ที่ 5 : ทักษะการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ (จัดในภาคเรียนใด
 ภาคเรียนหนึ่งในปีที่ 1-4)

ประสบการณ์ที่ 6 : ทักษะที่จำเป็นในการปฏิบัติงานอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (จัดในภาคเรียนใดภาคเรียนหนึ่งในปีที่ 1-4)

ประสบการณ์ที่ 7 : ทักษะการสอนแบบจุลภาค (จัดตลอดภาคเรียนปกติในปีที่ 3-4)

ประสบการณ์ที่ 8 : ทักษะการสอนโดยเพื่อนช่วยสอน (จัดในภาคเรียนใดภาคเรียนหนึ่งในปีที่ 3-4)

ประสบการณ์ที่ 9 : การสอนซ่อมเสริม (จัดในภาคเรียนใดภาคเรียนหนึ่งในปีที่ 3-4)

ประสบการณ์ที่ 10 : การผลิตและการใช้สื่อการเรียนการสอน (จัดในภาคเรียนใดภาคเรียนหนึ่งในปีที่ 1-4)

ลักษณะที่ 2 ประสบการณ์ที่จัดเสริมในภาคฤดูร้อน

ประสบการณ์ที่ 1 : การพัฒนาทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์

ประสบการณ์ที่ 2 : การพัฒนาความคิดสร้างสรรค์

ประสบการณ์ที่ 3 : กระบวนการเรียนรู้โดยยึดหลักแก้ปัญหา เช่น

เทคนิค PBL

ประสบการณ์ที่ 4 : การผลิตและการใช้สื่อการเรียนการสอน เน้นการใช้

ทรัพยากรในห้องถื่น

ประสบการณ์ที่ 5 : ทักษะการประชาสัมพันธ์ (เน้นปฏิบัติจริง)

4.1.3 ประสบการณ์เสริมที่ก่อให้เกิดสมรรถภาพด้านคุณลักษณะ มี 2 ลักษณะ

คือ

ลักษณะที่ 1 ประสบการณ์ที่จัดเสริมในภาคเรียนปกติ

ประสบการณ์ที่ 1 : กิจกรรมหอพัก

ประสบการณ์ที่ 2 : กิจกรรมในเทศกาลและวันสำคัญ

ประสบการณ์ที่ 3 : การพัฒนาตนเองและบริหารชีวิต

ประสบการณ์ที่ 4 : มนุษย์สัมพันธ์

ประสบการณ์ที่ 5 : กิจกรรมส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย

ประสบการณ์ที่ 6 : จรรยาครู

ประสบการณ์ที่ 7 : จิตสำนึกในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

ประสบการณ์ที่ 8 : กิจกรรมจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

และสิ่งแวดล้อม

ลักษณะที่ 2 ประสพการณ์ที่จัดเสริมในภาคฤดูร้อน

ประสพการณ์ที่ 1 : การพัฒนาตนเอง

ประสพการณ์ที่ 2 : มนุษยสัมพันธ์

ประสพการณ์ที่ 3 : ความเป็นผู้นำ

ประสพการณ์ที่ 4 : จรรยาครู

ประสพการณ์ที่ 5 : คุณลักษณะของครูในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ

และสังคม

ประสพการณ์ที่ 6 : กิจกรรมสร้างจิตสำนึก

ประสพการณ์ที่ 7 : การบริหารชีวิต

ประสพการณ์ที่ 8 : กิจกรรมเสริมเพื่อสร้างสมรรถภาพด้านคุณลักษณะ

4.2 การจัดประสพการณ์วิชาชีพครูเสริมระดับมัธยมศึกษา (กรมการฝึกหัดครู, 2537 : 2-5)

4.2.1 ประสพการณ์เสริมสมรรถภาพด้านความรู้

ลักษณะที่ 1 ประสพการณ์เสริมในภาคเรียนปกติ จัดตลอดโปรแกรม การศึกษาระยะเวลา 4 ปี ประสพการณ์ที่ส่งเสริมให้จัดมีดังนี้

ประสพการณ์ที่ 1 : การปฐมนิเทศ (ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษาที่ 1)

ประสพการณ์ที่ 2 : การศึกษาสังเกตลักษณะประกอบการและ/หรือ แหล่งวิทยากร (ทุกภาคเรียนในปีการศึกษาที่ 1, 2 และ 3)

ประสพการณ์ที่ 3 : กิจกรรมการเข้าค่ายเสริมประสพการณ์วิชาเอก (1 ครั้ง ก่อนการออกฝึกประสพการณ์วิชาชีพ)

ประสพการณ์ที่ 4 : ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการจัดกิจกรรม (ทุกปี)

ประสพการณ์ที่ 5 : ความรู้ด้านการผลิต การใช้ และการเก็บรักษาสื่อ (ทุกภาคเรียน)

ประสพการณ์ที่ 6 : ทักษะการใช้เครื่องคอมพิวเตอร์ (1 ครั้ง ปลายภาคเรียนที่ 7 หรือ 8)

ประสพการณ์ที่ 7 : ทักษะการใช้อุปกรณ์สำนักงาน (1 ครั้ง ก่อนการฝึก ประสพการณ์วิชาชีพ)

ประสพการณ์ที่ 8 : การวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน (จัดหลังจาก ฝึกประสพการณ์วิชาชีพ)

ประสพการณ์ที่ 9 : การฝึกอบรมระยะสั้นในสาขาวิชาเอก (ทุกปีการศึกษา)

ประสพการณ์ที่ 10 : การมัธยมศึกษาเพื่อความมั่นคงของชาติ
 ประสพการณ์ที่ 11 : การปัจฉิมนิเทศ (ภาคเรียนสุดท้ายก่อนจบ
 การศึกษา)

ลักษณะที่ 2 ประสพการณ์เสริมในภาคฤดูร้อน

ประสพการณ์ที่ 1 : ความรู้เรื่องการมัธยมศึกษา (ภาคฤดูร้อนที่ 1)
 ประสพการณ์ที่ 2 : การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
 (ภาคฤดูร้อนที่ 2)
 ประสพการณ์ที่ 3 : ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน
 (ภาคฤดูร้อนที่ 3)
 ประสพการณ์ที่ 4 : การวางแผนโครงการเพื่อพัฒนาการศึกษาและ
 การเรียนการสอน (ภาคฤดูร้อนที่ 3)
 ประสพการณ์ที่ 5 : กฎหมายและระเบียบปฏิบัติราชการสำหรับ
 ข้าราชการครู (ภาคฤดูร้อนที่ 4)

4.2.2 ประสพการณ์เสริมสมรรถภาพด้านเทคนิควิธี

ลักษณะที่ 1 ประสพการณ์เสริมในภาคเรียนปกติ จัดตลอดโปรแกรม
 การศึกษาระยะเวลา 4 ปี ประสพการณ์เสริมที่ควรจัดมีดังนี้

ประสพการณ์ที่ 1 : การแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง
 ประสพการณ์ที่ 2 : ทักษะการสอนแบบจุลภาค
 ประสพการณ์ที่ 3 : ฝึกปฏิบัติการเขียนแผนการสอน
 ประสพการณ์ที่ 4 : ทักษะกระบวนการ
 ประสพการณ์ที่ 5 : การฝึกเขียนบทเรียนสำเร็จรูป
 ประสพการณ์ที่ 6 : ทักษะการเขียนและการวิเคราะห์ข้อทดสอบ

ลักษณะที่ 2 ประสพการณ์เสริมในภาคฤดูร้อน

ประสพการณ์ที่ 1 : การฝึกการทำงานเป็นกลุ่ม
 ประสพการณ์ที่ 2 : ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์
 ประสพการณ์ที่ 3 : การวิเคราะห์กระบวนการติดต่อ
 ประสพการณ์ที่ 4 : การฝึกความคิดสร้างสรรค์
 ประสพการณ์ที่ 5 : การฝึกทักษะการพูดในโอกาสต่าง ๆ
 ประสพการณ์ที่ 6 : Q.C.C. (Quality Control Circle)
 ประสพการณ์ที่ 7 : การนิเทศภายใน

4.2.3 ประสพการณ์เสริมสมรรถภาพด้านคุณลักษณะ

ลักษณะที่ 1 ประสพการณ์เสริมในภาคเรียนปกติ จัดตลอดโปรแกรม
ระยะเวลาเรียน 4 ปี ประสพการณ์เสริมที่ควรจัดมีดังนี้

- ประสพการณ์ที่ 1 : กิจกรรมหอพัก
- ประสพการณ์ที่ 2 : กิจกรรมในเทศกาลและวันสำคัญ
- ประสพการณ์ที่ 3 : การพัฒนาตนเองและการบริหารชีวิต
- ประสพการณ์ที่ 4 : มนุษยสัมพันธ์
- ประสพการณ์ที่ 5 : ความเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี
- ประสพการณ์ที่ 6 : จรรยาครู
- ประสพการณ์ที่ 7 : จิตสำนึกในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
- ประสพการณ์ที่ 8 : กิจกรรมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากร
- ประสพการณ์ที่ 9 : จิตสำนึกในการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปะและ

ธรรมชาติ

วัฒนธรรม

ลักษณะที่ 2 ประสพการณ์เสริมในภาคฤดูร้อน

- ประสพการณ์ที่ 1 : กิจกรรมเสริมเพื่อสร้างสมรรถภาพด้านคุณลักษณะ
- ประสพการณ์ที่ 2 : ความเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี
- ประสพการณ์ที่ 3 : จรรยาครู
- ประสพการณ์ที่ 4 : การพัฒนาตนเอง
- ประสพการณ์ที่ 5 : มนุษยสัมพันธ์
- ประสพการณ์ที่ 6 : การบริหารชีวิต
- ประสพการณ์ที่ 7 : คุณลักษณะของครูในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
- ประสพการณ์ที่ 8 : กิจกรรมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากร

ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

- ประสพการณ์ที่ 9 : การบริหารจัดการเพื่อความสันติสุข

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบ

ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับรูปแบบ จึงนำเสนอโดยสรุปดังนี้

1. ความหมายของรูปแบบ

นักวิชาการได้ให้ความหมายของคำว่า รูปแบบ ไว้หลายแนวคิด และใช้ชื่อเรียกแตกต่างกันดังเช่น

ในความหมายของแบบจำลอง สุบรรณ พันธุ์วิทวาสน และชัยวัฒน์ ปัญจพงษ์ (2522 : 22-23) ได้ใช้คำว่า แบบจำลอง (Model) หมายถึง การย่อหรือเลียนแบบความสัมพันธ์ที่ปรากฏอยู่ในโลกแห่งความเป็นจริงของปรากฏการณ์ใดปรากฏการณ์หนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยในการจัดระบบความคิดในเรื่องนั้นให้ง่ายขึ้นและเป็นระเบียบ สามารถเข้าใจลักษณะอันสำคัญของปรากฏการณ์นั้นได้

รูปแบบอาจหมายถึง แบบแผนหรือตัวแบบ วิชัย วงษ์ใหญ่ (2537 : 41) ใช้คำว่า ตัวแบบ (Models) หมายถึงลักษณะการจำลองสภาพความเป็นจริงว่าถ้าจะให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้นั้น จะมีสิ่งใดบ้างที่นำมาศึกษาและพิจารณา เพราะตัวแบบเป็นสิ่งที่ได้มาจากทางเลือกแต่ละทางที่มีระดับของการบรรลุวัตถุประสงค์

ส่วนรูปแบบของลักษณะใดลักษณะหนึ่งจะมีความหมายเฉพาะลงไปตามลักษณะนั้น เช่น น้อมศรี เดท และคณะ (2527 : 5) ให้ความหมายของรูปแบบการนิเทศ หมายถึง องค์ประกอบที่สำคัญในการนิเทศ ซึ่งประกอบด้วย วัตถุประสงค์ บทบาทหน้าที่ของผู้นิเทศ คุณสมบัติของผู้นิเทศ กระบวนการนิเทศและกิจกรรมการนิเทศ

รูปแบบการสอน (Teaching Model) เซย์เลอร์ และคณะ (Saylor and others, 1981) กล่าวถึงว่าหมายถึง แบบหรือแผน (Pattern) ของการสอนที่มีการจัดกระทำพฤติกรรมนั้นจำนวนหนึ่งที่มีความแตกต่างกัน เพื่อจุดหมายหรือเป้าหมายเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่ง

ลักษณะที่อธิบายแยกย่อยลงไปอีกในรูปแบบการสอน จอยซ์ และเวล (Joyce & Weil, 1986) ให้คำจำกัดความของรูปแบบการสอนไว้ว่าเป็นรูปแบบหรือแผนการสอนที่สามารถนำไปใช้เพื่อปรับหลักสูตร หรือรายวิชาที่สอนและนำไปใช้เพื่อเลือกสรรเนื้อหาที่นำมาสอน รวมทั้งเป็นแนวทางในการปฏิบัติการสอนของครู

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า รูปแบบ หมายถึง แบบจำลอง แบบแผน หุ่นจำลอง หรือ โครงสร้างที่สร้างขึ้นเพื่อแทนสภาพความเป็นจริงอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นการอธิบายความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ของรูปแบบนั้น ๆ

2. ประเภทของรูปแบบ

รูปแบบแบ่งออกได้หลายประเภท ดังแนวคิดของ คีฟ (Keeves, 1997 : 386-393) แบ่งรูปแบบออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้

1. รูปแบบที่เหมือน ๆ กัน หรือที่อุปมาได้กับสิ่งอื่น (Analogue Models)
2. รูปแบบที่อธิบายความหมาย หรือที่ให้ความหมาย (Semantic Model) ซึ่งเป็นรูปแบบที่ใช้ภาษาในการบรรยายลักษณะของรูปแบบ
3. รูปแบบที่มีลักษณะเป็นแผนภูมิ หรือเป็นแบบแผน หรือเป็นโครงการ (Schematic Models)
4. รูปแบบที่เกี่ยวกับคณิตศาสตร์ที่มีความถูกต้องแน่นอน (Mathematical Models)
5. รูปแบบที่แสดงเหตุผล (Causal Models)

นอกจากนั้นรูปแบบยังจำแนกออกเป็นประเภทได้ดังนี้

2.1 แบบจำลอง

สุบรรณ พันธ์วิภาส และ ชัยวัฒน์ ปัญจพงษ์ (2522) ให้ความเห็นว่า แบบจำลองอาจแสดงในรูปของความสัมพันธ์ในเชิงคณิตศาสตร์ ซึ่งเรียกว่า แบบจำลองทางคณิตศาสตร์ หรืออาจแสดงออกเป็นแบบแนวความคิดก็ได้ แบบจำลองอาจมีชื่อเรียกแตกต่างกัน เช่น อาจเรียกตามการแยกประเภท (Typology) กรอบแนวคิด (Conceptual Framework) หรือการแยกเป็นชนิด (Taxonomy)

2.2 รูปแบบการสอน

ประเภทของรูปแบบการสอน เซย์เลอร์ และคณะ (Saylor and others, 1981) ได้แบ่งออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้

1. รูปแบบการสอนที่เน้นเนื้อหา เช่น การบรรยาย การอภิปราย เป็นต้น
2. รูปแบบการสอนที่เน้นสมรรถภาพ เช่น การทำแบบฝึกหัด บทเรียนโปรแกรมสำเร็จรูป เป็นต้น
3. รูปแบบการสอนที่เน้นคุณลักษณะ เช่น การศึกษาค้นคว้าเป็นกลุ่ม การเรียนแบบสืบสวนสอบสวน
4. รูปแบบการสอนที่เน้นความสนใจและความต้องการของผู้เรียน เช่น การเรียนแบบเอกเทศ การเรียนด้วยตนเอง เป็นต้น

ประเภทการสอน จอยซ์ และเวล (Joyce & Weil, 1986 : 1-22) ได้แบ่งประเภทของรูปแบบการสอน ออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. รูปแบบการสอนที่เน้นการพัฒนาตนเอง เป็นรูปแบบการสอนที่เน้นการพัฒนาตัวบุคคล พัฒนาเอกลักษณ์ และการพัฒนาด้านอารมณ์ เช่นการสอนที่ไม่ใช้การสอนโดยตรง การสอนที่ทำให้เกิดความตระหนักด้วยตนเอง
2. รูปแบบการสอนที่เน้นทางด้านสังคม เป็นรูปแบบการสอนที่เน้นการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น การทำงานร่วมกับผู้อื่น เช่น การทำงานเป็นกลุ่ม การแสดงบทบาทสมมติ
3. รูปแบบการสอนที่เน้นกระบวนการสอนเหตุ เป็นกระบวนการสอนที่เน้นการพัฒนาในด้านการรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล เช่น การสอนให้คิดแบบอุปนัย การสอนให้ฝึกคิด การฝึกให้ซักถาม การฝึกให้จำ
4. รูปแบบการสอนที่เน้นด้านพฤติกรรม เป็นรูปแบบการสอนที่เน้นการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคล เช่น การสอนให้เรียนรู้การควบคุมตนเอง การฝึกและการพัฒนาทักษะต่าง ๆ เป็นต้น

องค์ประกอบในการสร้างรูปแบบการสอน 4 องค์ประกอบ จอยซ์และเวล ได้เสนอดังนี้

1. การกำหนดทิศทางของรูปแบบการสอน (Orientation to the Model) เป็นการอธิบายความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่าง ๆ ของรูปแบบการสอน เช่น ทฤษฎี จุดมุ่งหมาย แนวคิดพื้นฐาน เป็นต้น
2. รูปแบบการสอน (The Model of Teaching) เป็นการอธิบายรายละเอียดของรูปแบบ เช่น ขั้นตอนการสอน การจัดลำดับกิจกรรม บทบาทของครู การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน และการใช้สื่อการสอน
3. การประยุกต์ใช้รูปแบบการสอน (Application) เป็นการอธิบายถึงวิธีการใช้รูปแบบการสอนที่เหมาะสมกับนักเรียน การจัดเนื้อหาวิชาที่เหมาะสมกับผู้เรียน
4. การประเมินผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน (Instructional and Nurturant Effects) เป็นการประเมินผลการเรียนรู้จากการสอนที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนที่เกิดจากวิธีการสอนและการให้การศึกษาตามรูปแบบการสอน

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า รูปแบบสามารถแบ่งออกได้เป็น 5 ประเภทหลัก โดยในแต่ละรูปแบบสามารถแบ่งออกเป็นรูปแบบย่อยได้อีกตามวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของรูปแบบนั้น ๆ และมีองค์ประกอบของรูปแบบแตกต่างกันตามเป้าหมายของรูปแบบการสอนนั้น ๆ

3. รูปแบบกระบวนการพัฒนานักศึกษา (Student Development Process

Model)

รูปแบบกระบวนการพัฒนานักศึกษา สร้างโดยมิลเลอร์และพริ้นซ์ (Miller and Prince, 1976) เป็นรูปแบบการพัฒนานักศึกษาที่สามารถนำมาใช้ได้โดยทั่วไปและเป็นโครงการส่งเสริมการพัฒนานักศึกษาของสมาคมบุคลากรอุดมศึกษาแห่งประเทศไทย (American College Personnel Association) ซึ่งประกอบด้วยกิจกรรมหลัก 4 กิจกรรม ดังนี้

3.1 การตั้งเป้าหมายในการพัฒนานักศึกษา เนื่องจากนักศึกษาส่วนมากเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยโดยไม่มีเป้าหมายในการประกอบอาชีพและเป้าหมายในชีวิตที่แน่นอน เมื่อนักศึกษาเข้ามาศึกษาในมหาวิทยาลัยแล้วจึงพบว่าตนเองไม่มีความเหมาะสมกับสาขาวิชาที่เรียน ทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ เช่น การประสบปัญหาในการเรียน การออกจากสถาบันการศึกษากลางคัน ดังนั้น สถาบันอุดมศึกษาโดยความร่วมมือของบุคลากรทุกฝ่าย ตั้งแต่ ผู้บริหาร คณาจารย์ บุคลากรนักศึกษา รวมทั้งนักศึกษาร่วมกันพัฒนานักศึกษาในด้านการจัดการเรียนการสอน การฝึกอบรม การพัฒนานักศึกษานอกหลักสูตร และกิจกรรมนักศึกษา เพื่อช่วยให้นักศึกษาได้กำหนดพฤติกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของนักศึกษา และเป้าหมายของสถาบันได้ชัดเจนมากขึ้น ทำให้นักศึกษามีเป้าหมายที่แน่นอน

3.2 การประเมินระดับการพัฒนาของนักศึกษา เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้นักศึกษารู้ถึงสภาพหรือระดับการพัฒนาตนเอง ซึ่งประกอบด้วย 6 ลำดับขั้นตอนดังนี้

3.2.1 ประเมินความต้องการพัฒนาของนักศึกษา

3.2.2 ประเมินเป้าหมายและวัตถุประสงค์เฉพาะทั้งในด้านการศึกษาและ
ด้านส่วนตัว

3.2.3 ประเมินระดับการพัฒนาโดยละเอียดทั้งปัจจุบันและที่ประสบความสำเร็จแล้ว

3.2.4 ประเมินการจัดทำแผนการพัฒนาโดยใช้ทรัพยากรและยุทธวิธีต่าง ๆ
เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่พึงประสงค์

3.2.5 ประเมินผลการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

3.2.6 ประเมินผลในลักษณะที่มุ่งสู่เป้าหมายที่วางไว้และเป้าหมายขั้นสุดท้าย

3.3 วิธีดำเนินการพัฒนานักศึกษา รูปแบบการพัฒนานักศึกษาได้กำหนดวิธีการดำเนินการที่ใช้ในการพัฒนานักศึกษา 3 วิธี คือ

3.3.1 การสอน เป็นกิจกรรมการเรียนการสอนที่เหมาะสมกับสภาพการณ์ในสถาบันอุดมศึกษา เป็นการทำงานร่วมกันระหว่างอาจารย์ และบุคลากรฝ่ายกิจการนักศึกษา เพื่อปรับสภาพการเรียนการสอนให้เอื้อต่อการพัฒนานักศึกษา เช่น การเปิดวิชา การจัดโครงการฝึกอบรม เป็นต้น

3.3.2 การเป็นที่ปรึกษา เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวกับการให้คำปรึกษาหรือการแนะแนว เพื่อช่วยทำให้ความต้องการ และความสามารถของนักศึกษาชัดเจนยิ่งขึ้น และช่วยในการวางแผนในการพัฒนานักศึกษาสอดคล้องกับความต้องการ และความสามารถของนักศึกษา

3.3.3 การจัดสภาพแวดล้อม เพื่อให้เป็นสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และการพัฒนานักศึกษา

3.4 การประเมินโปรแกรมการพัฒนานักศึกษา เป็นการประเมินประสิทธิภาพและความเหมาะสมของโปรแกรมการพัฒนานักศึกษา โดยการตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมของโปรแกรมกับเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ของนักศึกษา

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิชาชีพครู

1. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลักษณะของครูที่ดี

กรมการฝึกหัดครู (2518 : 80) ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับลักษณะของครูที่ดีจากกลุ่มตัวอย่าง 6 ประเภท คือ นักเรียน ผู้ปกครอง ครู ศึกษานิเทศก์ ผู้บริหารการศึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิ ผลการวิจัยพบว่าลักษณะของครูที่ดีมีลักษณะดังนี้

1. มีคุณธรรมและความประพฤติดี
2. มีความรู้ด้านวิชาการ มีความรู้หลักสูตรที่สอน การแนะแนวและการปกครอง
3. ชอบค้นคว้าหาความรู้ใหม่ ๆ มาสอน
4. มีความยุติธรรม
5. มีบุคลิกลักษณะดี
6. แต่งกายสุภาพ สะอาด เหมาะสม
7. ตรงต่อเวลา มีความรับผิดชอบต่องานในหน้าที่
8. มีสุขภาพทางกายและจิตดี
9. มีมนุษยสัมพันธ์ดี

ลักษณะของครูที่ดีที่เฉลียว นุรักษ์ดี และคณะ (2520) ได้ศึกษาวิจัยมีลักษณะดังนี้

1. ด้านคุณธรรมและความประพฤติ มีลักษณะครูที่ดี 12 ประการ
 - 1.1 ความเที่ยงธรรม
 - 1.2 ความซื่อสัตย์สุจริต
 - 1.3 ความรับผิดชอบในหน้าที่การงาน
 - 1.4 การตรงต่อเวลา
 - 1.5 ความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง

- 1.6 การไม่ทำตัวเสเพล
- 1.7 ความเมตตากรุณา
- 1.8 การไม่เล่นการพนัน
- 1.9 การไม่กระทำผิดเรื่องชู้สาว
- 1.10 การเสียสละเพื่อส่วนรวม
- 1.11 การวางตนอย่างเหมาะสม
- 1.12 การรู้จักประเมินผลและปรับปรุงตนเอง
2. ด้านบุคลิกลักษณะ มี 11 ประการ ดังนี้
 - 2.1 ความมีศรัทธาในอาชีพครู
 - 2.2 ความขยันขันแข็ง
 - 2.3 ความสุขุมรอบคอบ
 - 2.4 การควบคุมอารมณ์
 - 2.5 การพูดที่ชัดเจนชัดคำ
 - 2.6 ความกระตือรือร้นในการทำงาน
 - 2.7 ความกล้าที่จะกระทำในสิ่งที่มีเหตุผล
 - 2.8 ความอดทนไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคทั้งปวง
 - 2.9 ความสุภาพอ่อนโยน
 - 2.10 ความสะอาดของร่างกาย
 - 2.11 ความกล้าในการแสดงความคิด
3. ด้านการเมือง พลเมืองดีในสังคมประชาธิปไตย มี 9 ประการ ดังนี้
 - 3.1 การยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์
 - 3.2 การรู้จักรักษาความลับของทางราชการ
 - 3.3 การเข้าใจกระบวนการวิธีในการปกครองในระบบประชาธิปไตย
 - 3.4 การรู้จักสิทธิของตนตามกฎหมาย
 - 3.5 การใช้หลักเหตุผลในการแก้ปัญหา
 - 3.6 การรู้จักหน้าที่ของตนที่มีต่อส่วนรวม
 - 3.7 การรู้จักวางแผนงานและดำเนินงานตามแผนนั้น
 - 3.8 การรู้จักปรับปรุงฐานะให้ดีขึ้น
 - 3.9 การประหยัด
4. ด้านการสอน มี 8 ประการ ดังนี้
 - 4.1 มีความรู้ความเข้าใจในหลักสูตร
 - 4.2 การรู้จักมุ่งหมายในการจัดการศึกษาแห่งชาติ
 - 4.3 ความสามารถในการอธิบาย

- 4.4 ความสามารถในการใช้ภาษาที่ถูกต้อง
- 4.5 ความสามารถในการเฝ้าความสนใจของเด็ก
- 4.6 การสอนให้เด็กรู้จักคิด
- 4.7 ความรู้ความสามารถในการดำเนินการสอนตามที่เตรียม
- 4.8 ความสามารถเลือกวิธีสอนได้เหมาะสม
5. ด้านมนุษยสัมพันธ์ มี 8 ประการ ดังนี้
 - 5.1 สามารถปรับตัวให้เข้ากับบุคคลอื่นได้ดี
 - 5.2 มีความสุภาพต่อผู้บังคับบัญชา
 - 5.3 การเป็นมิตรกับนักเรียน
 - 5.4 การช่วยเหลือนักเรียนที่มีปัญหา
 - 5.5 ความเข้าใจในความแตกต่างของเด็ก
 - 5.6 มีความสุภาพยิ้มแย้มแจ่มใส
 - 5.7 การเชื่อฟังคำสั่งของผู้บังคับบัญชา
 - 5.8 การร่วมมือในกิจกรรมของโรงเรียน
6. ด้านการอบรมแนะแนวและปกครอง มี 7 ประการ ดังนี้
 - 6.1 การเป็นตัวอย่างที่ดี
 - 6.2 ความมีเหตุผล
 - 6.3 การรู้จักและเข้าใจเด็ก
 - 6.4 รู้จักการปกครองแบบประชาธิปไตย
 - 6.5 การเป็นผู้มีระเบียบวินัย
 - 6.6 การเป็นที่พึ่งของนักเรียน
 - 6.7 สามารถควบคุมนักเรียนให้ประพฤติปฏิบัติตามระเบียบ
7. ด้านวิชาการ มี 4 ประการ ดังนี้
 - 7.1 การค้นคว้าหาความรู้อยู่เสมอ
 - 7.2 การนำความคิดใหม่ ๆ มาปรับปรุงให้ดีขึ้น
 - 7.3 การเฝ้าหาเทคนิควิธีสอนใหม่ ๆ มาใช้
 - 7.4 การกระตือรือร้นในการแก้ปัญหา
8. ด้านสุขภาพทางกายและจิตใจ มี 4 ประการ ดังนี้
 - 8.1 การเอาใจใส่ป้องกันโรคติดต่อ
 - 8.2 การงดเว้นสิ่งเสพติดให้โทษทั้งปวง
 - 8.3 การเอาใจใส่ในการทำความสะอาดร่างกาย
 - 8.4 การกล้าเผชิญความจริง

การวิจัยเรื่องการศึกษาคุณภาพครูประถมศึกษา ศรีสมร พุ่มสะอาด (2530) ได้สรุปเกี่ยวกับคุณลักษณะของครูที่ดีที่ได้จากการสัมภาษณ์นักวิชาการ พบว่า ครูที่ดี ควรมีลักษณะดังนี้

1. ต้องมีความรู้ในด้านวิชาการทั่วไปที่จะสอน และวิชาครูอย่างกว้างขวาง และทันต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสังคม
2. มีเทคนิควิธีและความสามารถในการสอน หรือการถ่ายทอดความรู้ โดยเฉพาะต้องมีความสามารถในการใช้ภาษาในการถ่ายทอด มีความเอาใจใส่ และสามารถสอนให้นักเรียนนำวิชาความรู้ไปใช้ในการดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข
3. มีคุณสมบัติส่วนตัวที่ดี มีคุณธรรม มีศีลธรรมจรรยาเป็นแบบอย่างที่ดี แก่นักเรียนและคนทั่วไป มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เป็นบุคคลที่มีลักษณะของกัลยาณมิตร ได้แก่ มีสุขภาพร่างกายสมบูรณ์ แข็งแรง มีความประพฤติเรียบร้อย เป็นแบบอย่างที่ดี ไม่เบียดเบียนใคร ช่วยเหลือเกื้อกูลคนทั่วไป มีสุขภาพจิตที่ดี จิตใจเบิกบานแจ่มใส มีเมตตากรุณา จิตใจอ่อนโยน มีสติปัญญา มีเหตุผล ละเว้นจากอบายมุขทั้งปวง
4. ครูต้องมีบทบาทในการพัฒนาชุมชน โดยต้องเป็นผู้นำทั้งด้านความรู้ การปฏิบัติงาน การประกอบอาชีพ การช่วยเหลือให้คำแนะนำ และแก้ปัญหามาต่าง ๆ เพื่อชี้แนะประชาชน และให้ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนให้เจริญก้าวหน้าทันต่อความเจริญ และการเปลี่ยนแปลงของสังคม

กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2535) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาพฤติกรรมของครูในอุดมคตินักเรียนระดับประถมศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดของนักเรียนที่มีต่อพฤติกรรมของครู ในด้านครูที่นักเรียนมีความประทับใจ สิ่งที่นักเรียนต้องการให้ครูปฏิบัติ และสิ่งที่ไม่ต้องการให้ครูปฏิบัติ เพื่อหาแนวทางในการกำหนดพฤติกรรมของครูให้สอดคล้องกับความต้องการของนักเรียน กลุ่มตัวอย่างของการวิจัย เป็นนักเรียนที่ศึกษาอยู่ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6 ในโรงเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง 14 โรงเรียน และโรงเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ 14 โรงเรียน ใน 14 จังหวัด รวมทั้งสิ้น 1,934 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบปลายเปิดให้นักเรียนบรรยายใน 3 ประเด็น คือ ครูที่นักเรียนมีความประทับใจ เมื่อวิเคราะห์ในภาพรวมตามความเห็นของนักเรียนทั้งในกลุ่มโรงเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง และที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ พบว่า มีทั้งสิ้น 5 ด้าน คือ ด้านคุณลักษณะ ด้านการเรียนการสอน ด้านความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ด้านแรงจูงใจและการเสริมแรง และด้านการสร้างบรรยากาศในชั้นเรียน/โรงเรียน สำหรับพฤติกรรมของครูที่มีจำนวนนักเรียนทั้ง 2 กลุ่ม ระบุสูงสุด คือ พฤติกรรมด้านคุณลักษณะ ได้แก่ ไม่ต้องการให้ครูดูตำตักนักเรียนโดยไม่มีเหตุผล ซึ่งระบุโดยนักเรียนในกลุ่มที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง และประทับใจที่ครูอารมณ์ดี ร่าเริง ยิ้มแย้ม แจ่มใส พุดจาตลก ซึ่งระบุโดยนักเรียนในกลุ่มที่มีผล

สัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ ส่วนพฤติกรรมของครูที่ดีที่จำนวนนักเรียนระบุในจำนวนที่รองลงมายังคงเป็นพฤติกรรมด้านคุณลักษณะ คือ ประทับใจที่ครูใจดี และด้านอารมณ์ยิ้มแย้มแจ่มใส ซึ่งระบุโดยนักเรียนในกลุ่มที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง และพฤติกรรมด้านการเรียนการสอน คือ ประทับใจที่ครูสอนดี สอนเข้าใจ สอนเก่ง อธิบายชัดเจนเข้าใจง่าย ซึ่งระบุโดยนักเรียนในกลุ่มที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ เมื่อนำแนวคิดของนักเรียนเปรียบเทียบตามความเห็นของนักเรียนทั้งสองกลุ่ม พบว่า มีรายพฤติกรรมที่มีความเห็นสอดคล้องกันเป็นจำนวนมากในด้านต่าง ๆ เพื่อนำเสนอเป็นแนวทางในการกำหนดพฤติกรรมของครูให้สอดคล้องกับความต้องการของนักเรียนมีดังนี้

1. ด้านคุณลักษณะ
 - 1.1 อารมณ์ดี ร่าเริง ยิ้มแย้มแจ่มใส
 - 1.2 ไม่ดูดำด้วยถ้อยคำไม่สุภาพและตักนักเรียน
 - 1.3 พุดจาไพเราะ อ่อนหวาน ไม่หยาบคาย
 - 1.4 ไม่ดื่มสุรา สูบบุหรี่ เล่นการพนัน และติดสิ่งเสพติด
2. ด้านการเรียนการสอน
 - 2.1 ในการสอนต้องอธิบายให้ชัดเจนเข้าใจง่าย
 - 2.2 มีเกม เพลง นิทาน ประกอบการเรียนการสอน เพื่อให้นักเรียน สนุกสนาน
 - 2.3 มอบหมายงานให้เหมาะสมกับเวลา และลักษณะของผู้เรียน
 - 2.4 อบรมสั่งสอนให้เด็กมีมารยาทดี มีความประพฤติดี มีความกตัญญูและมีวินัย
3. ด้านความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน
 - 3.1 เอาใจใส่นักเรียน ว่ากล่าวตักเตือนเมื่อทำผิดและให้โอกาสแก้ตัว
 - 3.2 ให้ความรัก ความจริงใจกับนักเรียนอย่างเท่าเทียมกัน และทั่วถึง
 - 3.3 เข้าใจความรู้สึกของนักเรียน พร้อมทั้งรับฟังความคิดเห็น
 - 3.4 ไม่ย้ายโรงเรียนบ่อย
4. ด้านแรงจูงใจและการเสริมแรง
 - 4.1 ไม่ลงโทษโดยการตี แต่ให้ใช้การตักเตือน
 - 4.2 แจกหนังสือ สมุด ดินสอ ให้แก่นักเรียนเป็นรางวัล
5. ด้านการสร้างบรรยากาศในชั้นเรียน/โรงเรียน
 - 5.1 ตกแต่งชั้นเรียนให้สวยงามน่าอยู่
 - 5.2 กวดขันเรื่องความสะอาด
 - 5.3 พัฒนาและสร้างชื่อเสียงให้กับโรงเรียน

สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา ทบวงมหาวิทยาลัย ร่วมกับคณะครุศาสตร์/ศึกษาศาสตร์ สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย ได้ศึกษาวิจัยโดยการศึกษาและสังเคราะห์คุณลักษณะของครูที่พึงประสงค์ในยุคสังคมสารสนเทศ สรุปลงประกอบและคุณลักษณะสำคัญได้ดังนี้ (สำนักมาตรฐานอุดมศึกษา, 2537 : 31-33)

1. มีปัญญา คุณลักษณะที่สำคัญ คือ
 - 1.1 เป็นผู้ใฝ่หาและรู้จักวิธีแสวงหาความรู้ ข้อมูลข่าวสารให้ทันสมัย
 - 1.2 มีความสามารถในการวิเคราะห์ข่าวสาร
 - 1.3 มีวิจารณ์ญาณ
 - 1.4 เป็นคนดีมีไหวพริบ รู้จักคิด และรู้จักการแก้ปัญหา
 - 1.5 เป็นผู้มีความคิดริเริ่ม
 - 1.6 เป็นคนมองการณ์ไกล
 - 1.7 เป็นคนที่รู้จักใช้หลักเหตุผลที่ถูกต้องในการพูด การคิด และตัดสินใจ
2. มีความรอบรู้ในวิชาชีพ คุณลักษณะที่สำคัญ คือ
 - 2.1 มีความสามารถในการเข้าใจสภาพสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม การเมือง และสภาพแวดล้อม
 - 2.2 มีความรู้และเข้าใจในสาขาวิชาเฉพาะ
 - 2.3 มีความรู้ ความเข้าใจและสามารถเชื่อมโยงเนื้อหาของสหสาขาวิชาอันเป็นพื้นฐานสำหรับคนที่จะเป็นบัณฑิต
 - 2.4 มีทักษะในการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสาร
 - 2.5 มีความสามารถในการผลิต/สร้าง หรือเลือกใช้สื่อนวัตกรรมและเทคโนโลยีในการประกอบการสอน
 - 2.6 มีความสามารถเลือกใช้เทคนิคการสอนให้เหมาะสมกับสภาพการเรียนรู้
 - 2.7 มีความสามารถในการบูรณาการการสอนให้เหมาะสมกับเหตุการณ์
- ปัจจุบัน
3. เป็นผู้มีความดีและมีบุคลิกภาพที่ดี คุณลักษณะที่สำคัญคือ
 - 3.1 ประพฤติตนดีสม่ำเสมอ
 - 3.2 ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม
 - 3.3 เป็นผู้มีวินัยและมีความรับผิดชอบ
 - 3.4 มีความยุติธรรมและรู้จักเสียสละ
 - 3.5 มีคุณธรรมพื้นฐานเป็นหลักในการดำรงชีวิต
4. มีอุดมการณ์ในวิชาชีพ คุณลักษณะที่สำคัญ คือ
 - 4.1 รัก พอใจ และนิยมในวิชาชีพครู
 - 4.2 บรรารถนาที่จะเป็นครู

- 4.3 สร้างเสริมเกียรติแห่งการเป็นครู
- 4.4 ทำตัวให้เป็นที่รักและเคารพของศิษย์
- 4.5 อุทิศตนเพื่อพัฒนาศิษย์
- 4.6 ตั้งใจทำงานเพื่อพัฒนาการศึกษาของชาติ
- 4.7 อุทิศตนเพื่อผดุงเกียรติแห่งวิชาชีพครู
5. มีความเป็นประชาธิปไตยและเป็นคนทันสมัย คุณลักษณะที่สำคัญคือ
 - 5.1 มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย
 - 5.2 สามารถวิพากษ์วิจารณ์และรู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
 - 5.3 รู้จักค้นหาความรู้เพิ่มเติมให้กว้างขวางและทันสมัยอยู่เสมอ

สำหรับในต่างประเทศ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะของครูดังนี้
งานในหน้าที่ของครูที่ ชาร์เตอร์ และวอพ (Charters and Waples, 1929 อ้างถึง
ใน Connelly and Clandinn, 1994 : 6036) ได้ศึกษาพบว่า ครูจะต้องมีลักษณะที่สำคัญ
6 ประการ ดังนี้

1. ปรับตัวได้ดี
2. เมตตากรุณา ไม่เห็นแก่ตัว
3. กระตือรือร้น
4. รอบคอบ แม่นยำ
5. ซื่อสัตย์
6. ลักษณะท่าทางมีเสน่ห์ดึงดูดใจ

การวิเคราะห์จากจดหมายของนักเรียนชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษา จำนวน
12,000 ฉบับ วิทตี (Witty, 1947) ได้ศึกษาลักษณะของครูที่ดี พบว่าลักษณะที่สำคัญที่สุดของ
ครูดังนี้ 12 ประการ คือ

1. มีทัศนคติที่ดีต่อประชาธิปไตย เช่น รู้จักร่วมมือ
2. มีความกรุณาและสนใจเด็กเป็นรายบุคคล
3. อุตุน
4. มีความสนใจกว้างขวาง
5. ลักษณะท่าทางดี
6. ยุติธรรมไม่แบ่งพรรคแบ่งพวก
7. มีอารมณ์ขัน
8. มีความประพฤติดีและคงเส้นคงวา
9. สนใจปัญหาของเด็ก

10. ยืดหยุ่น
11. รู้จักยอมรับและยกย่อง
12. มีวิธีการสอนแปลกใหม่

คุณลักษณะของครูในสายตาของนักเรียน เบ็ค (Beck, 1967 : 127-128) ได้ศึกษา พบว่า คุณลักษณะของครูสรุปได้ 5 ประการ ดังนี้

1. มีความรักและความเอาใจใส่ต่อนักเรียน
2. มีความรู้ให้แก่ นักเรียน คือ สามารถช่วยเหลือนักเรียนในด้านความรู้และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
3. มีระเบียบวินัย สามารถควบคุมบรรยากาศของชั้นเรียนให้ดำเนินไปด้วยดี
4. ส่งเสริมให้กำลังใจนักเรียน มีความสนใจและกระตือรือร้นต่อการเรียน
5. มีคุณสมบัติในการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงวิธีสอนให้ดีขึ้น

ได้มีการศึกษาค้นคว้าคุณลักษณะของครูในโครงการ National Committee of Education ในปี ค.ศ. 1948-1954 ของ ไรอันส์ และคณะ (Ryans and other, 1970 : 82) จากกลุ่มตัวอย่าง 6,179 คน ซึ่งผลการศึกษาในครั้งนี้ทำให้เกิดการตื่นตัวในด้านการฝึกอบรม และการประเมินสมรรถภาพของครูในช่วงปี 1970 (Shinkfield and Stufflebeam, 1995 : 19) ทั้งนี้ จากผลการศึกษาได้วิเคราะห์องค์ประกอบของลักษณะครูที่ดี 5 ด้าน 9 ลักษณะ คือ

1. ด้านพฤติกรรมในชั้นเรียน
 - 1.1 ให้ความอบอุ่น มีความเข้าใจและมีความเป็นมิตร
 - 1.2 มีความรับผิดชอบทำงานอย่างมีระบบและทันอกทันใจ
 - 1.3 มีการกระตุ้น ชักชวน คัดก้าวน้ำ
2. ด้านทัศนคติ
 - 2.1 สนใจในความคิดเห็นของนักเรียน
 - 2.2 สนใจความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมประชาธิปไตย
 - 2.3 สนใจความคิดเห็นของผู้บริหารและผู้อื่น
3. ด้านทัศนคติต่อการศึกษา
 - 3.1 ถือการเรียนเป็นศูนย์กลาง
4. ด้านความสามารถในภาษา
 - 4.1 เข้าใจภาษาพูดได้ดียิ่ง
5. ด้านความมั่นคงทางอารมณ์
 - 5.1 อารมณ์สม่ำเสมอปรับตัวได้ดี

ในการวิจัยเรื่องการศึกษาเปรียบเทียบการรับรู้ของครูและครูใหญ่ต่อคุณลักษณะของครูที่มีประสิทธิภาพและองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อความมีประสิทธิภาพของครู โดย แอนนิยาเวคกี (Anyaleweci, 1994) เพื่อหาตัวบ่งชี้ถึงคุณลักษณะของครูที่มีประสิทธิภาพ และองค์ประกอบของความมีประสิทธิภาพของครูตามการรับรู้ของครูและครูใหญ่ โดยใช้เทคนิคเดลฟาย (Delphi) ในการตอบแบบสอบถาม 3 รอบ เพื่อหาข้อสรุปความคิดเห็นของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา จำนวน 30 คน และครูใหญ่ 7 คน ผลการวิจัยพบว่า ครูและครูใหญ่มีความเห็นสอดคล้องกันขององค์ประกอบ 7 ด้าน จาก 13 ด้าน ที่บ่งชี้ถึงคุณลักษณะของครูที่มีประสิทธิภาพ ได้แก่ คุณลักษณะนิสัยของครู การเข้าใจนักเรียน ทักษะการจัดการ การวางแผนพื้นฐานการศึกษา การสนับสนุนของผู้บริหารและวิธีการสอน ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ให้ประโยชน์ในด้านเป็นสารสนเทศเพื่อเป็นแนวทางในการจัดทำโปรแกรมการพัฒนาครูให้มีประสิทธิภาพ

The National Project on the Quality of Teaching and Learning (NPQTL) ของประเทศออสเตรเลียได้ศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับการกำหนดความสามารถของครูใหม่ ผลการวิจัยพบว่า ครูใหม่จะต้องมีความสามารถ 10 ประการ ดังนี้ (Marsh, 1996 : 322)

1. การให้ความเอาใจใส่ การเข้าใจ และการตอบสนองต่อการพัฒนาการ การเรียนรู้และภูมิหลังของนักเรียน

2. ความสามารถในการจัดการเกี่ยวกับพฤติกรรมของนักเรียน

3. มีความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาวิชาตามหลักสูตรและสามารถนำไปใช้ปฏิบัติได้

4. ความสามารถในการวางแผนและการประเมินผล

5. ความสามารถในการสอน

6. ความสามารถในการตรวจงาน การวัดและประเมินผล

7. มีทักษะในการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น

8. ความสามารถในการจัดการและการจัดองค์กร

9. ความรับผิดชอบต่อวิชาชีพ

10. ความสามารถในการแก้ไขปัญหาด้วยตนเองระหว่างและหลังการทำงานกับ

นักเรียน

จากผลการวิจัยทั้งในและต่างประเทศที่เกี่ยวกับลักษณะของครูที่ดี จะเห็นได้ว่าลักษณะของครูที่ดีนั้นควรมีลักษณะและองค์ประกอบที่สำคัญ คือ มีความรู้ทั้งด้านวิชาการและวิชาชีพ มีความสามารถด้านการสอน มีคุณลักษณะส่วนตัวที่ดีทั้งด้านบุคลิกภาพ มนุษยสัมพันธ์ มีคุณธรรมและมีทัศนคติที่ดีต่อวิชาชีพครู

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการติดตามผลบัณฑิตครู

ได้มีงานวิจัยหลายฉบับได้ศึกษาวิจัยเพื่อติดตามผลบัณฑิตคณะครุศาสตร์ และคณะศึกษาศาสตร์ ดังนี้

การติดตามผลบัณฑิตคณะครุศาสตร์ วิทยาลัยครูภาคกลาง ที่จบในปีการศึกษา 2521 และ 2525 และจากผู้บังคับบัญชา รวม 420 คน เกี่ยวกับความสามารถในการปฏิบัติงานที่บัณฑิตพบ ผลการวิจัยพบว่า บัณฑิตกับผู้บังคับบัญชามีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญเกี่ยวกับความสามารถในการปฏิบัติงานด้านบุคลิกภาพ ความสามารถในการสอน ทักษะติดต่ออาชีพครูและมนุษยสัมพันธ์ โดยบัณฑิตประเมินตามความสามารถของตนเองสูงกว่าผู้บังคับบัญชา ส่วนความสามารถในการปฏิบัติงานที่ต้องการ ทั้งบัณฑิตและผู้บังคับบัญชามีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันในทุกด้าน (ประสพสันต์ อักษรมัต, 2524 : บทคัดย่อ)

ส่วนที่ภาคใต้ เมตตา นพประดิษฐ์ (2525 : 99-103) ได้วิจัยการติดตามผลบัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาจากวิทยาลัยครูภาคใต้ที่สำเร็จการศึกษา ในปี 2521-2523 โดยศึกษาจากบัณฑิตและผู้บังคับบัญชา ผลการวิจัยพบว่า ความสามารถในการปฏิบัติงานและคุณลักษณะที่เหมาะสมในการเป็นครู ทั้งในทัศนะของบัณฑิตและผู้บังคับบัญชาอยู่ในระดับมาก ส่วนความสามารถในด้านวิชาการและทักษะการสอน ด้านการมีมนุษยสัมพันธ์ บุคลิกภาพที่เหมาะสมกับการเป็นครู และเจตคติต่อการเป็นครู เช่น กิริยามารยาทที่ดี สุภาพเรียบร้อย มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ แต่งกายสะอาดและเหมาะสมกับกาลเทศะ ปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่นักเรียน ควบคุมชั้นและส่งเสริมให้นักเรียนมีระเบียบวินัยในตนเอง ส่วนปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงาน คือ ด้านวิชาการจะขาดวัสดุอุปกรณ์การสอน หนังสือค้นคว้าประกอบการสอนและสอนไม่ตรงกับวิชาเอกโทที่เรียนมา ปัญหาส่วนตัวคือขาดขวัญและกำลังใจในการทำงานและรายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย

ได้มีการวิจัยติดตามและประเมินเกี่ยวกับโครงการครุทายาทหลายเรื่อง เช่น ประไพศรี ตยานันท์ (2533 : 187-188) ได้วิจัยเรื่องการประเมินโครงการครุทายาทของวิทยาลัยครู ผลการวิจัยพบว่า ผู้บังคับบัญชาของข้าราชการครุทายาทมีความพึงพอใจในระดับมากต่อกิริยามารยาท ความประพฤติ ความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมาย ความกระตือรือร้นในการสอน การให้ความร่วมมือและร่วมกิจกรรมต่าง ๆ อย่างดี มีความซื่อสัตย์และมีความรักความศรัทธาในอาชีพครู

การศึกษาวิจัยเรื่องบุคลิกภาพและความสามารถในการปฏิบัติงานของครูผู้สอน : ศึกษากรณีบัณฑิตในโครงการครูทายาทที่ปฏิบัติงานในจังหวัดสกลนคร นครพนม และมุกดาหาร โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาระดับความพึงพอใจของผู้บริหารในโรงเรียน ครูที่เป็นเพื่อนร่วมงาน และคณะกรรมการศึกษาประจำโรงเรียนที่มีต่อบุคลิกภาพและความสามารถในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูที่สำเร็จการศึกษาจากโครงการครูทายาท และเปรียบเทียบระดับความพึงพอใจของผู้บริหารโรงเรียนและครูที่เป็นเพื่อนร่วมงานตามตัวแปรเพศ วุฒิต่างการศึกษาและประสบการณ์ ในตำแหน่ง วัลนิกา ฉลากบาง (2537 : 97-103) ได้วิจัยพบว่า

1. ผู้บริหารโรงเรียนและครูที่เป็นเพื่อนร่วมงานมีความพึงพอใจในระดับมากต่อบุคลิกภาพและความสามารถในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูที่สำเร็จการศึกษาจากโครงการครูทายาท

2. คณะกรรมการศึกษาประจำโรงเรียนมีความคิดเห็นในด้านดีต่อบุคลิกภาพ คุณลักษณะความเป็นครู พฤติกรรมการสอน การแนะแนวแก้ปัญหาแก่นักเรียนและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนของข้าราชการครูที่สำเร็จการศึกษาจากโครงการครูทายาท

3. ผู้บริหารโรงเรียนที่มีประสบการณ์ในตำแหน่งผู้บริหารแตกต่างกัน มีความพึงพอใจต่อบุคลิกภาพและความสามารถในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูที่สำเร็จการศึกษาจากโครงการครูทายาทไม่แตกต่างกัน แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อกระทง พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนที่มีประสบการณ์ในตำแหน่งผู้บริหาร 10 ปีขึ้นไป มีความพึงพอใจต่อความสามารถในการปกครองชั้นเรียนและการศึกษานักเรียนเป็นรายบุคคลมากกว่าผู้บริหารในกลุ่มประสบการณ์อื่น ๆ

4. ครูที่เป็นเพื่อนร่วมงานที่มีเพศ วุฒิต่างการศึกษาและประสบการณ์ในการสอนแตกต่างกันมีความพึงพอใจต่อบุคลิกภาพ และความสามารถในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูที่สำเร็จการศึกษาจากโครงการครูทายาทไม่แตกต่างกัน แต่เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อกระทง พบว่า ครูที่มีประสบการณ์ในการสอน 10 ปีขึ้นไป มีความพึงพอใจต่อความสามารถในการใช้คำถามและการเขียนกระดานดำมากกว่าครูในกลุ่มประสบการณ์อื่น ๆ

ดังนั้น จากผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการติดตามผลบัณฑิตครู จะเห็นได้ว่า ทั้งบัณฑิตครู ผู้บังคับบัญชา เพื่อนครู และบุคคลที่เกี่ยวข้องมีความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของนักศึกษาครูทั้งในด้านวิชาการ ด้านการสอน ด้านคุณลักษณะที่เหมาะสมในการเป็นครู และด้านความรักความศรัทธาในอาชีพครู

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาวิชาชีพครู

เนื่องจากวิชาชีพครูเป็นวิชาชีพที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาการศึกษาของชาติ จึงได้มีการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาวิชาชีพครู ดังต่อไปนี้

การวิจัยเอกสารเพื่อประกอบการร่างสารบัญญัตินโยบายการศึกษา และจัดทำกฎหมายการศึกษาแห่งชาติในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาวิชาชีพครู ดิเรก พรสีมา และคณะ (2541 : ก-ง) สรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับวิสัยทัศน์เพื่อการพัฒนาวิชาชีพครู และมาตรการปฏิบัติเพื่อการพัฒนาวิชาชีพครู ดังต่อไปนี้

1. วิสัยทัศน์เพื่อการพัฒนาวิชาชีพครู เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์สูงสุดจากการบริการทางการศึกษาของครู สถานภาพและภาพลักษณ์ของครูไทยและวิชาชีพครู ควรมีลักษณะดังต่อไปนี้
 - 1.1 วิชาชีพครูเป็นวิชาชีพชั้นสูงที่ได้รับการยกย่องและมีเกียรติในสังคม
 - 1.2 ครูไทยเป็นบุชณียบุคคลที่ถึงพร้อมทั้งความรู้ความสามารถในการสอน และคุณลักษณะที่พึงประสงค์สำหรับการเป็นครูแนวใหม่
 - 1.3 สังคมและชุมชนมีส่วนร่วมทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ในการพัฒนาวิชาชีพครูทั้งระบบ
 - 1.4 มีระบบการประกันคุณภาพสถาบันผลิตครูและการรับรองคุณภาพบัณฑิตครู
 - 1.5 ครูทุกคนมีใบประกอบวิชาชีพครู
 - 1.6 ครูไทยมีคุณภาพ ปริมาณ และความหลากหลายสอดคล้องกับความต้องการของสังคมและชุมชน
 - 1.7 มีระบบค่าตอบแทนและสวัสดิการครูที่เหมาะสมกับภาระงาน ความเชี่ยวชาญเฉพาะและการสร้างขวัญกำลังใจ
 - 1.8 ครูทุกคนมีการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง และตอบสนองต่อการพัฒนาประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน
 - 1.9 มีการระดมทรัพยากรจากทุกฝ่ายและการจัดสรรงบประมาณในระดับท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาครู
 - 1.10 มีกลไกที่มีประสิทธิภาพในการกำหนดและตรวจสอบมาตรฐานวิชาชีพครู ทั้งด้านวิชาการ วิชาชีพ คุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณในวิชาชีพ ระบบค่าตอบแทน และสวัสดิการ รวมทั้งการพัฒนาวิชาชีพ โดยรื้อปรับระบบขององค์กรที่เกี่ยวข้องให้ทำหน้าที่รับผิดชอบได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีงบประมาณสนับสนุนเพียงพอ และเปิดโอกาสให้สังคม ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน
 - 1.11 มีกลไกที่มีประสิทธิภาพในการตรวจสอบและประเมินผลการปฏิบัติงานของครู ซึ่งมีตัวชี้วัดที่สำคัญคือ คุณภาพการศึกษาของนักเรียน โดยให้การประเมินมีผลต่อการให้คุณให้โทษและความก้าวหน้าทางวิชาการ
 - 1.12 ครูดีทุกคนได้รับการยกย่องและให้รางวัล รวมทั้งมอบหมายให้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาวิชาชีพครูต่อไป

2. มาตรการในทางปฏิบัติเพื่อการพัฒนาวิชาชีพครู เพื่อให้วิชาชีพครูมีภาพลักษณ์ตามวิสัยทัศน์ที่กำหนด ควรมีมาตรการเพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติ 2 แนวทาง ดังนี้

2.1 มาตรการรื้อปรับระบบการผลิตครู มีแนวทางในการดำเนินการดังนี้ จัดให้มีแผนการผลิตครูที่สัมพันธ์กับแผนการใช้ครูเป็นวิธีการสรรหาและคัดเลือกผู้ที่มีความรู้ความสามารถ ศักยภาพ และความประพฤติที่เหมาะสมมาเรียนครูให้มากขึ้น ปรับหลักสูตรวิชาชีพครูให้มีความหลากหลายเพื่อสามารถผลิตครูได้หลายประเภท หลายระดับ ตามความต้องการของหน่วยผู้ใช้ครู พัฒนาคณาจารย์ในสถาบันผลิตครู รวมทั้งเน้นย้ำให้เห็นความสำคัญและการบูรณาการภารกิจทุกด้านเพื่อพัฒนาการปฏิบัติงานของตน ปรับงบประมาณเพื่อการผลิตครูโดยรัฐบาล แสวงหาแนวทางที่จะลดค่าใช้จ่ายด้านอื่นที่มีความจำเป็นน้อยกว่าลง เพื่อเพิ่มสัดส่วน งบประมาณด้านการศึกษาให้สูงขึ้น รวมทั้งปรับปรุงวิธีการจัดสรรงบประมาณในการจัดการศึกษาทุกระดับให้เหมาะสม ปรับสภาพแวดล้อมในสถาบันผลิตครู ปรับกระบวนการเรียนการสอนโดยมีจุดเน้นอยู่ที่การให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง จัดให้มีระบบประกันคุณภาพการผลิตครูและรับรองมาตรฐานสถาบันผลิตครูและบัณฑิตครู โดยกำหนดให้ครูทุกคนต้องผ่านการประเมินเพื่อรับใบประกอบวิชาชีพครู

2.2 มาตรการรื้อปรับระบบการใช้ การส่งเสริมรักษา และการพัฒนาครู โดยปรับระบบบริหารงานบุคคลของหน่วยงานใช้ครู หน่วยงานใช้ครูและสถานศึกษาจะต้องกำหนดภาระงานครูชัดเจน ปรับระบบและวิธีบริหารงบประมาณ โดยการจัดสรรงบประมาณในระดับท้องถิ่น โดยรัฐกระจายอำนาจทางการคลังให้ และปรับเปลี่ยนโครงสร้างภาษีท้องถิ่น เพื่อให้ท้องถิ่นสามารถจัดเก็บภาษีและนำรายได้จากภาษีไปใช้ในการจัดการศึกษาได้ ปรับระบบค่าตอบแทนและสวัสดิการครู โดยต้องปรับปรุงระบบเงินเดือนและค่าตอบแทนครูใหม่ให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาวะเศรษฐกิจที่เป็นปัจจุบัน รัฐจะต้องดำเนินการอย่างจริงจังเพื่อรักษาครูดีไว้ในระบบและใช้ประโยชน์จากครูดีเพื่อการพัฒนาวิชาชีพครู ปรับกระบวนการพัฒนาครูโดยรัฐจะต้องกำหนดเป็นหน้าที่ให้ครูทุกคนต้องพัฒนาตนเองตามระยะเวลาที่กำหนด ปรับสถานศึกษาให้มีบรรยากาศทางวิชาการ ส่งเสริมให้ครูรวมตัวกันในรูปองค์กรวิชาชีพเพื่อให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือทั้งการแลกเปลี่ยนและช่วยเหลือทางวิชาการ รวมทั้งต้องพัฒนาผู้บริหารโรงเรียนให้เป็นผู้บริหารมืออาชีพ

เนื่องจากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้ให้ความสำคัญมากต่อการพัฒนาวิชาชีพครูให้เป็นวิชาชีพชั้นสูง และเป็นกลไกสำคัญต่อการปฏิรูปการศึกษาของชาติ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติร่วมกับคุรุสภาได้ให้ สมหวัง พิธิยานุวัฒน์ และคณะ (2542 : 31-34) ศึกษาวิจัยเอกสารเรื่อง ใบอนุญาตประกอบวิชาชีพครู สรุปผลการวิจัยเพื่อเสนอเส้นทางสู่ความสำเร็จในการจัดระบบใบอนุญาตประกอบวิชาชีพครู ดังต่อไปนี้

1. กลุ่มเป้าหมายในการออกใบอนุญาตประกอบวิชาชีพครู มี 2 กลุ่ม ได้แก่

1.1 ครูประจำการ ปีการศึกษา 2539 มีครูประจำการ จำนวน 632,285 คน มีคุณวุฒิต่ำกว่าปริญญาตรี 111,150 คน เป็นครูโรงเรียนรัฐบาล 78,455 คน และโรงเรียนเอกชน 32,705 คน

1.2 ครูก่อนประจำการ ปีการศึกษา 2537 มีนักศึกษาครูที่สำเร็จอนุปริญญาหรือเทียบเท่า 2,161 คน และปริญญาตรี 19,950 คน ถ้ากำหนดคุณวุฒิขั้นต่ำของครูมืออาชีพที่สมควรได้รับใบอนุญาตประกอบวิชาชีพครู จะต้องมีความรู้ไม่ต่ำกว่าปริญญาตรี จึงมีความจำเป็นที่ต้องเสริมให้ครูจำนวน 111,150 คน ให้ได้รับการศึกษาในระดับปริญญาตรีโดยด่วน และควรมินโยบายยุติการผลิตครูระดับอนุปริญญาหรือเทียบเท่า

2. วิสัยทัศน์ในการจัดระบบใบอนุญาตประกอบวิชาชีพครู ครูมืออาชีพเป็นครูมีใบอนุญาตประกอบวิชาชีพครูเพื่อเป็นหลักประกันคุณภาพการศึกษา และส่งผลยกมาตรฐานอาชีพครูให้เป็นวิชาชีพชั้นสูง และกระตุ้นให้ครูพัฒนาตนเอง ปฏิบัติตนตามจรรยาบรรณ รวมทั้งเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียนและผู้อื่นอย่างต่อเนื่อง ครูจะต้องมีความรู้ระดับปริญญาตรีขึ้นไป โดยเฉพาะครูที่สอนระดับมัธยมศึกษาจะต้องมีความรู้ระดับบัณฑิตศึกษา

3. หลักการจัดระบบใบอนุญาตประกอบวิชาชีพครู มีหลักดังนี้ 1) มีเป้าหมายเพื่อนักเรียนเป็นหลัก 2) ทุกคนได้รับประโยชน์ไม่น้อยกว่าเดิม 3) การมีส่วนร่วมในการประเมิน 4) การกระจายอำนาจการประเมินสู่เขตพื้นที่และสถานศึกษา และ 5) เปิดโอกาสและเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย

4. ผู้มีสิทธิ์ขอรับใบอนุญาตประกอบวิชาชีพครู จะต้องเป็นผู้สำเร็จการศึกษาไม่ต่ำกว่าปริญญาตรี และผ่านการทดลองสอนอย่างน้อย 2 ปี สำหรับครูประจำการที่มีคุณวุฒิต่ำกว่าปริญญาตรี ก็อาจกำหนดให้พัฒนาตนเองเพื่อให้มีคุณวุฒิระดับปริญญาตรีภายใน 5 ปี

5. ใบอนุญาตประกอบวิชาชีพครูมี 3 ประเภท คือ ใบอนุญาตสำหรับครูสามัญ ครูวิสามัญ และครูกิตติมศักดิ์ โดยมีใบอนุญาตครูกิตติมศักดิ์เป็นแบบถาวร ส่วนใบอนุญาตสำหรับครูสามัญและวิสามัญกำหนดเป็นระยะ 2 ปี 5 ปี 10 ปี และแบบถาวร

จากผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาวิชาชีพครู จะเห็นได้ว่าวิชาชีพครูมีความสำคัญต่อการพัฒนาการศึกษาของชาติ จึงได้กำหนดวิสัยทัศน์เพื่อการพัฒนาวิชาชีพครู เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์สูงสุดจากการบริการการศึกษาของครู สถานภาพและเอกลักษณ์ของครูไทย และวิชาชีพครู โดยมีการกำหนดมาตรการในการปฏิบัติเพื่อพัฒนาวิชาชีพครู เช่น การรื้อปรับระบบการผลิตครู การรื้อปรับระบบการใช้ การส่งเสริมรักษา และการพัฒนาครู ตลอดจนการจัดระบบใบอนุญาตประกอบวิชาชีพครู

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมพัฒนานิสิตนักศึกษาครู

การจัดกิจกรรมพัฒนานิสิตนักศึกษาครู และกระบวนการเรียนรู้ของนิสิตนักศึกษาครู ได้มีการศึกษาวิจัย ดังนี้

การนำเสนอแนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาความคิดสำหรับนิสิตนักศึกษาครู โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงประเภทของกิจกรรมที่ช่วยพัฒนาการคิดของนิสิตนักศึกษาครู ปัญหาและอุปสรรคของการจัดกิจกรรม ตลอดจนแนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาการคิดของนิสิตนักศึกษาครู โดยวิธีวิจัยเชิงธรรมชาติ โดยการสัมภาษณ์และสอบถามผู้ทรงคุณวุฒิและกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมนิสิตนักศึกษาครู สัมพันธ์ มีคง (2539 : บทคัดย่อ) ได้ทำวิจัยและผลการวิจัยพบว่า

1. ประเภทของกิจกรรมเพื่อพัฒนาการคิดของนิสิตนักศึกษาครู สามารถแบ่งได้ 2 ประเภท คือ
 - 1.1 กิจกรรมเพื่อพัฒนาการคิดโดยตรง
 - 1.2 กิจกรรมเพื่อพัฒนาการคิดโดยอ้อม
2. ปัญหาและอุปสรรคสำคัญของการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาการคิด พบว่า นิสิตนักศึกษาสนใจร่วมกิจกรรมที่เน้นความสนุกสนานบันเทิงเป็นส่วนใหญ่ งบประมาณที่ใช้สนับสนุนการจัดกิจกรรมไม่เพียงพอ และการประชาสัมพันธ์ไม่มีประสิทธิภาพ
3. แนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาการคิด
 - 3.1 กิจกรรมเพื่อพัฒนาการคิดโดยตรง ผู้วิจัยเสนอให้จัดในรูปของชมรมพัฒนาการคิด
 - 3.2 กิจกรรมเพื่อพัฒนาการคิดโดยอ้อม เสนอให้จัดกิจกรรมเป็นกลุ่มย่อย เพื่อให้ผู้ร่วมกิจกรรมแต่ละคนมีโอกาสแสดงความคิดเห็นความสามารถของตนอย่างเต็มที่

ส่วนแนวทางเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพในการดำเนินงานกิจกรรม เสนอให้กำหนดนโยบายกิจกรรมนักศึกษา โดยมุ่งเน้นด้านการพัฒนาอาจารย์ฝ่ายกิจกรรมนิสิตนักศึกษา และการจัดตารางเวลาให้นิสิตนักศึกษามีเวลาว่างตรงกัน

ในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมนักศึกษา โทเมท เทือกสุบรรณ (2539 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาการพัฒนาคุณธรรมนักศึกษาครูในวิทยาลัยครู โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการพัฒนาคุณธรรมนักศึกษาครูในวิทยาลัยครู ศึกษาการรับรู้ของนักศึกษาในด้านการพัฒนาคุณธรรมของอาจารย์ ศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาคุณธรรม ตลอดจนเปรียบเทียบการพัฒนาคุณธรรมนักศึกษาครูแต่ละวิทยาลัยครู ผลการวิจัยพบว่า

1. การพัฒนาคุณธรรมนักศึกษาครู ตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครู สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา 9 ด้าน ได้แก่ ด้านมีเมตตา มีความยุติธรรม มีความรับผิดชอบ มีวินัย มีความซื่อสัตย์ มีความอดทน มีความประหยัด มีความรักและศรัทธาในวิชาชีพครู และมีความเป็นประชาธิปไตย ในการปฏิบัติงานและการดำรงชีวิต อาจารย์ในวิทยาลัยครูส่วนใหญ่เห็นว่า การพัฒนาคุณธรรมโดยวิธีการแทรกในขณะสอน มีความสำเร็จมากที่สุด ร้อยละ 78.8

2. นักศึกษาครู รับรู้สาระการพัฒนาคุณธรรมตามการพัฒนาคุณธรรมนักศึกษาครูจากอาจารย์อยู่ในระดับการรับรู้มากถึง 7 ด้าน ในจำนวน 9 ด้าน ได้แก่ ด้านมีความรักและความศรัทธาในวิชาชีพครู ด้านมีความเป็นประชาธิปไตยในการปฏิบัติงาน และการดำรงชีวิต ด้านมีความรับผิดชอบ ด้านความมีวินัย ด้านมีเมตตา ด้านมีความยุติธรรมและด้านมีความซื่อสัตย์

3. ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาคุณธรรมนักศึกษาครูของอาจารย์ในวิทยาลัยครูทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ปัญหาด้านการเรียนการสอน ปัญหาด้านการจัดกิจกรรม และปัญหาด้านสภาพแวดล้อมอยู่ในระดับน้อย

4. การเปรียบเทียบการพัฒนาคุณธรรมนักศึกษาของวิทยาลัยครูต่าง ๆ ของสาระการพัฒนาคุณธรรมนักศึกษาครู 9 ด้าน นั้น แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .01 ในคุณธรรม 2 ประการ คือ มีความยุติธรรม และมีความประหยัด

สืบเนื่องจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการสื่อสารและการคมนาคมที่สะดวกและรวดเร็วของยุคสังคมเทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้การถ่ายเทข้อมูล ข่าวสาร และการถ่ายทอดความรู้เป็นไปอย่างกว้างขวางและทั่วถึง คนในสังคมควรจะเป็นคนที่มีความเข้าใจตนเอง เข้าใจสังคม เข้าใจผู้อื่น และเข้าใจประเทศอื่น จึงต้องมีทักษะที่จำเป็น 2 ทักษะ คือ ทักษะทางด้านภาษา และทักษะด้านคอมพิวเตอร์ (วิจิตร ศรีสอาน, 2538 : 22) สำหรับนิสิตนักศึกษาครูในสังคมเทคโนโลยีสารสนเทศก็เช่นเดียวกันที่จะต้องได้รับการพัฒนาทักษะที่จำเป็น ซึ่งในเรื่องนี้ อุทุมพร จามรมาน ปทีป เมธาคุณวุฒิ และ สุวิมล ว่องวานิช (2540 : ก-ข) ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับนิสิตนักศึกษาครูในสังคมเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยสำรวจสาระที่จำเป็นสำหรับนิสิตนักศึกษาครูในสังคมสารสนเทศจากนิสิตนักศึกษาครู ในสถาบันการศึกษาที่สังกัดทบวงมหาวิทยาลัยและกระทรวงศึกษาธิการ จำนวน 1,200 คน ในปีการศึกษา 2539 ผลการสำรวจสาระที่จำเป็นเรียงลำดับความถี่สูงสุดถึงน้อยสุด คือ การสื่อสารรู้เรื่อง การคิดเป็นระบบ การจำ การจดบันทึก คอมพิวเตอร์ ภาษาอังกฤษ การดูแลสุขภาพตนเอง สมาธิ การกล้าแสดงออก และการค้นหาข่าวสาร โดยนำสารดังกล่าวประมวลเป็นแบบฝึกได้ 7 รายการ คือ

1. การฟัง พูด อ่าน เขียน คิด จำ จด
2. การคิดเป็นระบบ
3. การค้นหาข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ภาษาไทยและอังกฤษ

4. การกล้าแสดงออก
5. สมาธิ
6. การดูแลสุขภาพพอนามัย
7. การใช้เทคโนโลยีและคอมพิวเตอร์เบื้องต้น

ต่อจากนั้นได้นำแบบฝึกทดลองฝึกกับนิสิตนักศึกษาปีที่ 3 ของสถาบันราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง จังหวัดราชบุรี จำนวน 21 คน และนิสิตคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จำนวน 16 คน ผลการฝึกพบว่า นิสิตนักศึกษาทั้งสองแห่งมีพัฒนาการดีขึ้น เมื่อเทียบกับข้อมูลที่ได้ก่อนการฝึก และหลังจากการทดลองฝึกตามแบบแล้วได้รวบรวมข้อมูล จัดทำต้นแบบการฝึกทักษะแต่ละอย่าง และให้คณะอาจารย์ของคณะครุศาสตร์ และสถาบันราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง ให้ข้อมูลเกี่ยวกับต้นแบบการฝึกที่เป็นไปได้ 7 ต้นแบบ ดังนี้

1. ต้นแบบการฝึกทักษะ ฟัง พูด อ่าน เขียน คิด จำ จด ใช้ฝึกจากการให้จับใจความจากการฟัง การพูดสรุป การอ่าน การเขียนสรุปประเด็น พูดหน้าห้อง ฝึกสมาธิและฝึกจำ
2. ต้นแบบการฝึกคิดเป็นระบบ ใช้การระบุขั้นตอนการคิด การเขียนสรุปประเด็น การพูดสรุป การฟังจับใจความ และการฝึกจำแบบต่าง ๆ
3. ต้นแบบการฝึกค้นหาข่าวสารจากหนังสือพิมพ์ภาษาไทยและอังกฤษ ใช้การอ่านเร็ว ๆ และอ่านเพื่อความเข้าใจ เขียนสรุปประเด็น และการดูภาพต่าง ๆ ในหนังสือพิมพ์
4. ต้นแบบการฝึกกล้าแสดงออก ใช้การโต้วาที การพูดหน้าห้อง และการแสดงบทบาทสมมติ
5. ต้นแบบการฝึกสมาธิ ใช้การฝึกสมาธิโดยมีผู้เชี่ยวชาญแนะนำ
6. ต้นแบบการดูแลสุขภาพพอนามัยของตนเอง ใช้การตรวจสุขภาพและการใช้ข้อมูลผลการตรวจสุขภาพรายบุคคล
7. ต้นแบบการฝึกใช้เทคโนโลยีและคอมพิวเตอร์เบื้องต้น ใช้การฝึกกับเครื่องและประสบการณ์จริง/จำลอง

จากผลการวิจัยเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมพัฒนานิสิตนักศึกษาครู สรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาความคิดสำหรับนิสิตนักศึกษาครู สามารถจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาการคิดโดยตรงในรูปของชมรมพัฒนาการคิด และจัดกิจกรรมโดยอ้อมในรูปของกลุ่มย่อยที่ให้โอกาสแก่ผู้ร่วมกิจกรรมสามารถแสดงความคิดความสามารถได้อย่างเต็มที่ ส่วนการพัฒนาคุณธรรมตามเกณฑ์มาตรฐานวิชาชีพครู การพัฒนาโดยวิธีการแทรกในการสอนมีความสำเร็จมากที่สุด สำหรับการพัฒนาระบวนการเรียนรู้ที่จำเป็นสำหรับนิสิตนักศึกษาครูในสังคมสารสนเทศ สามารถฝึกทักษะการเรียนรู้จากต้นแบบการฝึกทักษะ 7 ต้นแบบ คือ ต้นแบบการฝึกทักษะ ฟัง พูด อ่าน เขียน คิด จำ จด ต้นแบบการฝึกคิดเป็นระบบ ต้นแบบการฝึกค้นหาข่าวสารจากหนังสือพิมพ์

ภาษาไทยและอังกฤษ ต้นแบบการฝึกกล้าแสดงออก ต้นแบบการฝึกสมาธิ ต้นแบบการดูแล
สุขภาพอนามัยตนเอง และต้นแบบการฝึกใช้เทคโนโลยีและคอมพิวเตอร์เบื้องต้น ซึ่งเป็นต้นแบบ
ที่ฝึกให้การเรียนรู้ของนิสิตนักศึกษาครูพัฒนาการดีขึ้น

สรุปได้ว่า ครูควรมีการพัฒนาความสามารถ ทักษะ และประสบการณ์ให้พร้อมในด้าน
วิชาการ ได้แก่ ความรู้วิชาชีพครู ความรู้ทางวิชาการอื่น ด้านเทคนิควิธี ได้แก่ ความรู้ความ
สามารถในการเตรียมการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การใช้สื่อ การจัดสภาพแวดล้อม
ในห้องเรียน การมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน การวัดและประเมินผล และมีความพร้อม
ในด้านคุณลักษณะ ได้แก่ ด้านบุคลิกภาพ คุณธรรม และความรักและศรัทธาต่อวิชาชีพครู

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย